

Laxandrio

PERIODIEKE UITGAVE
(VERSCHIJNT DRIEMAANDELIJKS)
NIEUWE REEKS XVII, 3-4, 1951.

koninklijke
geschied-en-oudheid-
kundige kring van de
antwerpsche kempen

«TAXANDRIA»

Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
kring der Antwerpse Kempen

Bestuur

Voorzitter : Ant. Van den Hove d'Ertsenryck, rechter, Mer-
mansstraat, 6, Turnhout.

Onder-Voorzitter : A. Claes, Inspecteur L.O., Oude Vaartstraat,
24, Turnhout.

Stedelijke Afgevaardigde : Lode Peeters, Schepen-Volksverte-
genwoordiger, Astridlaan, Turnhout.

Secretaris : E.H. J. Nuyts, Aalmoezenier der Gevangenis,
de Merodelei, 189, Turnhout.

Penningmeester : Fr. De Vel, Advokaat, Victor van Halstraat,
2, Turnhout.

Bestuursleden : (in alphabetische orde)

Fr. Boone, Sociaal Assistent, Herentalsstraat, 28,
Turnhout.

Baron R. de Borrekens, Burgemeester, Kasteel Vor-
selaar.

Ch.-Alf. Van Bael, Afgevaardigde-Beheerder, Oude
Vaartstraat, Turnhout.

J. Caron, Beheerder, Grote Markt, Turnhout.

G. De Geeter, Ingenieur-Bestuurder Stads Openbare
Werken, Guldensporenlei, 14, Turnhout.

Adr. Glénisson, Burgemeester, Meerle.

Em. Van Hemeldonck, Hoofdinspecteur-Letterkundige,
Vosselaar.

Conservator van het Museum : R. Peeters. Stadsarchivaris,
Otterstraat, 3, Turnhout.

Ieder betuurslid rekent het zich tot een aangename
plicht om belangstellenden alle gewenste inlichtingen te ver-
schaffen.

† KAREL VAN NIJEN

In Memoriam

Karel van Nijen (1864-1951)

door

ALFONS CLAES

Dat de heer Karel van Nijen geen geboren Kempenaar was, doet eigenlijk vreemd aan. Er zijn ingewekenen die zo innig vergroeien met hun nieuw milieu, zich zo volkomen aanpassen aan het klimaat dat er heerst, en er zo intens deelnemen aan het openbaar en kultureel leven, dat ze ten slotte meer dan vele ingeborenen tot de streek gaan behoren.

Zo is het met Karel van Nijen gegaan. Hij werd geboren te Antwerpen, op 20 Augustus 1864, uit Florent van Nijen, Doctor in de Rechten en groothandelaar in tabak, en Maria de Winter. Wel was de familie van Kempische oorsprong, en vader van Nijen bezat te Beerse, samen met het Tempelhof, uitgestrekte landeigendom. Van in zijn kinderjaren bracht Karel van Nijen nagenoeg elk jaar het zomerverlof door te Beerse. Maar eerst in 1925, op zowat zestigjarige leeftijd, zou hij zich definitief op het Tempelhof vestigen, om er «in rust en kalmte» zijn levensavond door te brengen. Een rust die, alhoewel ruimschoots verdiend na een leven vol verdienstelijke werkzaamheid op uiteenlopende gebieden, slechts betrekkelijk zou zijn en veeleer een «verandering van activiteit» betekende.

Pas zeventien jaar oud had Karel van Nijen reeds de grieks-latijnse humaniora beëindigd in het Onze Lieve Vrouw college van de Paters Jezuïeten te Antwerpen. Gedurende één jaar volgde hij, als vrij student, aan de Leuvense Universiteit enkele cursussen in wijsbegeerte, letterkunde, geschiedenis, politieke en administratieve wetenschappen. Het was klaarblijkelijk de bedoeling van vader van Nijen zijn zoon geleidelijk in de zaak op te leiden. Maar deze voelde weinig voor het koopmansberoep, en voor verder collegelopen aan de Universiteit had hij al evenmin lust. Met een hoogstrevend idealisme bezielde, en gedreven door een jeugdig dynamisme, zien we hem al spoedig het veld van de godvruchtige en caritatieve werken en van de politiek betreden. Nog zeer jong werd hij

kapelmeester van de Venerabelkapel in de Onze Lieve Vrouwekerk te Antwerpen, en ook voorzitter van de Katholieke Jonge Wacht. De letterkunde - en dat kon, op het einde van de vorige eeuw, voor de élite van de Vlaamse jeugd die in de colleges een intensieve verfransing had ondergaan, bijna geen andere zijn dan de Franse - vond in Karel van Nijen een ijverig beoefenaar. Zijn «*Clovis - Tragédie en cinq actes*», in verzen dan nog wel, in 1888 uitgegeven bij Leclercq te Doornik, is niet helemaal zonder verdienste. Of het stuk ooit het voetlicht zag, konden we niet achterhalen. Maar het is zeker dat een ander - onuitgegeven - toneelstuk : «*Le triomphe de l'innocence*» door de Cercle Léon XIII te Deurne werd opgevoerd.

In 1890 zien we Karel van Nijen als secretaris van het inrichtingscomité bedrijvig bij het Eucharistisch Kongres te Antwerpen, en een paar jaar later, in 1892, nam hij het ambt van toegevoegd secretaris waar bij het Katholiek Kongres te Mechelen. Dat was in de tijd van de «oubazen» Jacobs, Woeste, Schollaert, Verspeyen, enz.

Na zijn huwelijk, in 1893, met Alberta Meeus, van Antwerpen, dochter van Jules Meeus en Barones Emma de Vicq de Cumplich, vestigde Karel van Nijen zich te Berchem. Daar is hij spoedig bedrijvig in vele goede werken en politieke verenigingen : de Bond van de Gemeentebelangen Berchem, waarvan hij later ondervoorzitter zou worden, de Koninklijke Maatschappij «De Vlaamse Vrienden», e.m.a. De tijd voor het idealistisch gedilettanteer ging echter voorbij. Het jonge gezin werd met acht kinderen gezegend, en Karel van Nijen stond voor de volle ernst van het leven. Hij trad als handelsdirecteur in de zaak van zijn schoonvader, de Stokerij en Mouterij Het Anker te Antwerpen. Lang hield hij het daar niet vol. Hij scheen zich al evenmin te interesseren voor de alcool van zijn schoonvader als destijds voor de tabak van zijn vader. Zeker mangelde het hem geenszins aan handelszin. Dat zou later wel blijken. Maar hij behoorde tot die mensen die wel deugen voor de zaken, maar voor wie de zaken niet deugen, en die stikken in de engheid van het dagelijks koopmansgedoe. Daarvoor was immers zijn belangstelling te ruim, en zijn natuurlijke aanleg kon zich slechts op het hoger en

wijder plan van het «beheer» ten volle ontplooiën. We zien hem dan ook spoedig een mandaat vervullen in de beheerraad van verscheidene nijverheids- en handelsmaatschappijen en financiële instellingen, waarvan de lijst hoe langer hoe indrukwekkender zou worden.

Nooit zouden echter zijn geest en de idealen van zijn jeugd ondergaan in het wereldje van zelfvoldane «brasseurs d'affaires» en «chevaliers d'industrie». Zijn belangstelling voor de geschiedenis, die reeds tot uiting was gekomen in het volgen van de colleges van Professor Moeller te Leuven, bracht hem tot productieve arbeid op dit gebied. Naar aanleiding van een voordracht, gehouden in het gemeentehuis te Berchem, liet hij in 1909, in de brochurenreeks van de K.V.H.U., verschijnen : *«Berchem in het verleden en Berchem in de toekomst»*. Zijn *«Gids voor de reizigers van de Buurtspoorwegen in de Kempen»* wijst ook enigszins in die richting, alhoewel zijn ambt van Kommissaris van de N.M.B.B.S. wel niet vreemd zal zijn geweest aan het opzet. Letterkunde bleef zijn hobby, zoals blijkt uit zijn artikels in die tijd verschenen in de *«Revue Belge»*, in het Antwerps dagblad *«La Métropole»*, e.m.a.

Wanneer Mevrouw van Nijen, moeder, zich op het Tempelhof had gevestigd, werden de bezoeken van Karel van Nijen te Beerse en in de Kempen veelvuldiger. Alhoewel hij zich nooit met de lokale politiek te Beerse heeft willen inlaten, interesseerde hij er zich toch voor de caritatieve en sociale werken.

Gedurende de oorlog 14-18 was Karel van Nijen met zijn gezin uitgeweken naar Nederland, waar hij zich bekommerde om de zedelijke en stoffelijke belangen van zijn medeburgers. Als voorzitter van het Belgisch Rood Kruis en van de Vereniging voor Krediet aan de Belgen te Breda, en als ondervoorzitter van het Belgisch Comité te Breda, heeft hij zeer verdienstelijk werk geleverd.

Na de oorlog, in 1920, werd Karel van Nijen lid van de Bestendige Deputatie van de provincie Antwerpen, en bleef dit tot in 1925. Gedurende dit lustrum heeft hij de volle maat gegeven van zijn politieke en sociale bedrijvigheid, en de Kempen zijn hem veel verschuldigd. Hij had namelijk een

ruim aandeel in de electrificatie van de Kempen, die in de oorlogse jaren werd doorgevoerd. Ook in de provinciale commissie voor teringbestrijding heeft hij onschatbare diensten bewezen. De teringbestrijding lag hem nauw aan het hart. Sinds 1925 was hij beheerder-vennoot, en sinds 1929 ondervoorzitter van de Antwerpse afdeling van het Belgisch Nationaal Werk tot Bestrijding van de Tuberculose, ambt dat hij tot in 1947 waarnam. Gedurende 22 jaar heeft hij met ijver en toewijding meegewerkt in de strijd tegen de tering. Hij heeft in ruime mate bijgedragen tot de oprichting en de groei van de provinciale sanatoria en van het sanatorium Lizzy Marsily te Westmalle. Ook de kankerbestrijding vond in hem een overtuigd en actief medewerker. Hij was lange tijd voorzitter van de mutualistische federatie «Providentia» en van de Belgische Unie voor Kankerbestrijding. Trouwens aan alle caritatieve en sociale werken was Karel van Nijen steeds bereid hulp te bieden. Daarvan getuigt zijn activiteit als lid van het beschermingscomité van de gevangenen der Welddadigheidskoloniën, als ondervoorzitter van de administratieve commissie van het Sint Karels Godshuis te Antwerpen, als voorzitter van de «Beerse Maatschappij voor goedkope woningen», als lid van het financieel comité van het Moederhuis Maria-Gabriël te Turnhout.

Gedurende zijn korte, maar actieve en vruchtbare politieke loopbaan liet Karel van Nijen geen kans voorbijgaan om ook de culturele belangen van het land en van de Kempen te dienen. Op zijn initiatief kwam het «Provinciaal Comité voor geschiedkundige en folkloristische opzoekingen» tot stand, waarvan de toenmalige Gouverneur, Baron Holvoet, de eerste voorzitter, en hij zelf ondervoorzitter werd. Hij was eveneens medestichter en eerste voorzitter van het «Provinciaal Comité voor Vlaamse Letterkunde en Openbare Boekerijen». Verder was hij lid van de beheerraad van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten en van het Museum Mayer van den Bergh te Antwerpen, en ondervoorzitter van het Provinciaal Museum voor Vlaamse Cultuur te Deurne.

Het is verbazend welke activiteit Karel van Nijen heeft ontplooid als voorzitter, ondervoorzitter of secretaris bij de inrichting van tentoonstellingen, herdenkingen, vieringen, enz.

Bij alle gelegenheid werd beroep gedaan op zijn bekende organisatorische gaven, op zijn uitgebreide en invloedrijke betrekkingen, en vooral op zijn ongeëvenaarde dienstvaardigheid. Als voorzitter van het Uitvoerend Comité van de Internationale Tentoonstelling te Antwerpen, in 1930, heeft hij uitstekend werk verricht. En Kanunnik Jansen zaliger wist wat hij deed wanneer hij ook Karel van Nijen bij de inrichting van de Kempische Kongressen betrok.

Wanneer in 1924-1925 zijn gezondheidstoestand zeer te wensen overliet, nam Karel van Nijen ontslag als lid van de Bestendige Deputatie, en vestigde zich definitief op het Tempelhof. Het was zijn bedoeling van alle verdere politieke activiteit af te zien, «een rustige oude dag» te vullen met zijn vele liefhebberijen o. m. op geschied- en oudheidkundig gebied. Maar «nos actes nous suivent». Wie eens tegen het stroopvat van de politiek heeft geleund, komt er niet zo gemakkelijk van los. Nauwelijks was hij te Beerse geïnstalleerd, of de heren Fr. du Four en A. Van Hoeck kwamen Karel van Nijen vragen om voorzitter te willen worden van de Katholieke Kiesvereniging. Na begrijpelijk aarzelen nam hij aan. Wat laat vermoeden dat voornoemde heren op overtuigende wijze hadden weten te pleiten. Men is erover akkoord dat Karel van Nijen de vergaderingen wist te leiden met verstand en tact, steeds op welsprekende wijze de onvergankelijke katholieke principes voorhoudend, en verder steeds aandringend op ruimdenkendheid en verzoeningsgeest. We achten ons niet bevoegd om een oordeel uit te spreken over de politieke opvattingen van de heer van Nijen. In de loop van de elf à twaalf jaren, gedurende dewelke hij het voorzitterschap van de Katholieke Kiesvereniging waarnam, en nadien, is de politiek van de katholieke partij sterk geëvolueerd. En in gemoede kan niemand het de heer van Nijen ten kwade duiden dat hij de ideeën en opvattingen van zijn generatie was toegedaan. In de politiek overweldigt telkens opnieuw de aanspoelende golf van de jongere generatie de ideële posities van de ouderen. En het getuigt dan bij die ouderen van wijsheid en levenskunst zich op het geschikte ogenblik terug te trekken, ook al is er wat bitterheid mee gemoeid. Een wijsheid en een levenskunst die niet iedereen bezit. Maar

Karel van Nijen bezat ze, alhoewel ook hem de bitterheid niet gespaard is gebleven.

Ondertussen was Karel van Nijen ondervoorzitter geworden van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria. En nu kon hij zich eindelijk wijden aan hetgeen hem het nauwst aan het hart lag : de studie van het verleden van Beerse en de Kempen. Al dadelijk stootte hij op de onleesbaarheid van de oude handschriften. Maar hij was er de man niet naar om zich door een moeilijkheid te laten ontmoedigen. Met dappere vlijt trok hij aan het werk, en na enkele maanden had de paleographie voor hem geen geheimen meer. Alle bereikbare archieven Beerse betreffend heeft hij zorgvuldig uitgepluisd. En hij kon dan ook spoedig tal van interessante studiën publiceren, zoals *«Het kosterschap en het onderwijs te Beersen»*, *«Heerlijkheid, bestuur en rechtsmacht te Beerse in vroeger tijd»*, *«De molens van Beersen»*, e.a., die uitstekende bijdragen vormen tot de lokale en regionale geschiedenis. Ook op folkloristisch gebied was hij zeer onderlegd, zoals blijkt uit zijn studiën : *«De gans in de volksvermaken»*, *«De veldkapellekens te Beersen»*, *«De bedevaarten in de Kempen»*, enz. Maar vooral ging zijn voorliefde naar de studie van het oude volksgeloof en de plaatselijke heiligenverering. Daarvan getuigen zijn *«Sint-Cornelius»*, *«Het drieluik van de H. Cornelius te Beersen»*, *«Merksplas - Kerk van de H. Willibrordus door de eeuwen heen»*, e.m.a.

Voor Kanunnik Jansen zaliger was Karel van Nijen niet alleen een trouwe vriend, maar een wijze raadgever in alles wat het bestuur van de kring Taxandria en het beheer van het museum betrof. Hij wist met tact en zachtmoedig geduld de soms wat vlug van stapel lopende Kanunnik tijdig de meest gunstige oplossingen te suggereren. We zien de heer van Nijen nog zitten, in de vergaderingen, wat voorover gebogen in de grote zetel, en aandachtig de gedachtenwisseling volgend. Hij behoorde niet tot die mensen die menen dat een vergadering hopeloos onvruchtbaar is wanneer ze de klank van hun eigen stem niet hebben kunnen beluisteren. Karel van Nijen kon zwijgen. Maar wanneer het garen wat in de war was geraakt, dan sprak hij, en wel zo dat ergens twee eindjes in een knooppje van verzoening werden bijeengebracht.

En wat hij dan zei getuigde steeds van een rijke levenservaring en van een rustige wijsheid, en ook van een stevige onderlegdheid op geschied- en oudheidkundig gebied.

Zolang zijn gezondheidstoestand het enigermate toeliet, was de heer van Nijen regelmatig aanwezig op alle vergaderingen. Maar zelfs wanneer de verplaatsing onmogelijk werd bleef hij steeds bezorgd en bekommerd om het bestaan en de bloei van Taxandria. Na het overlijden van Kanunnik Jansen heeft de beheerraad de vele en uitstekende diensten door de heer van Nijen aan de kring bewezen op gans bijzondere wijze willen erkennen door hem het ere-voorzitterschap van Taxandria op te dragen.

Op 22 October 1951 ontsliep Karel van Nijen zacht in de Heer, te Beerse op zijn geliefd Tempelhof. Zijn afsterven is voor Taxandria een zwaar verlies. Met Karel van Nijen is een generatie heengegaan, die de groei en de grootheid van Taxandria heeft bewerkt. Zijn aandenken zal er steeds in ere gehouden worden.

*
* *

Bij de begrafenis, op 25 Oktober, was het bestuur van «Taxandria» voltallig tegenwoordig. In de rouwkapel werd door de voorzitter, Rechter Ant. van den Hove d'Ertsenrijck, de volgende lijkrede uitgesproken :

Als Voorzitter van de Koninklijke Geschied. en Oudheidkundige Kring van de Antwerpse Kempen TAXANDRIA, valt mij de droeve plicht te beurt afscheid te nemen van onze diep-betreurde Ere-Voorzitter, en aan zijn nagedachtenis een laatste, zeer hartelijke hulde te brengen.

Met het afsterven van de heer Karel van Nijen, voltrekt zich voor onze kring het heengaan van een generatie, die Taxandria heeft opgebouwd en tot hoge bloei heeft weten te brengen. Het aandeel dat de betreurde overledene in het leven en het pogen van Taxandria heeft gehad, is buitengewoon aanzienlijk, en we kunnen er niet aan denken het hier in al zijn aspecten in herinnering te brengen.

Van 1929 af heeft de heer van Nijen het ambt van onder-

voorzitter waargenomen. Taxandria lag hem nauw aan het hart, en hij is steeds een der meest trouwe en actieve leden van onze kring geweest en tot op het laatste ogenblik toe gebleven.

Zijn liefde tot de Kempen, tot het Kempische volk en zijn oude schone tradities, zijn ruime belangstelling voor de geschiedenis, de folklore, de kunst, en vooral voor de uitingen van het Kempisch volksgeloof doorheen de tijden, zetten de heer van Nijen aan tot ijverige en grondige opzoekingen op het gebied van de locale en regionale Oudheidkunde en Geschiedenis. Over tal van onderwerpen in dit verband heeft hij vele en zeer degelijke studiën gepubliceerd, die een waardevolle en blijvende verrijking betekenen voor de Kempische geschiedschrijving. Heel zijn werk draagt de stempel van zijn nauwgezette, wetenschappelijke geest, en van zijn edelmoedige betrachtting om de Kempische kultuur in de volle glans van haar heerlijk en vroom verleden aan de geslachten van thans te laten waarderen, en ze aldus te bestendigen.

In onze bestuurs- en studievergaderingen, bracht de betreurde overledene de steun van zijn immer jong idealisme, van zijn gedegen geschiedkundige onderlegdheid, van zijn rustige wijsheid, en vooral van zijn groot en edelmoedig hart. Door zijn mild, begrijpend en verzoenend woord, bracht de heer van Nijen de meest heftig verdedigde meningen of opvattingen steeds zó na tot elkaar, dat ze konden samenvloeien tot een nieuw inzicht, en tot een hartelijke en vruchtbare verstandhouding.

Na het overlijden van Zeer Eerwaarde Heer Kanunnik Jansen, voor wie de heer van Nijen steeds een trouw vriend en een gezagvol medewerker is geweest, heeft de beheerraad van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria de heer van Nijen eenparig tot Ere-Voorzitter verkozen, willende hem aldus een blijk geven van zijn waardering en zijn dankbaarheid voor de langdurige en uitstekende diensten die de betreurde overledene aan Taxandria heeft bewezen.

Die waardering en die dankbaarheid zal Taxandria hem trouw bewaren, en de nagedachtenis van onze betreurde Ere-Voorzitter zal er ten eeuwig en dage in ere worden gehouden.

BIBLIOGRAPHIE Karel van NIJEN

1888

1. Clovis. Tragédie en cinq actes et en vers. Tournay, A. Leclercq & C°, 1888.

1905

2. Discours prononcé par M. Charles van Nijen, conseiller, provincial, membre du Comité Frédéric de Merode, de Berchem; dans: Commune de Lombize. Compte rendu de la fête patriotique organisée pour célébrer le 75me anniversaire de l'Indépendance de la Belgique. (17 Sept. 1905). Bruxelles, Vromant, 1905. Pp. 23-29.

1909

3. Berchem in het verleden en Berchem in de toekomst. Antw., Kath. VI. Hogeschooluitbreiding, 1909, 64 blz.

1910

4. Antwerpsche maatschappij voor den dienst van buurtspoorwegen 1885-1910. A travers la Campine; description du tracé. S.l., 1910. 66 pp. Illustr. (Verscheen naamloos),

1931

5. Het huishouden van eenen pastoor van Beerse in 1784; in: Taxandria 1931, nr 3 blz. 22-30.

1932

6. De veldkapellekens in de Kempen; in: Oudheid & Kunst 1932, blz. 12-16.

1933

7. Het kosterschap en het onderwijs te Beerse (I); in: Taxandria 1934, blz. 10-27.
8. Over het vernieuwen van den uurwijzer te Beerse; in: Taxandria 1933, blz. 141-142.
9. Inhaling van graaf de Pestre, heer van Beerse in 1768; in: Taxandria, blz. 143-145.
10. Beerse. Het drieluik van den H. Cornelius; in: Oudheid & Kunst 1933, blz. 73-80.

1934

11. Het kosterschap en het onderwijs te Beerse (II); in: Tax-

andria 1934, blz. 10-27.

12. De gans in de volksvermaken. Antwerpen, De Vos-Van Kleef, 1934. 34 blz.

13. Over den plaatsnaam Beersse of Beerse; in: Taxandria 1934, blz. 86-95.

1935

14. Zonderlinge weddingen te Beerse in de XVIIe eeuw; in: Taxandria 1935, blz. 125-128.

1936

15. Heerlijkheid, bestuur en rechtsmacht te Beerse in vroeger tijd; in: Taxandria 1936, blz. 53-66, 98-117, 148-168, en 1937 blz. 64-96, 144-154, 164-187. (Ook in overdruk van 96 + XXIX blz.).

1937

16. De bedevaarten in de Kempen. Merksplas: H. Rochus; in: Taxandria 1937, blz. 136-143.

1938

17. De molens van Beerse; in: Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore 1938, blz. 167-182.

18. De kerk van Merksplas door de eeuwen heen; in: Taxandria 1938, blz. 92-141.

1939

19. Documentatie. Staaltjes van rechterlijke taal in de 2e helft der XVIIIe eeuw; in: Taxandria 1939, blz. 177-178.

1940

20. Het kosterschap en het onderwijs te Beerse in vroeger tijd (III); in: Taxandria 1940, blz. 101-110.

1941

21. Beerse in den patriottentijd; in: Taxandria 1941, blz. 149-151.

22. Beerse. De kapel van O. L. Vrouw van Lourdes; in: Mengelingen Cornelissen. Brecht, Kemp. Museum, 1941, blz. 3-4.

1942

23. Sint Cornelis. Een volksheilige in 't vlaamsche land, Turnhout, Van Laer, 1942. 171 blz.

1944

24. Beerse. Klokken gegoten door Melchior de Haze van Ant-

werpen; in: Tijdschrift voor geschiedenis & folklore, 1944

1945

25. Historiek der groep «'t Ekstergoor» (Beerse, Vosselaar, Rijkevorsel) der weerstandsbeweging «Geheim Leger - Armée Secrète». Turnhout, Brepols. 1945. 54 blz.

1946

26. De twee verwoestingen van Beerse; in: Tijdschr. voor geschiedenis & folklore 1946, blz. 26-58.

1946

27. De steennijverheid te Beerse en in de Kempen; in: Taxandria 1947, blz. 45-71.

1949

28. Taxandria in rouw (Kan. J. E. Jansen); in: Taxandria 1949, nr 2, blz. 1-2.

1950

29. Uit het archief van Beerse; in: Taxandria 1950, blz. 118-124.

NOTA: Over de journalistieke bedrijvigheid van Karel van Nijen onder meer in «Revue Belge» in «La Métropole» e.a. wordt hier niet uitgewijd.

R. P.

De Orde van het Heilig Graf in de Nederlanden, tot aan de Franse revolutie

door

Zuster M. HERESWITHA.

Inleidng. De culturele bedrijvigheid van de Orde van het Heilig Graf in de Nederlanden van de 12e tot het einde van de 18e eeuw, was, zelfs in haar bloeitijd, niet van primordiaal belang zoals deze der grote orden, voornamelijk die der Benedictijnen, der Cisterciënsers, der bedelorden en der Jezuïeten. Toch moet aan de Heilig-Graforde een aandeel worden toegekend in de groei van de christelijke cultuur in deze landen vóór de Franse revolutie. Want ook zij heeft, weze het dan in beperkte kring, invloed uitgeoefend en al was die niet richtinggevend voor de cultuur, zij heeft althans de algemene stroming der beschaving meegedeeld aan het volk en bovendien die stroming verrijkt met enkele nieuwe aspecten.

De kloosterorde van het Heilig Graf mag niet worden verzeelvigd met de ridderorde van die naam, die een lekenorde is. Door haar oorsprong (de ridders die tijdens en na de Kruistochten op het Heilig Graf te Jeruzalem ridder werden geslagen), door haar naam, door het kruis van het koninkrijk Jeruzalem dat ze in haar wapenschild draagt en door de belangen die ze dient, heeft de *ridderorde* nochtans aanknopingspunten met de *kloosterorde* van het Heilig Graf.

Die kloosterorde is ook geen ridderorde zoals die der Johannieters en der Tempeliers of zoals de Duitse Orde; ze is een orde uitsluitend van reguliere kanunniken en kanunnikessen, die bij het Heilig Graf te Jeruzalem, evenals de andere orden zoëven genoemd, ontstond tijdens de Kruistochten.

In 1099, na de verovering van Jeruzalem, werd de bediening der Heilig-Grafkerk toevertrouwd aan een Latijns Kapittel

van seculiere kanunniken. De patriarch Arnulfus van Rohez (1099, 1112-1118), hierin het voorbeeld volgend van vele kapittels in 't Westen die kapittels van reguleren waren geworden naar de richtlijnen van verschillende pausen, verplichtte in 1114, deze kanunniken tot 't gemeenschappelijk leven volgens de regel van St. Augustinus. Vier jaar later werden te Rome de kanunniken van Lateranen tot hetzelfde verplicht (1). Ze werden in 1122 door Paus Callixtus II erkend en in hun bezittingen bevestigd. Ze vormden naar de voorschriften van het 4e concilie van Lateranen (1250), de congregatie der reguliere kanunnikken van het H. Graf en maakten deel uit van de «Ordines Sancti Augustini». Ze waren ook gekend onder de benaming «Fratres Cruciferi Dominicì Sepulchrì Hierosomitani». De bediening van de Heilig-Grafkerk, reden van hun ontstaan, bestond in het psalmodiëren en zingen van het goddelijk Officie, met het H. Misoffer als centrum, volgens de Latijnse ritus (naar het gebruik van Jeruzalem) en in het toedienen der sacramenten, maar daarnaast ook in de opleiding van clericuli (een schola cantorum) en in de zorg voor de pelgrims; met één woord, in al wat de bediening van die kerk met zich bracht. Het bijzonder doel der orde was, zoals het in de Constituties der 17e eeuw geformuleerd is «bij het Graf Onzes Heren te getuigen van Zijne gloriërijke Verrijzenis en er God te danken voor de grote weldaad der Verlossing».

Als kanunniken droegen de leden boven het bij de aanvang mogelijk wit en later zwart habijt het wit koorhemd zonder mouwen en een lange zwarte mantel; als erkenningsteken der orde droegen ze op de linkerzijde van koorhemd en mantel het rode patriarchale kruis van Jeruzalem. Ze leefden volgens de regel van St. Augustinus (die door de Kerkvergadering van Reims in 1131 en door die van Lateranen in 1139 als de regel der kanunniken werd aanvaard [2]) en de statuten van het Heilig Graf, waarvan de tekst (uitgegeven in

(1) WILHELM HOTZELT, *Die Chorherren vom Heiligen Grabe in Jerusalem*, in *Das Heilige Land in Vergangenheit und Gegenwart. Gesammelte Beiträge und Berichte zur Palästinaforschung*, Keulen, 1940, dl II, p. 112.

(2) *Ibidem*, p. 113.

1742) evenals die van de Dominikanen, een tussenvorm is van de teksten van 1174 en 1236 der statuten der Praemonstratensers (3). Ze legden plechtige geloften af en deze van stabiliteit aan de patriarch van Jeruzalem die hun overste was, maar die zich in het bestuur der kanunniken liet vervangen door de prior van het Heilig Graf. Hun rechtstreekse kloosteroverste was dus de prior van Jeruzalem. Samen met het kapittel der kanunniken had hij de macht nieuwe kloosters te stichten, er de prior te benoemen en hem toe te staan broeders en zusters aan te nemen en de goederen van het klooster te beheren.

De orde nam vanaf haar ontstaan een snelle uitbreiding, niet alleen in Palestina en in de andere kustlanden der Middellandse Zee, maar zelfs in Midden- en West-Europa, zulks mede door de talrijke schenkingen, die aanleiding gaven tot het oprichten aldaar van kerken of kloosters der orde.

Na de inname van Jeruzalem door de Turken in 1187 werd het hoofdklooster der orde overgebracht naar Acco (havenstad in Palestina) en na de val van deze stad in 1291, naar Perugia (in Italië). Sint Lucas in Perugia bleef de aartspriorij tot in 1489, toen Paus Innocentius VIII op 28 Maart, door de bul «Cum solerti», de orde van het H. Graf verenigde met die der Johannieten en de kanunniken van het Heilig Graf dientengevolge ophielden als zodanig te bestaan in al de landen waar genoemde bul kracht van wet kreeg. Op aanvraag van Keizer Maximiliaan herriep Paus Alexander VI deze opheffing in 1497 voor de Duitse kloosters en Leo X erkende die opheffing in 1517. De aartspriorij Sint Lucas zelf, ging eerst na een nieuwe oorkonde van Paus Pius IV, voor dat klooster

(3) *Statuta canonicorum regularum ordinis sanctissimi Sepulchri, monasterii Sanctae Crucis prope Galoppiam, diocesis Leodiensis, in unum congesta et adunata, a Celsissimo et Reverendissimo D. D. Georgio Ludovico, episcopo ac principe. Leodiensi etc., innovata, ejusque jussu et auctoritate typis edita*, Luik 1742, p. 18. - Pl. Lefevre, *Prémontré, ses origines, sa première liturgie, les relations de son code législatif avec Cîteaux et les chanoines du Saint-Sépulcre de Jérusalem*, in *Analecta Praemonstratensia*, 1940, jg. XXV, p. 101-108. Eveneens naar een schrijven van A. Thomas O. P. van 8 April 1949.

in 1560 over aan de Orde van Malta (7). In Polen bleef de kanunnikenorde in leven tot in 1819; in Spanje bleef de mannelijke tak bestaan tot in 1852; de vrouwelijke tak leeft er nog heden voort in het klooster te Saragossa. In Duitsland ontkwam de orde wel aan het opheffingsdecreet, doch ten gevolge der Hervorming verdween daar de oudste proostdij der Germaanse orde-provincie, gelegen te Denkendorf (1130-1535) bij Eszlingen in Wurtemberg (5).

VESTIGING EN VERBREIDING IN DE NEDERLANDEN (6).

In de Nederlanden kwam de eerste filiale van de Heilig-Grafpriorij te Jeruzalem tot stand te Hoei. Ze werd gesticht door Pieter de Kluizenaar, die daar, te Neufmoustier, zich terugtrok om er met enige uit het Heilig Land wederkerende pelgrims te leven, zoals de Heilig-Grafkanunniken te Jeruzalem, volgens de regel van Sint Augustinus. Deze eerste stichting verdween echter en werd opgeslorpt door die van Clairlieu, eveneens te Hoei opgericht door Theodorus van Celles (in 1211), die de Kruisherenorde stichtte (7). In de 12e en

(4) W. HOTZELT, *Die Chorherren vom Heiligen Grabe in Jeruzalem*, in *Das Heilige Land...*, dl II, p. 126-127.

(5) *Ibidem*, p. 115, 116-117, 127-130.

A. METTLER, *Die Stiftkirche in Denkendorf und ihre Bauzeiten*, in *Württembergische Vierteljahrshefte für Landeskgeschichte*, t. XXXVI (1930), p. 9-51. In 1948 is te Denkendorf een traditie hervat die sedert de XVIe eeuw in onbruik was geraakt, nl. de processie met de relikwieën van het Heilig Graf en het Heilig Kruis. Die waren door de Patriarch na de eerste Kruistocht geschonken en werden in de aldaar opgerichte priorij (= abdij) der orde bewaard met het gevolg dat Denkendorf sedert de Kruistochten een der grote bedevaartplaatsen was van het Duitse Zuiden.

(6) Behalve voor de afzonderlijke aantekeningen die nog volgen, wordt voor alles verwezen naar

Zr. M. HERESWITHA, *De vrouwenkloosters van het Heilig Graf in het prinsbisdom Luik vanaf hun ontstaan tot aan de Franse revolutie 1480-1798*, in *Publicaties op het gebied der geschiedenis en der philologie*, 3e reeks, 4e deel, Univ. Leuven, Antwerpen, 1941.

Zr. M. HERESWITHA, *De Orde van het H. Graf in onze streken tot aan de hervorming van Jan Van Abroek*, in *Miscellanea historica Alberti De Meyer*, Leuven 1946, p. 457-471.

(7) W. HOTZELT, *Die Chorherren vom Heiligen Grabe in Jeruzalem*, in *Das Heilige Land...*, dl II, p. 118, 129-130.

13e eeuw werden ook aan de Orde goederen geschonken, gelegen te Wimmertingen bij en te Henegouw onder Hasselt, te Bierbeek bij Leuven en te Oetsloven onder Berlingen bij Borgloon. Die schenkingen werden gedaan door heren der streek, o.a. door de graven van Loon en door hertogin Imania, zuster van Gerardus van Loon en tweede echtgenote van Godfried III (1142-1190) van Brabant. In de 15e eeuw nl. in 1430 werd door Jan III, heer van Kuilenburg, goed geschonken voor het stichten van een Heilig-Grafsklooster te Kuilenburg in Gelderland. Die stichting ging door in 1438 en werd genoemd «Jeruzalem».

Op het goed te Wimmertingen richtten de kanunniken van Denkendorf reeds tussen 1144 en 1190 een klooster op dat Paus Innocentius IV op 7 Mei 1243 als kerk of priorij der Orde erkende, met al zijn bezittingen onder zijn bescherming nam en met verschillende voorrechten begunstigde.

De priorij van Wimmertingen, in 1312 verplaatst naar Henegouw, bediende de kapel van St. Martinus te Bierbeek en deze van Oetsloven.

Deze priorij leed in de 14e en 15e eeuw onder allerlei krijgsschelden tijdens de strijd om de nalatenschap van het graafschap Loon (1336-1367) en de oorlogen der hertogen van Brabant en van Bourgondië en onderging tegelijk de slopende invloeden van de tijdgeest. Te midden van deze ongunstige periode van onrust en van inzinking voor het kloosterleven ontloek de drang naar dieper vroomheid en strenger zeden, die de kloosterhervorming der 15e eeuw inluidde. De hervormer van de orde van het Heilig Graf, in onze streken, Jan van Abroek, deed in 1465 zijn intrede te Wimmertingen-Henegouw. In 1467 reeds ontving Jan van Abroek volmacht van zijn prior Cornelius Oeslinger van Wimmertingen-Henegouw, tot het stichten van een mannenklooster der orde in het munster te Sint-Odiliënberg bij Roermond, dat in 1442 door Keizer Frederik III aan de proostdij van Denkendorf was geschonken om er een vrouwenklooster der orde op te richten.

Na vele moeilijkheden werd Jan van Abroek in 1478 als prior, en zijn nieuwe priorij als dusdanig erkend door de

aartsprior van Perugia. Deze benoemde Jan van Abroek na- dien, de 2e Januari 1484, tot provinciaal of vicaris-generaal der Nedergermaanse provincies (omvattend de kerkprovincies Trier, Keulen en Bremen met hun bisdommen, alsook de bisdommen Kamerijk en Doornik), welke benoeming Paus Innocentius VI de 2e Maart 1486 bekrachtigde.

De proost van Denkendorf die tot dan toe hoofd van de hele Germaanse provincie geweest was, berustte de 3de December 1485 in de splitsing daarvan en bleef enkel provinciaal van Opper-Germanië. Toch ontving hij zoals vroeger de jaarlijkse cijns, nl. een gouden florijn, van elk klooster der Nedergermaanse provincie, die toen zeker vijf priorijen teldé.

De mannelijke tak kende tenminste zes nieuwe stichtingen opgericht door de hervormer Jan van Abroek *die heel zijn leven ootmoedty en zeer heilig werkte voor de uitbreiding van de kloosters der orde, aan zijn volgelingen een voorbeeld van verduldigheid en ootmoed nalatend* (8). Doch door de vele opeenvolgende oorlogen, de Hervorming en het daaruit onrechtstreeks voortvloeiend gemis aan bestaansmogelijkheid werd een verdere opbloei onmogelijk gemaakt.

St. Odiliënberg (1467-1639) bij Roermond, «St. Leonard» (1479-?) bij Grevenbroek in Gulik, «H. Geest» (1491-1590) te Udhem bij Kleef, «Trans-Cedron» (1497-1578) te Venlo verdwenen; ook «Jeruzalem» (1438-1580) te Kuilenburg, door Jan van Abroek heringericht en in 1492 door Jaspar, heer van Kuilenburg bevestigd, werd omstreeks 1580 geseculariseerd. Het klooster «Olijfborg» te La Xhavée (1492-1685) onder Wandre bij Herstal in België werd aan Karmelieten verkocht en de reguliere kanunniken geseculariseerd.

«O. L. Vrouw van Jeruzalem» (1474-1478) te Kinrooi bij Maaseik en «St. Leonard» (1486-1626) te Aken werden door de kanunniken verlaten en omgevormd tot vrouwenkloos-

(8) «... qui toto vitae suae spatio in humilitate et maximo labore sanctissime pro conventuum ordinis planatione laboravit et suis sequacibus exemplum patientiae et humilitatis relinquens cujus anima requiescat in pace». *Jaargetijdenboek van Hoogeruuts*, zie IV. GOOSSENS, *Het klooster van het H. Graf te Hoogeruuts*, in *Publications de la Société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, t. LV (1919), p. 94.

ters der orde. De oude priorij Wimmertingen-Henegouw met de goederen van Oetsloven en Bierbéeck kwam, ondanks het verzet van Jan van Mombeeck (+ 1606), laatste provinciaal der Orde in Neder-Germarië en prior van Henegouw, aan het Heilig-Gratse vrouwenklooster «Ste Elisabeth des Bons-Enfants» (Luik), dat er tijdelijk zusters plaatste. Hoogeruts (1469-1798) onder Slenaken (België) en onder Noorbeeck (Nederland) waar Jan van Abroek op 10 April 1510 overleed (9), is het enige mannenklooster dat de troubelen der 16e eeuw overleefde en in de 17e eeuw tot bloei kwam. De kanunniken hielden er een Latijnse school en bedienden van 1653 tot 1798 de Heilig-Gratkapel die hun daar geschonken was alsook de Heilig-Landstichting, die door H. Jekermans was opgericht te Nederkanne (in België bij Maastricht).

De Vrouwelijke tak der Orde, die - zoals in de inleiding reeds werd vermeld - eveneens ontstond te Jeruzalem, en waarvan het oudste heden nog bestaande klooster dat van Saragossa (1276-) in Spanje is, dankt zijn vestiging in de Nederlanden eveneens aan Jan van Abroek. De bakermat in deze landen is Sint-Odilienberg, waar de eerste kanunnikessen hun geloften uitspraken op 8 October 1480, maar ook Kinrooi bij Maaseik, waar de zusters daags daarop hun intrek namen in het verlaten mannenklooster «O. L. Vrouw van Jeruzalem». Tien jaar later had Kinrooi reeds twee dochterkloosters gesticht : een te Nieuwstad (1486-1496) bij Sittard (Nederland) en een te Garlzen-St Antonii (1490-1507) te Entzen bij Euskirchen (Duitsland) gelegen. Wegens de politieke verwickelingen moesten die gemeenschappen spoedig een veiliger woonplaats zoeken binnen de stad Luik, in «Ste-Elisabeth des Bons-Enfants» (1496-1796). Om dezelfde reden werd ook het klooster van Kinrooi overgeplaatst naar Maaseik (1495-1520). De eerste jaren der 16e eeuw waren zo ongunstig, dat na 1520 alleen het klooster Ste-Elisabeth (bijgenaamd Bonnefanten,

(9) J. Ceyssens, in zijn werk : *Jan van Abroek, hervormer van de kloosters der kanunniken van het Heilig Graf en stichter der Sepulcristen in het bisdom Luik*, in *Limburg*, IV, 1922-1923, of in *Overdruk uit Limburg*, Maaseik, 1923, blz. 20) schrijft: «hij stierf in 1510 in het klooster van Hoogeruts te Slenaken, dat hij gesticht had en waar hij waarschijnlijk een kanoniek bezoek had gedaan», of hij daar ter plaatse begraven ligt en zo ja, waar juist, is onzeker.

verbastering van Bons Enfants) van Luik overbleef. Eerst in 1539 volgde een nieuwe stichting «Jeruzalem» (1539-1798) te Sint Truiden.

In de 17e eeuw, toen het kloosterleven overal in het teken der Contra-Reformatie stond, ging de vrouwelijke tak der Heilig-Graforde zijn grootste uitbreiding en bloei te gemoet. Toen werd «Ste-Elisabeth des Bons-Enfants» de tweede bakermat van al de Bonnefantten- of Sepulcrienenkloosters, m. a. w. van al de vrouwenkloosters der Heilig-Graforde van vóór en van na de Franse revolutie in Duitsland, Engeland, Frankrijk en de Nederlanden.

Ondanks het lijden veroorzaakt door de oorlogsrampen en niettegenstaande de financiële moeilijkheden konden de Sepulcrienen in deze eeuw in de Nederlanden zeventien nieuwe zelfstandige gemeenschappen stichten, waarvan het ledental schommelde tussen vijftien en veertig. Het beschouwende leven met breviergebed en slot ging er gépaard mét het werkend leven door het zich wijden aan de opvoeding der jeugd.

Het klooster «Jeruzalem» van Sint-Truiden stichtte een huis te Hoei (1619-1797), dat op zijn beurt kloosters oprichtte te Bouillon (1626-1794), te Mariembourg (1629-1791), te Marchienne-au-Pont (1637-1798), te Borgworm (1640-1797) en te Malmédy (1627-1797). Dit laatste stichtte het klooster van Verviers (1634-1798).

Het huis van Visé (1616-1798) werd opgericht door «Ste-Elisabeth des Bons-Enfants». Het stichtte op zijn beurt Maastricht (1627-1798) en Jupille (1658-1798) en twee huizen in het buitenland nl. te Charleville (1622-1792, 1817-1904) bij Mézières in Frankrijk en te Aken (1626-1802) in Duitsland. Van het klooster te Maastricht gingen onder het bestuur der eerste priorin Z. M. Helena van 't Kruis (Joanna d'Enckevoert eigen nicht van St Jan Berchmans), twee stichtingen uit nl. het klooster «Ste Agathe» (1634-1797) te Luik aan de Chaussée St-Laurent en het klooster te Hasselt (1638-1798) hetwelk op zijn beurt dat van Turnhout (1662-1798, 1826-) stichtte. Het huis «Mont Calvaire» (1622-1797) in de voorstad Ste Walburge te Luik werd eveneens opgericht door «Ste-Elisabeth des Bons-Enfants». Het stichtte op zijn beurt het kloos-

ter te Tongeren (1640-1798), dat zelf nog twee huizen oprichtte nl. dat der Engelse Sepulcrienen (1642-...) in de faubourg d'Avroy te Luik en dat van Bouvignes (1666-1798) tegenover Dinant aan de Maas.

Op het einde der 17e eeuw ontkwamen sommige zeer gedisiplineerde, vurige kloosters niet aan de invloed van het Jansenisme zo o. a. dat van Marchienne-au-Pont; andere leden aan verslapping der kloostertucht.

Het godsdienstig formalisme der 18e eeuw, de economische herleving en ten slotte het rationalisme doodden bij velen de bezieling en diepe overtuiging welke die laïciserende strekking ten goede had kunnen richten. Deze tijdsgeest drong ook de Sepulcriener-kloosters binnen; in de 18e eeuw werden geen nieuwe kloosters opgericht; in de meeste huizen daalde tijdelijk het ledental en groeide de drang naar stoffelijke welvaart. Er was een herleving te bespeuren in de tweede helft der 18e eeuw. Door de omvorming van het onderwijs bereikte het huis van Bouillon en dat der Engelse Sepulcrienen te Luik een nieuwe bloei.

De Franse revolutie maakt echter een einde aan alle kloosterleven ook in de Nederlanden.

Van de negentien vrouwenkloosters van het Heilig Graf ontkwam er één aan het opheffingsdecreet, nl. dat der Engelse Sepulcrienen, die in 1794 uitweken naar Engeland, en er zich blijvend vestigden te New-Hall (Chelmsford). De andere achttien werden evenals het mannenklooster der Orde te Hoogeruuts en de daarvan afhankelijke nederzetting bij de Heilig-Grafkapel te Nederkanne, opgeheven tussen 1791 en 1798. Ondanks het samenblijven der ex-Sepulcrienen, of het contact houden met elkaar, ondanks het afkopen van hun kloosters, het voortzetten of hervatten van het onderwijs tijdens de heerschappij van Napoleon en het koninkrijk der Nederlanden, ondanks de heldhaftige (1815-1830) maar telkens weer gedwarsboomde pogingen tot herstichting te Visé, Verviers, Jupille, stierven de meeste gemeenschappen uit. Alleen het klooster van Turnhout herrees in 1826, en te Bilzen richtten vier ex-Sepulcrienen, van Hasselt twee, Maastricht één en Luik «Ste-Agathe» één, in 1837 een nieuw huis der

Orde op. Door die herstichtingen ging de vrouwelijke tak na de Franse revolutie, een nieuwe bloeiperiode tegemoet ; de mannelijke tak echter, - sedert de 12e eeuw in België gevestigd -, ging door de omwenteling geheel ten onder.

INRICHTING.

De regel van St Augustinus vormde met de eigen constituties der reguliere kanunniken van het Heilig Graf te Jeruzalem de grondslag van het kloosterleven in de Heilig-Graforde. In de loop der eeuwen werden die constituties aangevuld met de besluiten der algemene en provinciale kapittels der Orde, en met de bepalingen naar aanleiding van de herziening volgens het Concilie van Trente. De inrichting der Orde, naar aanduiding der constituties, was de volgende :

In ieder klooster waren twee soorten leden : koorheren of kanunniken die tot de koordienst en de bediening der kerk gehouden waren en ook onderwijs gaven, en lekebroeders of conversen ; in de tweede orde: kanunnikessen en lekezusters, wier leven evenals dat der leden van de eerste orde gemengd, d. w. z. contemplatief actief was. Zij droegen boven een zwart habijt met lederen gordel : een witte supérplie, en op de borst : het patriarchaal kruis in rode zijde ; verder een zwarte koormantel met rode koorden en op de linkerarm het rood patriarchaal kruis. Zij legden aan de Orde en tegelijk aan een bepaald klooster plechtige geloften af van armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid ; de kloostervrouwen ook gelofte van slot. Wanneer zij uitgezonden werden om een nieuwe communiteit te stichten mochten zij, wanneer deze zelfstandig werd, ofwel terugkeren naar het klooster waar zij geloften hadden afgelegd, ofwel - wat meestal gebeurde -, tot de nieuwe stabiliteitsaanvaarding overgaan.

Het hoofd van een zelfstandig klooster : prior of priorin, werd soms aangesteld, maar gewoonlijk gekozen : ofwel voor het leven, ofwel om de drie jaar zoals de andere bestuursleden. Over het algemeen had elk klooster een eigen prior of priorin. Een speciaal geval was het drievoudig prioraat van Joanna d'Enckevoert, nl. in Maastricht en tegelijk in twee dochterkloosters daarvan : Hasselt en Luik «Ste-Agathe». Dit bleef aldus tot aan haar dood in 1658. Toen werd te Hasselt

een afzonderlijke priorin gekozen, terwijl Maastricht en Ste-Agathe, tengevolge van een overeenkomst in 1634, tot aan het jaar 1675 onder een gemeenschappelijke priorin stonden.

Het bestuur ener ordeprovincie was toevertrouwd aan een provinciaal, bijgestaan door het provinciaal kapittel. De kloosters in de Nederlanden behoorden tot aan 1485 tot de algemeen Germaanse, en van dan af tot aan 1606 tot de Nedergermaanse provincie. Al de provincies hingen af van de generaal der Orde, oorspronkelijk de prior van het Heilig Graf van Jeruzalem; van 1291 tot 1489 de aartsprior van Perugia, die de titel droeg van «prior van Jeruzalem». Sedertdien stonden al de kloosters, alhoewel exempt, onder de bevoegdheid van de ordinarius der plaats. Het valt dan ook licht te begrijpen dat de kanunniken van Hoogeruts en La Xhavée het provinciaal poogden te herstellen. Zulks gebeurde in de 17e eeuw toen de proost-generaal van Miechow, hoofd der Poolse provincie - sedert 1489 en zelfs vroeger reeds beschouwden de provincialen van Miechow zich als hoofd der Orde -, besloot al de nog bestaande kloosters aan zijn gezag te onderwerpen. In 1676 erkenden Hoogeruts en La Xhavée samen met de vrouwenkloosters van Bouvignes, Verviers en Jupille, de proost van Miechow : Albertus de Pilca Korycinski als generaal. Deze herstelde de Nedergermaanse provincie en vertrouwde het ambt van provinciaal toe aan de prior van La Xhavée, Libert van Elsrack en diens opvolgers.

Maar dit provinciaal verviel reeds in 1686. Al de kloosters der Orde in de Nederlanden, alhoewel exempt, kwamen bij deze ontstentenis van centrale leiding terug onder de rechtsmacht van de bisschop en de vrouwenkloosters werden voortaan meestal door seculiere priesters of regulieren van andere orden bediend.

CULTURELE BEDRIJVGHEID.

De culturele bedrijvigheid van de Orde in de Nederlanden bestond in het meedelen en verder uitbouwen van de christelijke beschaving. De Heilig-Grafpriorijen waren zoals alle kloosters, middelpunten van intens geestelijk leven en van christelijke cultuur, doch dit volgens een geest eigen aan de Orde.

De spiritualiteit die voor iedere Orde bestaat in het beantwoorden aan de plaats en de functie die haar door God zijn aangewezen in het mystiek lichaam van Christus, ligt voor de Orde van het Heilig Graf verrat in het wezen zelf van de regel van St Augustinus die aanvangt met de woorden : «Vooreerst bemint God bovenal en daarna den evennaaste» en in de Orde-statuten die eveneens op een theocentrische spiritualiteit wijzen. De functie, die de Orde door haar ontstaan en haar ontwikkeling blijkbaar heeft te vervullen, ligt in «God te loven en Hem te danken voor Zijn overgrote weldaden, voornamelijk voor de weldaad der Verlossing».

Die spiritualiteit is tevens Christocentrisch, want het hoofddoel der Orde omsluit volgens de Constituties ook: «Het lijden de dood en de begrafenis van de Zaligmaker voortdurend te gedenken en vooral de glorie van Zijn Verrijzenis te bezingen», om door die kennis en die liefde te komen tot de navolging van Christus en zo tot innige vereniging met God.

Die eigen geest putte de Orde 1° uit de plaats van haar oorsprong: Het Heilig Graf te Jeruzalem. 2° uit de tijd van haar ontstaan: de 12e eeuw toen in het Westen op de voorgrond trad de verering van de geslachteofferde Christus. Maar de nadruk werd toch gelegd op het positieve «God beminnen en vooral de glorie van de Verrijzenis» en hierdoor ook op de Godheid van de Verlosser, volgens de opvatting van de Christusfiguur in het Oosten. De ascese wordt niet ontkend, maar evenals «Christus dit alles moest lijden en zo Zijn glorie binnengaan» (Lucas, 24 : 16) zo is Zijn lijden en sterven gericht op de verlossing en het leven van de zielen, die *in hetzelfde* (Christus' Graf) *begraven, voor God alleen leven*» zoals de postcommunie luidt op het Heilig-Graffeest. Zo heeft de Orde, die wel van Latijnse oorsprong is, doch in het Heilig Land gestalte ontving, de Westerse en de Oosterse richting in één grote éénheid samengevat.

Het liturgisch en ander gemeenschappelijk gebed, de ascetische praktijken, alles in het geestelijk leven der Orde draagt de stempel van die geest.

Het koorgebed, met de Heilige Mis als centrum, maakte

het hoofdbestanddeel uit van het liturgisch gebed. De kanunniken en kanunnikessen der Orde baden het, ook in de Nederlanden, volgens de *aritus ecclesiae Domini Sepulchri hierosolymitanis* die niet Oosters maar Gallo-Romeins is. aangepast evenwel voor het Heilig Graf van Jeruzalem.

De verering van het glorierijk Graf van de verreezen Heiland domineert dan ook heel het liturgisch tijdeigen der Orde, zoals zij vanzelfsprekend dat van Jeruzalem beheerste. Het Paasfeest is bijgevolg, op een essentieel-eigen manier, het grootste feest der Orde. Op Paasdag hielden de kloosterlingen van het Heilig Graf, evenals te Jeruzalem, op het einde der Metten, vóór het Te Deum, en heel het Paasoctaaf door na de Vespers, een processie naar het Heilig Graf. Deze processie werd ook na de Vespers van Zaterdags en na de Laudens van Zondags gehouden van Beloken Pasen tot en met de laatste Zondag voor de Advent. Want van Pasen tot de Advent blijft het Verrijzenis-mysterie in de Heilig-Grafliturgie overheersen. Op de Zondagen van Pasen tot Pinksteren, en zo er geen feest met negen lessen gevierd werd, op de Zondagen van Pinksteren tot de Advent, was de vroegmis van de Zondag en de hoogmis van de Verrijzenis. Op al die Zondagen, en op alle weekdagen zonder dubbel feest, behalve vanaf de Kruisdagen tot en met Drieuldigheidszondag, werd Christus' Verrijzenis in Laudens en Vespers herdacht. Op de laatste Zondag voor de Advent werd die telkens hernieuwde herdenking van de Verrijzenis besloten met het Paasofficie zelf, waarvan de Metten echter niet één maar drie nocturnen hadden. Dit Paasofficie op die laatste Zondag vormde in de Orde de bezegeling van het kerkelijk jaar, zoals in werkelijkheid de Verrijzenis van Christus de bezegeling is van Zijn komst op aarde.

Ook het sanctorale van het kalendarium bevat naast de Gallo-Romeinse heiligen, deze van Jeruzalem, ofwel omdat ze in betrekking stonden met de omstandigheden van Jezus' leven, lijden en dood, ofwel zelfs enkel en alleen omdat zij in aanmerking kwamen in verband met de HH. Plaatsen.

Op alle Zondagen en ook op sommige weekdagen, vb. de Woensdag in de Vasten, was er te Jeruzalem processie met statie. De statie-kerken waren andere dan in Rome. Dat gebruik werd specifiek eigen gemaakt aan de Orde: de proces-

sies werden door de reguliere kanunniken, de bediënaars van de Heilig-Grafkerk, echter gehouden eveneens volgens de hun eigen, in hoofdzaak Latijnse ritus.

Die *ritus ecclesie Dominici Sepulchri hierosolymitani* raakte in onbruik tengevolge van de brevier-hervorming der 16e eeuw, die in 1568 onder Pius V voltooid werd. In 1593 namen de vrouwenkloosters en rond 1634 de mannenkloosters der Orde in de Nederlanden het Romeins brevier aan met eigen Proprium. Hierin werd behouden, doch in gewijzigde vorm, de herdenking van Jezus' Verrijzenis, zo specifiek in de oude Jeruzalemse liturgie der Heilig-Grafkanunniken. De processie op Pasen na de Metten komt er niet meer in voor, maar bleef nochtans gewijzigd bestaan: Heel vroeg in de morgen op Paaszondag begaf de gemeente zich in processie naar de kapel van het Heilig Graf waar statie gehouden werd voor de aanvang van het nachtofficie. De processie van 's Zaterdags na de Vespers en 's Zondags na de Lauden bleef in voege in de tijd na Pinksteren.

Op één Zondag van iedere maand, vanaf het feest van het Heilig Graf tot aan O. L. H. Hemelvaart en vanaf het Sacramentsoctaaf tot aan de Advent, werd als hoogmis, de Mis van de Verrijzenis gezongen. In de Vespers en de Lauden van de kerkelijke getijden hield men in de tijd na Pinksteren de gedachtenis van de Verrijzenis, op alle dagen zonder dubbel feest; op de laatste Zondag voor de Advent had men het gehele Paasofficie. Sedert 1586 (datum waarop het Proprium der Poolse Provincie werd goedgekeurd) vierde men eveneens, en wel op de tweede Zondag na Pasen, het tielfeest van het Heilig Graf met octaaf.

De processies met staties, voor de conventsmis op Zon- en feestdagen, bleven ook bestaan. Om het lijden en de dood van Jezus, die in de Goede Week intens werden meegeleefd, gans het jaar door te herdenken hield de gemeente of hielden de kloosterlingen afzonderlijk zeven staties uit Jeruzalem: Maandag: Onze Zaligmaker in de hof van Olijven; Dinsdag: bij Annas en Caïphas; Woensdag: bij Pilatus; Donderdag: bij Herodes; Vrijdag: op de Calvarieberg; Zaterdag: Onze Zaligmaker in het Heilig Graf; Zondag: De

Verrijzenis. Zij verschilden van de Kruisweg-oefening die in de 16e en 17e eeuw in voege kwam; zij vertonen veel meer overeenkomst met de staties van de Heilig-Landstichting te Nederkanne door Herman Jekermans gebouwd in de 17e eeuw na zijn pelgrimstocht naar Jeruzalem en de HH. Plaatsen.

Ook het sanctorale bleef behouden: Sint Jacobus de Mindere, als eerste bisschop van Jeruzalem, komt er in voor met de titel van «Stichter» en «Heilige Vader», evengoed als St. Augustinus.

De devotie tot de H. Maagd en Moeder Gods, die als medeverlosseres een integrerend deel vormt in het gebedsleven der Kerk, vormde dit noodzakelijk en op een speciale wijze ook in het gebedsleven der Orde. Volgens het kalendarium werden reeds in de 15e eeuw haar voornaamste feesten o. a. op 8 December haar Onbevleete Ontvanging, totum duplex met octaaf gevierd. Bij de processies en staties op Zon- en feestdagen, en ook bij die van de Verrijzenis werd steeds een motet of een grote antiphoon ter ere van O. L. Vrouw gezongen. Het dagelijks bidden van haar officie gebeurde oorspronkelijk volgens het «*cursus horarum Beatae Mariae Virginis secundum usum Domini Sepulchri*» (10). Die grote Mariadevotie groeide in sommige communiteiten der Orde, onder invloed van de nieuwe richting, in de 17e eeuw, vooral in Frankrijk, uit tot «de dubbele slavernij van Jezus en Maria» voorlooper van de huidige liefdesslavernij.

Dit liturgisch gebed, eerste en voornaamste bezigheid der ordeleden, bevatte in de loop van het kerkelijk jaar veel stof voor de meditatie waarvoor iedere dag een uur was bepaald en waartoe Jezus' leven, lijden en dood en verrijzenis bij voorkeur tot onderwerp werden aanbevolen. Op die wijze vormde de geest van het Heilig Graf eveneens de structuur van het inwendig gebed en het middel om te komen tot vereniging met God.

Die geest was ook de ziel van de ascese die zelf onontbeerlijk is om te vorderen in de volmaaktheid. De Orde die het «sterven om te leven» beoogt naar Christus' voorbeeld, eiste

(10) Zie Hs. *Getijdenboek van het klooster Jeruzalem te Kuilenburg*, fol. 103-107, in DEN HAAG, Archief St. Aloysiuscollege.

van haar leden versterving en zelfverloochening. Naast de ascese, voortvloeiend uit de naleving der geboden en der kloostergeloften, - en die dus voor alle kloosterlingen geldt, was er de zelfverloochening van het koorgebed dat veelal het wegcijferen van eigen devotie oplegt om geheel op te gaan in de *laus perennis* der Kerk. De beoefening der liefde door Regel en Constituties vooropgesteld in het communiteitsleven, vorderde eveneens een volledig zélfvergeten. Stilzwijgendheid was voorgeschreven. Behalve het volbrengen van andere lichamelijke boeten en verstervingen, waren de leden verplicht het vasten en vleesderven door de Kerk voorgeschreven te onderhouden en bovendien nog te vasten iedere Vrijdag van het jaar alsook gedurende heel de Advent, en vlees te derven iedere Maandag en Woensdag en op sommige Zaterdagen. Deze en andere ascetische praktijken beoogden wat priorin Moeder M. Christina Dennett (1730-1781) boven ieder cel wenste te kunnen schrijven «Hier rust een mens, die, gestorven voor de wereld, alleen leeft voor God».

Deze spiritualiteit der Orde werd in de loop der eeuwen beïnvloed door de geestelijke stromingen van de tijd; dit in sterkere mate na het wegvallen van het provinciaalaat in 1606, toen de kloosters onder de jurisdictie kwamen van de bisschop der plaats en dientengevolge onder de leiding van seculiere priesters of kloosterlingen van een andere orde, die begrijpelijk invloed uitoefenden door eigen persoonlijkheid en vorming.

De devotie tot het II. Sacrament, in Luik ontstaan, nam in alle Heilig Grafkloosters een bijzondere plaats in: door de biddag, de deelname aan de Gedurige aanbidding, de uitstellungen van het Allerheiligste, en zij was voor vele zusters het centrale punt van haar dagelijks leven. Het gebruik der HH. Sacramenten, nl. van Biecht en Communie, was door de Constituties der 17e eeuw bepaald. Maar sommigen, zoals moeder M. Christina Dennett, bekwamen van haar geestelijke leider of ordinarius, de toelating tot veelvuldiger, ja tot dagelijks communiceren. Het tegengestelde gebruik vond ook ingang hier en daar, zelfs bij vrome zielen en in vurige gemeenschappen, namelijk onder invloed van het Jansenistisch rigorisme. Niet alleen het uit onwaardigheid nalaten der H. Commu-

nie maar ook het verzuimen der Biecht of tenminste van het ontvangen der absolutie, alsmede overdreven boeten en lichaamskastijdingen kwamen een tijdlang voor in het klooster van Marchienne-au-Pont onder invloed van de voornaamste volgelingen van Arnauld : Quesnel en Ruth d'Ans, en van de Oratorianen die het klooster der Sepulcricenen aldaar bedienden. In andere huizen sloop dezelfde geest binnen maar minder sterk, o. a. in dat van Bouillon, (door toedoen van de rector Félizon en door nauw contact met de abdij van Orval) en in dat van Verviers. Zelfs in communiteiten als die der Engelse Sepulcricenen te Luik (die onder de leiding stond der Jezuïeten, de hevige bestrijders van al wat Jansenistisch getint was), ontdekten men bij sommige leden de invloed dier strenge richting.

De hierbovengenoemde kloostergemeente van Luik telde nochtans ook reeds vurige vereersters van het H. Hart o. a. de meer dan gewoon, zelfs mystiek begenadigde Moeder M. Christina Dennett, reeds vermeld. Al deze godvruchtige practijken waren nochtans maar hulpmiddelen om de ijver en de bezieling onder de ordeleden hoog te houden en te bevorderen ; hoofdzak bleef het streven naar de volmaaktheid, de uitgroei van de ware christelijke persoonlijkheid. Hierin lag wel de voornaamste godsdienstig-culturele bedrijvigheid van de Heilig-Graforde, al waren de Heilig-Grafkloosters ook uitstralingshaarden van christelijke cultuur door hun apostolaat : de rechtstreekse zielzorg, de uitoefening van de eredienst en de opvoeding der jeugd.

In hun gewoonlijk openbare of halfopenbare kloosterkerken of -kapellen gebeurde de uitoefening van de katholieke eredienst, - ook door de geestelijken die geen ordeleden waren -, volgens de ritus van het Heilig Graf van Jeruzalem. De leerlingen hun toevertrouwd en de gewone gelovigen kwamen tot de beleving van de godsdienst in de lijn van de hierboven uiteengezette spiritualiteit der Orde, waarin de Verrezen Christus alles beheerst. De liefde tot Zijn Graf en de andere III. Plaatsen, uit de tijd der Kruistochten, leefde voort in die zielen en stuwde ze tot gebed en offer, tot weldaden en aalmoezen voor de verheerlijking van het Heilig Graf. Bijzondere aflaten, gratiën en privileges werden verleend door

verschillende pausen : «aan de canoniken en canonikessen der Orde, aan de ouders, vrienden en de weldoeners, en diegene die de kerken der zelve bezoeken» (11). Eveneens werden aflaten geschonken aan allen die de kapel van het Heilig Graf (die in iedere kerk of klooster der Orde bestond) zouden bezoeken en aan hen die de daar opgerichte «scala» of gewijde kloostertrap viermaal zouden beklimmen. Met grote godsvrucht vierden de gelovigen het titelfeest van het Heilig Graf op de tweede Zondag na Pasen. Om de verering van Christus' lijden, dood en Verrijzenis te bevorderen onder de leken, werd de broederschap van het Heilig Graf opgericht. Volgens Libert van Elsrack (laatste prior van La Xhavée) gebeurde dit in de Nederlanden voor het eerst door Jan van Abroek : volgens de Engelse Sepulcristen kwam zij het eerst tot stand in hun kloosterkerk te Luik nl. in 1663, met goedkeuring van Paus Alexander VII. In de kapel der kanunniken te Nederkanne werd in 1715 de broederschap van de Doodsangst en van het Heilig Graf opgericht. Ook in de kerken van verschillende vrouwenkloosters o. a. te Bouillon en te Borgworm en te Turnhout (1722) bestond die broederschap van Jezus' doodstrijd, om de genade van een goede dood te bekomen.

In de Heilig-Landstichting van Nederkanne, door H. Jekermans opgericht na zijn reis naar Jeruzalem (1643-'47) en bediend door de reguliere kanunniken der Orde, werd het Heilig Graf een ware bedevaartplaats. Het werd gebouwd naar het model en de afmetingen van dat van Jeruzalem : dag en nacht brandden er zeven lampen. Men kwam er drie opeenvolgende Vrijdagen bidden en verschillende mirakelen gebeurden daar vóór 1789. Dit Heilig Graf vormde, met dertien andere staties, bijna op dezelfde afstand van elkaar gelegen als te Jeruzalem, de bloedige Kruisweg van de bittere Passie onzes Heren (12). Die staties, - ze verschillen enigermate van

(11) *Somme der Aflaten*, in *Notices (Deux) sur l'ordre canonial du St Sepulcre* met *Appendices*, uitgave M. WILLEMSSEN Maastricht, 1891, p. 200.

(12) Ze stelden respectievelijk voor: 1e: het hofken van Oliveten, 2e: het huis van Annas, 3e: het huis van Caïphas, 4e: het Hof van Herodes, 5e, het paleis van Pilatus met voorstelling van de geseling en de doornenkroning, 6e: de vertoning van Jezus aan het volk, 7e: de kruis-

deze van de huidige Kruisweg - werden door het volk, dat een diepe devotie had tot Jezus' lijden, dikwijls gehouden, vooral op Goede Vrijdag, zelfs processiegewijze.

De verering van O. L. Vrouw zo eigen aan de leden der Heilig-Graforde, verwierf ook een ereplaats in de harten der hun toevertrouwde zielen. De gebedenboekjes der pensionnaires bevatten het Officie van de Onbevleete Ontvangenis en het Kroontje van Maria. Een speciale Mariaverering bestond ook hier en daar in de huizen der Orde: Zo de «Moeder van Smarten» devotie in de kapel der Orde te Oetsloven, welke kapel voor 1600 bediend werd door de reguliere Heilig-Grafkanniken. Heden is Oetsloven nog steeds een druk bezocht bedevaartsoord, vooral op 15 Augustus. Verder de verering van «Notre Dame de Miséricorde» in de kapel der Sepulcristen bij Marchienne-au-Pont; en van het klein zwart verkoold Lieve Vrouwenbeeld in het klooster van het Heilig Graf te Turnhout, best gekend en nog steeds vereerd door de moeders in barensnood.

Ook de Sint-Jozefdevotie werd door de Orde verspreid: kerken en altaren werden hem toegewijd, broederschappen te zijner eer opgericht, zoals in Visé en Jupille en Turnhout. Andere heiligen eveneens, (b. v. St Rochus) werden in sommige Heilig-Grafse kloosterkerken bijzonder vereerd. Stichtingen van missen, lof, voor verbruik van waskaarsen of olie voor de godslamp, werden dan ook herhaaldelijk door buitenstaanders gedaan; sommige gelovigen kozen zelfs de kloosterkapel tot laatste rustplaats en verrijkten deze hierdoor wel eens met kunstvolle grafmonumenten, waaronder dat van Walter de Liverlo en zijn huisvrouw: een prachtig beeldhouwde witmarmeren «Christus in het Graf» (werk van J. Delcour in 1696) in de kerk der «Bons-enfants» te Luik (thans in de St Paulus-kathedraal), het schoonste is. Velen deden

draging, 8e: de ontmoeting van Maria, 9e: de ontmoeting van Veronica, 10e: de derde val van Christus bij de berg van Calvarië, 11e: de nageling Christi aan het kruis, 12e: de oprichting van het kruis, 13e: Christus hangende aan het kruis op een berg gelijk aan de berg van Calvarië. - Zie Jos. VAN HEUCKELOM, *Een H.-Landstichting te Nederkanne in de 17e en 18e eeuw*, in *Verzamelde opstellen*, t. XV (1930), p. 36.37.

ook fundaties van jaargetijden of andere gebeden voor zichzelf of anderen bij de Sepulcrienen, opdat dezen welke reeds tot het reciteren van het dodenofficie en andere gebeden verplicht waren, voor hun zielelafenis heel bijzonder zouden bidden.

Ook op intellectueel gebied was de Orde werkzaam. Haar intellectuele bedrijvigheid klimt reeds op tot de tijd van de zeer beperkte scriptoria der priorijen in de 15e en ook nog in het begin der 16e eeuw, de tijd der wiegedrukken en postincunabels. In die scriptoria werden de handschriften meestal voor eigen gebruik geschreven. Enkele dier manuscripten waaronder zelfs zeer kunstvolle, zijn nog bewaard, o. a. het *Vesperale* van de kerk van St Odilienberg (15e eeuw); het Register: *Extractum ex recordio originali et autentico Privilegiorum Ordinis Sancti Sepulchri hierosolimitani, ... anno 1513* (in het bisschoppelijk archief te Luik); het wonderlijk Manuscript van het broederschap der Heilige Gertrudis te Kuringen (kerkarchief) van de reguliere kanunnik en provinciaal der Orde Willem Zenders (+ 1566) calligraaf- verluchter. Misschien is ook van zijn hand het Manuscript van het klooster «Jeruzalem» te St Truiden, handschrift dat nu berust in het Heilig Graf te Bilzen. Het bevat 1° het Necrologium van het klooster, 2° het Martyrologium nae het gebruyck des ordens van den heyligen Graeff, waarop volgt de legende van de HH. Odilia, Plechelmus, Otgerus en Narcissus; 3° de uitleg van de Regel van St Augustinus volgens Hugo van Sint-Victor; 4° de Regel van de H. Augustinus.

Een bescheiden plaats op godsdienstig-literair-wetenschappelijk gebied verwierf de Orde ook door de uitgegeven of onuitgegeven persoonlijk- of gemeenschappelijk- bewerkte liturgische, geestelijke of historische werken harer leden, zoals o. a. *Miroir de l'église de Jérusalem* par F. C. R. de la Sainte Croix (Hs., Stadsbibliotheek, Luik), *Deux notices sur l'ordre canonial du St Sépulture* en andere chronyken; *Cort verhael van het cloester tot Henegauwe* (1705) door L. Van Elsrack en zijn *Festa propria* (1674); de *Godvruchtige bemerkingen op het Heilig Graf onzes Heren in de kercke der Baronnye van Nedercan bij Maastricht*, bijeenvergaderd door E. H. A. (nt) C. (ox) (Maastricht 1715); het *Thesaurus solidae pietatis tum*

clericis praecipue ac sacerdotibus concinnatus per RR. FF. Canonicos Regulares ordinis S. Sepulchri Hierosolymitani, residentiae de Niderkan, Luik, 1656, 12°, de gebedenboekjes ten gebruike der pensionnaires o. a. in Luik, Hasselt, Maas-tricht, Turnhout. De opvoeding en het onderwijs der jeugd vormden het hoofdbestanddeel van de werkzaamheid naar buiten: De reguliere kanunniken die zeker in Jeruzalem een school hadden tot opleiding van clericali hebben zich in de Middel-eeuwen in onze streken voorzeker beziggehouden, met de vorming van de bij hun intredende jongelieden, maar van een echte school is bij hen voor het eerst slechts sprake in het Aanhangel van de Statuten van Hoogcruts, gedrukt te Luik in 1742. In die priorij te Hoogcruts was er sedert 1606 een Latijnse school, die tot aan de Franse revolutie een volledige cyclus van de humaniora-klassen telde, met kostschool, onder het bestuur der kloosterlingen; een dergelijke kleinere school bestond te Nederkanne. De reguliere kanunnikessen der Orde in ons land hadden in de 15e eeuw in hun eerste priorij te Kinrooi waarschijnlijk een kloosterschool waar meisjes werden opgevoed en enig onderwijs ontvingen. Zulke school bestond, zoals in andere orden, wellicht in alle Sepulcrienhuizen. Maar het eigenlijke onderwijs, dat oorspronkelijk niet uitdrukkelijk in de Constituties der Orde vermeld staat, maar impliciet vervat was in het apostolaat, groeide in de 16e eeuw onder invloed der Contra-Reformatie uit tot het specifiek actieve deel van het contemplatief-actief leven der kanunnikessen van de Orde. Het werd in de Constituties der 17e eeuw als expliciet tweede doel vermeld: «de onwetenden in hun scholen dagelijks en op Zon- en feestdagen onderwijzen». Dit gebeurde kosteloos, of voor de kinderen van gegoede burgers tegen vergoeding, bij voorkeur in pensionaten omwille van het kloosterslot, doch ook wel, - en dit om de grotere glorie van God -, in open scholen of externaten. Deze opvoeding bepaalde zich hoofdzakelijk tot de vrouwelijke jeugd, al waren er ook kleinere jongens-externen; in Marchienne-au-Pont, vóór 1713, ook kleinere jongens-internen. De intellectuele vorming, hoewel zeer gewaardeerd door de Sepulcrienen, - daarvan getuigen hun onderwijsmethodes -, was ongeschikt aan het zedelijk-godsdienstig doel. Alle paedago-

gen van de 16e en 17e eeuw waren daar vurige voorstanders van, omdat naar hun mening geen andere doelstelling bij de opvoeding der vrouw gewettigd is. De Sepulcrienen streefden er naar, bij de meisjes naast de specifiek vrouwelijke hoedanigheden, de vroomheid en de deugd te ontwikkelen naar het voorschrift der Constituties : «Zij zullen de meisjes onderrichten en bevestigen in de vrees des Heren, de gehoorzaamheid en de godsvrucht».

In de 18e eeuw bleek evenwel dat de meisjes opgevoed in de kloosterpensionaten niet bewust waren van, en niet bestand tegen de gevaren van het ongeloof en de zedeloosheid welke als gevolg van de atheïstisch-philosophische stromingen dier eeuw, in de hogere kringen en ook bij de burgerij waren doorgedrongen. De noodzakelijkheid van een degelijk intellectuele vorming die Vivès in zijn werk «*De institutione feminae christianae*» reeds lang te voren voor de vrouw had opgevorderd, drong zich op. Verschillende methodes werden dan door wijsgeren-paedagogen voorgesteld en gedeeltelijk ook toegepast. In ons land zorgden de bisschoppen voor de herinrichting van het katholieke onderwijs overal waar dit nodig bleek : Zo schreven zij in 1713 en in 1760 een nieuw schoolreglement voor aan de Sepulcrienen te Marchienne-au-Pont, in 1764 aan die van Hasselt. Het onderwijs in het klooster te Bouillon, dat sommige principes ontleende aan Fénelon en Mme de Maintenon, werd door de bisschop circa 1775 zo uitstekend geacht dat hij de zusters verzocht het onderwijs in het pensionaat der Dominicanessen van Glain volgens hun eigen methode in te richten. De hervorming van het onderwijs bij de Engelse Sepulcrienen te Luik werd volvoerd in 1770, door de ondernemende priorin M. Christina Dennett, met de steun der Jezuïeten. Ze beoogde een verstandelijke ontwikkeling die opwegen kon tegen, ja die beter zou zijn dan die verstrekt in de scholen van de protestanten en van de Staat. Ze wilde katholieke vrouwen vormen met een degelijke godsdienstkennis en een sterke, mannelijke godsvrucht, die tegelijk hun taak van huismoeders en huisvrouwen zouden begrijpen, die hoog zouden staan op alle gebied, om des te meer godsdienstige invloed uit te oefenen op hun omgeving. Tot aan de Franse revolutie stonden de pensionaten van Bouil-

lon en van de Engelse Sepulcrienen bekend als de beste der streek. Met uitzondering soms van de godsdienst en de muziek, werden alle lessen gegeven door religieuzen, gekozen onder de best-onderlegde en deugdzaamste. Volgens de Constituties moesten zij ook door hun gelijkmoedigheid en zelfbeheersing, door hun houding en daden de kinderen tot voorbeeld strekken. In de Zondagsscholen leerden zij de meisjes de gebeden, de catechismus, ook het lezen en schrijven. In de twee of drie klassen der dagschool werd enkel aanvankelijk onderwijs gegeven. Het programma omvatte : godsdienst, lezen, schrijven, rekenen, wellevendheid en vrouwelijke handwerken. Daar bestond soms ook een afzonderlijke Vlaamse- of Franse sectie, een kantschool en een afdeling voor kantlussen.

In de pensionaten, - de internen verbleven in een afzonderlijk gedeelte van het slot -, werd nog meer zorg besteed aan de zedelijk-godsdienstige vorming ; de intellectuele vorming was er in de 17e eeuw ongeveer dezelfde als in de dagscholen, maar in de 18e eeuw kwamen er steeds nieuwe vakken bij ; zo omvatte de lesrooster in 1770 bij de Engelse Sepulcrienen : Engels, Frans en Italiaans, kerkelijke en profane geschiedenis, rekenen, boekhouden, briefwisseling, wapenkunde, aardrijkskunde, natuurwetenschappen, naald- en borduurwerk, tekenen en schilderen. Evenals bij de Jezuïeten werden daar in de 18e eeuw wedstrijden ingericht als middel om een edele naijver op te wekken bij de studie. Waarschijnlijk werden die wedstrijden bekroond met prijzen ; aan de leerlingen der Engelse Sepulcrienen althans werden zilveren kruisjes van het Heilig Graf ter beloning uitgereikt. Lichamelijke verzorging en ontspanning bleven in de internaten niet achterwege. Binnenshuis vonden de meisjes, die slechts zelden thuis hun vacantie gingen doorbrengen, in de gewone recreatiës een gezellig samenzijn, waarbij zang, muziek, dans, en zelfs toneel-opvoeringen niet ontbraken. Onnozele-Kinderdag en St Gregoriusdag werden heel bijzonder gevierd. Het aantal kostschoolmeisjes varieerde in de meeste huizen tussen zes en twintig, maar steeg in Bouillon van 1740 tot 1783 van vijftig tot meer dan tachtig, en in de latere jaren overschreed het de negentig bij de Engelse Sepulcrienen in Luik. Die talrijke

kwekelingen welke zich geestelijk en intellectueel verrijkten aan het leven der Orde, waren ook de voornaamste vrucht van haar culturele bedrijvigheid vóór de Franse revolutie.

De economische activiteit is daarmee vergeleken haast niet noemenswaard; vooral niet vergeleken met de Benediktijner- en Cisterciënser-prestaties op dat gebied. De enige priorij der Orde in onze streken uit de 12e eeuw, Wimmertingen - Henegouw, bedroeg met al haar afhankelijkheden circa 300 ha; al de andere orde-huizen, zowel die der mannen als der vrouwen, (op een paar uitzonderingen na zoals Bouillon dat leengoed had), bezaten amper gronden en inkomsten genoeg (deze laatste voor een deel nog voortkomend van hun onderwijs) om te kunnen bestaan. Dit neemt niet weg, dat ze met hun klein bezit nog een voorzienigheid waren voor vele armen en behoeftigen; twee kloosters te Luik, door stichtingen aan hun huis verbonden voor hun intrek aldaar, waren tot zekere liefdadige verplichtingen gehouden nl. dat der «Bons-Enfants», dat zijn naam zelf ontleent aan het daar vroeger gevestigd convict voor de opvoeding van goede kinderen; en dat der Engelse Sepulcristen waaraan het gasthuis der Coquins verbonden was.

De prestaties der ordeleden op kunstgebied zijn nog minner maar de Orde heeft collectief de groei van de kunst bevorderd door haar monumentale kerken en kloostergebouwen (in Brabantse of Luikse Barokstijl der 17e en 18e eeuw), die altijd om een vierkant of rechthoekig pandhof waren opgetrokken, en door de smaakvolle meubilering ervan. Sommige dezer gebouwen, die steeds als herkenningsteken de Heilig Grafse ankerkruisen dragen, o. a. te Visé en te Luik Ste Agathe, behoren tot de kunstmonumenten. Zo de kloosterkerk der Sepulcristen te Verviers met haar prachtige lambriering en de Heilig-Grafkapel te Nederkanne waarin een vier meter hoge Heilig-Grafkamer (1647) in mergelsteen, met mergelkoepel (1716) in barokstijl gebeiteld, te Luik (St-Pauluskathedraal) de prachtig gebeeldhouwde Christus (1696) van Delcour, uit de kerk der Bons-Enfants; en vele andere meesterstukken van sierkunst, uit de kerkschatten, o. a. een

prachtig ostensorium (1763) (parochiale kerk, Sensenruth) van het klooster te Bouillon.

Door deze kunstzin, waarvan gebouwen, en andere kunstgewrochten nog heden getuigen, heeft de Orde in haar omgeving en vooral bij de jeugd door haar opgevoed ook liefde gewekt voor het schone evenals zij door haar liefdadigheid het hart en het gemoed der jeugd ontvankelijk heeft gemaakt voor het begripen van de nood van de evenmens en het bereid-zijn die te helpen lenigen. Deze laatste vorm van culturele bedrijvigheid, alhoewel niet formeel uitgedrukt in het doel der Orde, ontbloede er als 't ware vanzelf aan.

*
*
*

Uit de voorafgaande uiteenzetting blijkt duidelijk dat de Orde een ware cultuurdraagster is geweest. Dit vooreerst door de zelfheiliging harer leden volgens een haar eigen spiritualiteit; vervolgens door de opvoeding en het onderwijs der jeugd, en bovendien door het uitstralen van haar geest en het inprenten daarvan: bij de jeugd die ze vormde, bij de gelovigen die in haar kerken en kapellen hun godsdienstplichten vervulden en hun devoties volbrachten, en ten slotte bij allen die door woord en levenswijze der Heilig-Grafse kloosterlingen een veiliger en blijer opgang vonden naar God.

Die zending heeft de Orde niet alleen vervuld tijdens de periode die hier werd besproken, - m. a. w. vanaf haar ontstaan in de 12e eeuw tot aan de Franse revolutie -, tot op de huidige dag blijft zij haar roeping getrouw. Want de vrouwelijke tak kende na de Franse revolutie een nieuwe opbloei te Bilzen en te Turnhout, waar de kanunnikessen van het Heilig Graf nog immer de jeugd blijven vormen tot deugdbetrachting, en het gemoed en de geest hunner kwekelingen blijven verrijken tot glorie van de verrezen Heiland en ter bevordering van de eeuwenoude, doch immer jeugdige christelijke cultuur in ons land.

H. Graf, Turnhout, op Sint Jan Baptist 1951, de 125e verjaaring van de herstelling na de Franse Revolutie.

† THEOPHIEL PEETERS

THEOPHIEL PEETERS

Rijkevorsel 1883 - Deurne 1949 (1)

door

J. NUYTS.

Theophiel Peeters was een stille stoere werker, die niettegenstaande het besef van de degelijkheid van eigen prestaties, en de waardering en de vele successen die hij oogstte - getuigen daarvan al die keren waarbij op zijn kunst en bereidwilligheid beroep werd gedaan -, nooit zelf roem heeft nagejaagd. Daarin is hij zijn hele leven volop rasechte Kempenaar gebleven; want de doorsnee Kempenaar kan zich inspannen voor de verwezenlijking van zijn ideaal en het volbrengen van zijn voorgenomen taak, in al de eenvoud van zijn gemoed, zonder bijbedoelingen. Zelfs kan hij zijn werkelijke verdiensten trachten te verdoezelen en verborgen te houden, om volksgetroouw niet meer uit te schijnen dan onvermijdelijk is. Het zal dan voor de nazaten een taak van rechtvaardigheid en dankbaarheid zijn, die verdoken verdiensten in 't volle daglicht te stellen, zodat de gedachtenis van de verdienstelijke figuren voor het nageslacht bewaard blijve. Des te liever willen wij in onderhavig geval ons steentje bijbrengen, omdat de Kempenaar Theophiel Peeters zijn eerste publicaties

(1) N. B. Bij dit opstel werd dankbaar gebruik gemaakt van :

- 1) Turninum, mededelingen van de heemkundige kring van Deurne - Borgerhout, 3e jaarg., nr 1, dat door de hr. R. Cornelis in zijn geheel gewijd is aan Theophiel Peeters, -
- 2) het verslag van het vraagesprek dat E. P. P. Indekeu in 1947 van Theophiel Peeters afnam, -
- 3) de nota's van Theophiel Peeters zelf, die door Juffr. Van Tichelen tot een geheel werden verwerkt, en die best dienen kunnen als een inleiding voor de ontworpen uitgave van Peeters' volledige verzameling Oud Kempische volksliederen en -dausen; -
- 4) de publicaties van Theophiel Peeters zelf in de jaren 1910-1914, - en ten slotte
- 5) onze persoonlijke herinneringen.

op muzikaal-folkloristisch gebied in Taxandria liet verschijnen, en daardoor als volksliederverzamelaar van in de jaren 1910-1911 reeds belangstelling heeft gewekt.

* * *

23 April 1883 werd hij geboren te Rijkevorsel, waar zijn vader de eerzame functie van koster-organist waarnam, en 't met zorg en overleg wist klaar te spinnen 9 kinderen, nl. drie meisjes en zes jongens groot te krijgen en ze aan een treffelijke positie te helpen : drie van zijn jongens had hij het genoegen en de voldoening priester te zien worden. Geen wonder dat Vader Peeters in zijn verantwoordelijkheidsgevoel ernstig belangstelling betoonde voor de opvoeding, en streng toezicht hield over het onderricht van zijn kinderen. Persoonlijk verstrekke hij hun met de meeste toewijding het eerste muziekonderricht, en al spoedig kon hij zich verheugen in de eerste rijpe vruchten van zijn toewijding en van hun vlijt : we mogen immers geloof hechten aan het familiegetuigenis, volgens hetwelk, hoe wonder het ook moge schijnen, de jonge Theophiel op zevenjarigen leeftijd reeds voor de dagelijkse requiemmissen zijn vader op het orgel kon vervangen. (Daarin was hij de gelijke van die andere Kempenaar uit Zoerle-Parwijs, Firmin Swinnen, een der vele vlaamse glories in Amerika.) Zelf hebben we tijdens onze humaniorastudies twee van zijn broers gekend, Arthur en Edmond ; en in alle eerlijkheid moeten we verklaren dat beide toen ook reeds bedreven pianisten waren, die hun studiemakkers van denzelfden ouderdom in het vak heel wat voorbij streefden.

Evenals vele andere koster- of organistenzonen uit de Kempen (b. v. Jef Simons uit Oelegem, Jef Van den Bosch uit Vorst, Fons Verheyen uit Minderhout, de broers en kuzijns Bellens uit Hoogstraten zelf en uit Meer, en Emiel Constant Verrees uit Turnhout), kwam Theophiel vroegtijdig terecht in het Klein Seminarie te Hoogstraten. Heel wat generaties hebben daar hun muziekopleiding, en wel een van bepaald formaat, genoten van twee figuren uit het leeraarskorps, nl. de «groote meester», Edmond Bellens, die veertig

jaar lang piano- en harmoniumles gaf, en tevens organist was aan de Ste Katharinakerk, - en de «kleine meester», Jef Van der Mueren, die in 1930 zijn gouden jubilé als muziekleraar vierde : die was professor van viool en allerhande blaasinstrumenten, en gaf ook de aanvankelijke leergang van piano. Vandaar zijn mondgemene naam «kleine meester». De fanfare van het Seminarie werd in die tijd gedirigeerd door E. H. Valvekens, die ter gelegenheid van feesten of uitstappen menig stuk of pasredoublé van eigen compositie liet uitvoeren. En de E. H. Wijckmans had de leiding van het hoogzaal en zwaaide met bevoegdheid de dirigeerstok over de symphonie en het gemengd koor, waarmee hij zijn grootste triomf beleefde bij de uitvoering van zijn eigen gecomponeerde kooromlijsting voor Walgrave's Evangeliespel «De Blindgeborene», op de prijsuitdeling in Augustus 1907.

De invloed van het muzikleven aan het Seminarie moet wel een diepe inwerking gehad hebben op het ontvankelijk gemoed van de jonge student, zonder dat we daarom het aandeel van de ingeboren aanleg en erfelijkheid van huis uit zouden willen negeren of minimaliseren ; want na vier jaar meent hij de weg naar de toekomst te hebben gevonden, en komt er een definitief keerpunt in zijn leven. Beslist zegt hij vaarwel aan Latijn, Grieks en Mathesis, en hij opteert voor de Muziek. (Enkele jaren daarna zou hij in hetzelfde Seminarie een volgeling vinden in de persoon van Floris Van der Mueren, de jongste zoon van de «Kleine Meester», die eveneens na de vierde Latijnse te hebben doorgewerkt, de klassieken verliet om zich te gaan aanmelden in het Lemmensgesticht, en die thans Hoogleraar is in de Muziekgeschiedenis en de Musicologie aan de Gentse Universiteit). Theophiel Peeters liet zich inschrijven te Antwerpen.

Wie zal berekenen wat een som energie en zelfoverwinningsen er nodig geweest is om het diploma bij het Koninklijk Vlaams Conservatorium te bemachtigen ? Driemaal per week, door weer en wind, per fiets naar Antwerpen ! Wanneer hij, naar de gewoonte van de buitenmensen met spek en roggebrood gehaverd, 's morgens te 8 u. afreed, had de moedige student reeds van 6 u. tot half 8 aan de piano gezeten ; en als hij 's avonds te 6 u., vermoeid en hongerig weer thuis be-

op muzikaal-folkloristisch gebied in Taxandria liet verschijnen, en daardoor als volksliederverzamelaar van in de jaren 1910-1911 reeds belangstelling heeft gewekt.

* *
*

23 April 1883 werd hij geboren te Rijkevorsel, waar zijn vader de eezame functie van koster-organist waarnam, en 't met zorg en overleg wist klaar te spinnen 9 kinderen, nl. drie meisjes en zes jongens groot te krijgen en ze aan een treffelijke positie te helpen : drie van zijn jongens had hij het genoegen en de voldoening priester te zien worden. Geen wonder dat Vader Peeters in zijn verantwoordelijkheidsgevoel ernstig belangstelling betoonde voor de opvoeding, en streng toezicht hield over het onderricht van zijn kinderen. Persoonlijk verstrekte hij hun met de meeste toewijding het eerste muziekonderricht, en al spoedig kon hij zich verheugen in de eerste rijpe vruchten van zijn toewijding en van hun vlijt : we mogen immers geloof hechten aan het familiegetuigenis, volgens hetwelk, hoe wonder het ook moge schijnen, de jonge Theophiel op zevenjarigen leeftijd reeds voor de dagelijkse requiemmissen zijn vader op het orgel kon vervangen. (Daarin was hij de gelijke van die andere Kempenaar uit Zoerle-Parwijs, Firmin Swinnen, een der vele vlaamse glories in Amerika.) Zelf hebben we tijdens onze humaniorastudies twee van zijn broers gekend, Arthur en Edmond ; en in alle eerlijkheid moeten we verklaren dat beide toen ook reeds bedreven pianisten waren, die hun studiemakkers van denzelfden ouderdom in het vak heel wat voorbij streefden.

Evenals vele andere koster- of organistenzonen uit de Kempen (b. v. Jef Simons uit Oelegem, Jef Van den Bosch uit Vorst, Fons Verheyen uit Minderhout, de broers en ko-zijns Bellens uit Hoogstraten zelf en uit Meer, en Emiel Constant Verrees uit Turnhout), kwam Theophiel vroegtijdig terecht in het Klein Seminarie te Hoogstraten. Heel wat generaties hebben daar hun muzickopleiding, en wel een van bepaald formaat, genoten van twee figuren uit het leeraarskorps, nl. de «grootte meester», Edmond Bellens, die veertig

jaar lang piano- en harmoniumles gaf, en tevens organist was aan de Ste Katharinakerk, - en de «kleine meester», Jef Van der Mueren, die in 1930 zijn gouden jubilé als muziekleraar vierde : die was professor van viool en allerhande blaasinstrumenten, en gaf ook de aanvankelijke leergang van piano. Vandaar zijn mondgemene naam «kleine meester». De fanfare van het Seminarie werd in die tijd gedirigeerd door E. H. Valvekens, die ter gelegenheid van feesten of uitstappen menig stuk of pasredoublé van eigen compositie liet uitvoeren. En de E. H. Wijckmans had de leiding van het hoogzaal en zwaaide met bevoegdheid de dirigeerstok over de symphonie en het gemengd koor, waarmee hij zijn grootste triomf beleefde bij de uitvoering van zijn eigen gecomponeerde kooromlijsting voor Walgrave's Evangeliespel «De Blindgeborene», op de prijsuitdeling in Augustus 1907.

De invloed van het muziekleven aan het Seminarie moet wel een diepe inwerking gehad hebben op het ontvankelijk gemoed van de jonge student, zonder dat we daarom het aandeel van de ingeboren aanleg en erfelijkheid van huis uit zouden willen negeren of minimaliseren ; want na vier jaar meent hij de weg naar de toekomst te hebben gevonden, en komt er een definitief keerpunt in zijn leven. Beslist zegt hij vaarwel aan Latijn, Grieks en Mathesis, en hij opteert voor de Muziek. (Enkele jaren daarna zou hij in hetzelfde Seminarie een volgeling vinden in de persoon van Floris Van der Mueren, de jongste zoon van de «Kleine Meester», die eveneens na de vierde Latijnse te hebben doorgewerkt, de klassieken verliet om zich te gaan aanmelden in het Lemmensgesticht, en die thans Hoogleraar is in de Muziekgeschiedenis en de Musicologie aan de Gentse Universiteit). Theophiel Peeters liet zich inschrijven te Antwerpen.

Wie zal berekenen wat een som energie en zelfoverwinningen er nodig geweest is om het diploma bij het Koninklijk Vlaams Conservatorium te bemachtigen ? Driemaal per week, door weer en wind, per fiets naar Antwerpen ! Wanneer hij, naar de gewoonte van de buitenmensen met spek en roggebrood gehaverd, 's morgens te 8 u. afreed, had de moedige student reeds van 6 u. tot half 8 aan de piano gezeten ; en als hij 's avonds te 6 u., vermoeid en hongerig weer thuis be-

landde, kon hij na het avondeten nog tot half 9 aan de studie besteden. De dagen waarop hij niet naar Antwerpen moest, werden nagenoeg in hun geheel aan piano- en muziekstudie gewijd. Dan zat hij buiten de etensuren heel de tijd opgesloten op zijn studievertrek. Zo had Vader Peeters streng en ernstig beslist : want ingevolge van zijn verantwoordelijkheidsgevoelen en zijn bezorgdheid voor de toekomst van zijn kroost, was er bij hem schijn noch gedacht van, dat studie zou mogen ontaarden tot een hoe interessant dan ook geliefhebber ; jeugdijaren en studiegeld moesten opbrengen voor later.

Naast vaders strengheid waren daar ook de leermeesters die de belangstelling van de jeugdige student wisten te wekken en zijn persoonlijke ijver aan te wakkeren : Jan Blockx, Tilborghs en vooral Peter Benoit, onder wiens leiding hij zich toelegde op de orkestratie en de studie van de koperinstrumenten.

Dat Theophiel Peeters het zichzelf ook niet gemakkelijk maakte, kunnen we afleiden uit het feit dat hij zich in de instrumentatie nog ging specialiseren bij Paul Gilson, te Brussel, en in de fuga bij Edgard Tinel op de Vest te Mechelen. Praktisch was het ook noodzakelijk langs Tinel en de Lemmensschool om te gaan, met het oog op een aanstaande benoeming tot koster-organist in de St. Fredeganduskerk te Deurne. Want daar had het Bisdóm, en dus ook het Lemmensgesticht met zijn strengen en veeleisenden bestuurder zijn woordje in mee te spreken.

Te Deurne heeft Theophiel Peeters dan sinds 1912 de rest van zijn leven gesleten : trouw aan zijn functie en vol toewijding voor de muziek. Hij moet wel een ideaal-stipte koster geweest zijn : slechts éénmaal in heel zijn kosterloopbaan, en die heeft maar eventjes 38 jaar geduurd, heeft hij 's morgens het angelus te laat geklept. Hij zelf hield de verschillende kerkregisters voor doopsels, huwelijken en overlijdens in orde ; en de kennis van het Latijn die hij uit de humaniora te Hoogstraten had meegedragen, stond er borg voor, dat hij daarbij geen grammatische taalfouten beging ; de geestelijkheid der parochie kon onder alle opzichten volledig op hem betrouwd zijn.

Het wordt wel eens gezegd dat men over 't algemeen zoveel stiptheid in het materiele sakristijwerk niet moet verwachten van een koster die zich tevens op zijn orgel en met zijn zangers op cultureel en artistiek terrein wil laten gelden. Hieraan schijnt het geval Peeters een gelukkige uitzondering te maken. Want het is eenvoudigweg verbazend te constateren dat hij naast zijn zorgvuldig volbrachte kostersbezigheden, nog tijd en gelegenheid en ambitie en devotie vond, om met zijn geestelijke en wereldlijke compositiën, Missen, lofzangen en motetten, orgelstukken, liederen, piano-, harmonie- en orkestwerken, en cantates, een catalogus van vier bladzijden te kunnen vullen. En terzelfder tijd door zijn voordrachten en zeer gewaardeerde recitals op vele plaatsen, zowel in buiten- als binnenland, een gewettigde vermaardheid te verwerven.

Peter Benoit, «Vlaanderens Grote Harpenaar», van wien gezegd is dat hij zijn volk leerde zingen, had zich tot levens-taak gesteld de muziek in Vlaanderen in dubbelen zin volks te maken : niet enkel VOOR het volk, ten bate van het volk, nl. bevattelijk voor de massa en ook door de massa uitvoerbaar, maar ook UIT het volk, t. t. z. gegroeid uit den volks-aard. Daarom wees hij in de paedagogische en aesthetische leiding die hij aan zijn leerlingen gaf, voortdurend op het belang van het volkslied, het oude maar nog immer niet veronderde en nog steeds levende volkslied, dat juist door zijn eeuwenlange voortbestaan bewezen heeft de specifieke onverwoestbare karaktertrekken en den onvergankelijken aard van ons volk in al zijn verschillende facetten op ontegensprekelijke wijze tot uitdrukking te brengen. Langs *dat lied* moesten zijn leerlingen trachten contact te nemen met den volks-aard ; *dat lied* deed hij hun harmoniseren ; den geest die daarin leefde, moesten zij trachten te bestuderen, te achterhalen en te doorgronden ; door dien geest moesten zij zich bij hun composities laten inspireren : dat zou de weg banen naar den opbloei van de specifiek Vlaamse muziek waarvan Benoit immer gedroomd had.

De jonge Peeters, die reeds op 18 jarigen leeftijd een aanvang gemaakt had met het verzamelen van oude kempische volksliederen, moet wel helemaal in den zin en naar den geest van de Meester gewerkt hebben, aangezien het vaststaat dat hij zich onder dat opzicht in de persoonlijke belangstelling van Benoit mocht verheugen. Die belangstelling ging zelfs zo ver, dat Benoit meermaals zijn leerling te Rijkvorsel aan huis ging opzoeken om met hem over die oude Kempische liederen te praten en hem in zijn opzoekingen aan te moedigen. En met de tijd is die belangstelling zelfs gegroeid tot waardering, want op zekeren dag zou de Meester tijdens een lesuur publiek verklaard hebben : «dat boerke van Rijkvorsel zal het nog eens ver brengen».

Ook de Turnhoutse drukker-uitgever Jozef Splichal, een volksman op-en-top, die als hoofdopsteller van het weekblad *De Kempenaar* in dagelijks contact stond met al de volkslagen, moet al vroeg geweten hebben dat Theophiel Peeters zin had voor de oude volksliederen : hij ook moedigde den jongen zoeker aan, en bracht hem in aanraking met de pas gestichte Kring voor Geschiedenis en Oudheidkunde, *Taxandria*, waar hij naar eigen getuigenis nog meer werd aangespoord door de toenmalige Voorzitter, de hr. Louis Stoobant.

Florimond Van Duyse, aan wien Vlaanderen onder dit opzicht onbegrensde dankbaarheid verschuldigd is, heeft zijn standaardwerk «Het oude nederlandsche lied» (1903-1908), opgebouwd door de vergelijkende studie van de weergevonden middeleeuwse liederboeken en handschriften, die tot vóór zijn tijd in de bibliotheken onder het stof bedolven waren, en door het bijeenbrengen van onschatbare historische, litteraire en musikologische nota's, die van zijn werk een unicum maken dat de naburige landen ons terecht benijden. Theophiel Peeters, alhoewel een dertigtal jaren jonger, heeft meermaals met hem geconfereerd en was met hem in briefwisseling. Dikwijls was hij met hem niet akkoord omtrent de rythmiek : Van Duyse zou die al te gemakkelijk vervormd hebben in den zin van zijn eigen muzikaal gevoelen, en daardoor een te veelvuldig en niet altijd verantwoord gebruik hebben gemaakt van de maat in 6/8.

In dezelfde jaren en ook later nog heeft Pastoor Jan Bols,

met wien Theophiel Peeters eveneens in betrekking stond, het materiaal verzameld voor zijn «Honderd oude vlaamsche liederen» (1897) en voor de drie bundels die de Commissie van het Oude Volkslied heeft samengelezen uit zijn nagelaten papieren; dat materiaal bracht hij zorgvuldig en piëteitvol bijeen met de medehulp van tientallen correspondenten over heel het vlaamse land verspreid, maar meest nog door persoonlijk contact met oude zangers en zangeressen uit zijn omgeving, uit wier mond hij tekst en melodie optekende.

Deze laatste werkmethode heeft Theophiel Peeters voor zich overgenomen. In zijn vrije tijd heeft hij per fiets van gemeente tot gemeente heel de Antwerpse Kempen afgereisd : na zijn jarenlange dagelijkse ritten van Rijkvorsel naar Antwerpen tijdens zijn Conservatoriumstudies, konden die tochten hem niet meer afschrikken. Op de afgelegen gehuchten ging hij de hoeven binnen om de ouderlingen vooral aan 't zingen te krijgen ; onderweg sprak hij eenzame leunders en bedelaars aan en bewerkte ze door een wederzijdse dienst, al was het met een eenvoudige pijp tabak. Zo trof hij hier en daar nog oude spelemannen aan, in wier familie het Kempisch lied was overgeleverd geworden sinds meerdere geslachten. Tal van moeilijkheden heeft hij op die tochten getrotseerd, en heel wat teleurstellingen opgelopen : de oude Kempische mensen waren wel meestal fier nog te kunnen zingen van uit grootmoeders tijd ; maar ze opzettelijk aan 't zingen te krijgen, dat was een kunst. Eenmaal echter die natuurlijke schuchterheid van de buitenmens ten opzichte van een vreemde onbekende examinerator met papier of nota-boekje in de hand overwonnen, kreeg hij soms de meest belangrijke liedjes te horen.

«Oude boerinnekens, koewachters, spelemannen, tot zelfs bedelaars, die hun zang met de doedelzak begeleidden, spelende of dansende kinderen verrijkten zijn verzameling met tal van verborgen en onvermoede schoonheden. Allerhande gelegenheden en gebeurtenissen waren gunstig voor zijn opzoekingen. Meermalen nam hij deel aan de feestelijkheden van de Sint Joris- en de Sint Sebastiaansgilden, echte zetels van levende oude folkloré. Bij bruiloft of kermis vonden de volksgevoelens hun vertolking in het lied, vooral in het min-

nelied. De feestdagen van het jaar werden bezongen of met zang opgeluisterd. Overal weerklonken kerstliederen, nieuwjaarsliederen en andere op het gepaste tijdstip. Bij het werk hoorde een lied, bij voorkeur eigen aan de stiel. Zo vond hij weversliederen, spinneliederden, vissersliederen, verhuisliederden en andere. Kinderen gaven hem de kans om belangrijke rei- en rondedansen op te tekenen. Zelfs in den huiskring, bij het wiegen van het kind of het roeren in den papketel, diste grootmoeder wiegeliederden en enig-mooie kerstliederen op met haar heel repertorium uit ver vervlogen tijden.» (Inleiding).

De rijke oogst van dit onverpoosd zoeken en optekenen klom weldra tot ongeveer een driehonderdtal liederen en dansen, alle voorzien van de nodige aanduidingen en beschrijvingen van de omstandigheden, de gebaren en de bewegingen die te pas kwamen bij ieder lied of bij elke dans.

Die vruchtbare verzamelperiode heeft ongeveer 10 jaar geduurd, en bestrijkt hoofdzakelijk de jaren 1900 tot 1910. De ambtsbezigheden van den kosten-organist met daarbij het vele werk dat van hem als musicus en toondichter gevegd werd, werden een belangrijke en bestendige hinderpaal voor de tijdrovende speurderstochten; en de gezinszorgen van de echtgenoot en huisvader veroorloofden niet langer die gedurige en veelvuldige uithuizigheid.

Intussen was al dat optekenen en collationeren volstrekt geen loutere liefhebberij noch evenmin een dwaze manie geweest. Het was er hem om te doen geweest studiemateriaal te verzamelen. Want hij had immer de moed gehad de vruchten van zijn arbeid te vergelijken met wat anderen hadden bijeengebracht en gepubliceerd; en regelmatig toetste hij zijn teksten en melodien aan wat hij vond bij Van Duyse (Het oude nederlandsche lied), Bols (Honderd oude vlaamsche liederen), De Coussemaeker (Chants populaires des Flamands de France), Snellaert (Oude en nieuwe liedjes) en J. Fr. Wildems (Oude Vlaamsche liederen), en de vele publicaties van Jos Cornelissen en J. B. Vervliet in hun tijdschrift Volksleven. En hij ontzag de moeite niet diepgaande studies door te werken om den oorsprong en de betekenis van de oude vlaamsche liederen en volksdansen te achterhalen bij schrijvers als

Kalff (Het lied in de Middeleeuwen), Blommaert, Helmers (Het lied van het eiland der Batavieren), Buddingh (Feesten en feesttijden, natuur-, kerk- en volksfeesten in oorsprong en betekenisis, 1832), en ook buitenlandse auteurs te consulteren als de la Villemarqué (Chants populaires de la Bretagne), Grimm, de grote duitse folklorist, en Dr. Slecker (Die Tanzwuth, eine Volkskrankheit im Mittelalter, 1832).

En zo voelde hij zich stilaan in form en bevoegd genoeg om eigen publicaties aan te durven en in publieke conferentjes onze oude Kempische liederen en volksdansen te behandelen.

* *
*

De eerste wetenschappelijke bijdrage van de hand van Theophiel Peeters treffen we aan, zoals reeds gezegd werd, in Taxandria 1910, nrs. 1, 2 en 4, en 1911, nr. 2. Afzonderlijke afdrukken werden samengebundeld tot een brochure van een negentigtal bladzijden, die echter niet in de handel kwam. Na een algemene inleiding op de studie der oudkempische liederen en dansen, en een systematisch overzicht van de oude toonaarden waarin deze liederen meestal nog geschreven zijn, en van den ontwikkelingsgang van de monodie, langs de diaphonie tot de harmonie en de polyphonie, publiceert hij hier 26 nummers uit zijn rijk repertorium, nl. 2 kerstliederen, 3 nieuwjaarsliederen, (N. B. De kerstliederen en de nieuwjaarsliederen uit de vorige eeuwen zijn nauw met mekaar verwant : zo nauw zelfs dat over 't algemeen de nieuwjaarsliederen voor zuivere kerstliederen zouden kunnen doorgaan, zo de «nieuwwejaar» zelf er niet woordelijk in vermeld stond), 4 kinderliederen, (daardoor moeten we hier verstaan: liederen uit het eigen kinderrepertorium), en 17 gelegenheidsliederen en dansen, d.w.z. liederen die bij de ene of andere speciale gelegenheid gezongen werden, zoals b. v. bij een dans, een drinkgelag, of die bij allerhande gelegenheden als gezelschapsliederen konden gezongen worden.

Elk nummer is voorzien van nota's die het situeren in het vermoedelijke tijdperk waarin het ontstaan is, en die het omkleden met de omstandigheden en de manier, gebaren en bewegingen, waarmee het gezongen of gedanst wordt, - zodat

het aan de hand daarvan gemakkelijk in zijn geheel kan gereconstrueerd worden. Daarbij is elk nummer geïllustreerd met een passende klavierbegeleiding in den geest van den tijd en den toonaard waarin het geconcipieerd werd.

Van 5 tot 10 Augustus 1911 werd te Mechelen het 22e Congres gehouden van het Oudheid- en Geschiedkundig Verbond van België. Daar traden o. m. op de toenmalige Voorzitter van Taxandria, de hr. L. Stroobant, met een bijdrage : «Notes sur la Toxandrie, le Mansuarie, Ryen et Stryen»; - R. Van Aerde met een lezing over Les ménestrels communaux malinois et joueurs d'instruments divers, établis ou de passage à Malines, de 1311 à 1790»; - Dr. G. Van Doorslaer met een «Notice sur les facteurs d'orgues malinois»; - daar werden ook vragen ter oplossing voorgebracht, als door P. Bergmans : «La pénétration de l'opéra italien et de l'opéra français en Belgique au XVIIe siècle»; - en door Ch. Van den Borren : «L'esthétique expressive de Guillaume Dufay dans ses rapports avec la technique musicale au XVe siècle».

Tussen dat geleerd en eminent gezelschap kreeg ook Theophil Peeters een plaats met een voordracht over «Oude Kempische Lieder en Dansen». Deze voordracht vinden we in haar geheel weer in de «Voorlopige uitgave der Verhandelingen en Verslagen» verschenen in het Bulletin van het Verbond, nr. 4 van de jaargang 1911, maand Juni. Verder in de Verhandelingen en Verslagen het Congres, Tome II bl. 467-505. Godenne, 1911. Ze werd eveneens afzonderlijk gedrukt bij Godenne te Mechelen 1911. Terloops wordt hier gehandeld over de ontwikkeling van de begeleiding der liederen en dansen door instrumenten of door meerstemmigheid; - de oude vlaamse melodie wordt er beschouwd als de «grondslag onzer vlaamsche nationale melodie» naar den geest en de opvatting van Peter Benoit; - de aandacht wordt getrokken op het verband tussen dans en zang; - en eveneens wordt er ten slotte gezocht naar een mogelijke afstamming van de nog in voege zijnde rondedansen, meidansen, vuurdansen en boomedansen ten opzichte van de oudgermaanse geplogenheden, alhoewel voor bepaalde dansen de kempische oorsprong uit het gilde-

leven voor bewezen moet aangezien worden (1).

Ook in deze publicatie is ieder nummer voorzien van nota's en van klavierbegeleiding, zoals in de hoger vermelde bijdrage in Taxandria.

In de jaren 1911 tot 1914 was Theophiel Peeters regelmatige medewerker van «Volkskunde», het maandblad voor folkloristische opzoekingen en studies, waarvan de leiding berustte in de handen van Alfons De Cock. Daarin publiceerde hij met korte aantekeningen en met klavierbegeleiding een reeks van 28 liederen, waarmee hij ongetwijfeld zou zijn voortgegaan, zo het uitbreken van den oorlog in Augustus 1914 het verschijnen van het tijdschrift niet had stopgezet. Deze 28 Lieder werden in de vroegere publicaties, in Taxandria of in de verslagen van het Mechelse congres, nog niet meegedeeld.

Ondertussen was, en bleef Theophiel Peeters nog een hele tijd de gewaardeerde conferencier die op meerdere plaatsen gevraagd werd om lezingen te houden waarbij hij oudkempische liederen en dansen liet uitvoeren. Enkele dezer voordrachten en programma's van zijn optreden berusten nog in zijn nalatenschap.

* * *

Al had de oorlog in 1914 een punt gezet achter zijn publi-

- (1) In verband met deze voordracht, kunnen we niet nalaten enkele regels aan te halen uit het uitgebreid verslagboek, Tome I, bl. 274 :

«Séance du lundi 7 août 1911 :

Mr Th. Peeters fait connaître les différentes formes de la mélodie néerlandaise chantée du Xe au XVIIe siècles et les formes diverses utilisées pour les accompagner.

Mr. Ch. Van den Borren demande si ces anciennes mélodies étaient écrites avec accompagnement.

Mr. Peeters: Oui, mais pas toutes. Certaines mélodies n'exigeaient aucun accompagnement, d'autres au contraire ne sauraient se passer d'être accompagnées. Mr. Peeters établit ensuite le rôle de l'accompagnement pour soutenir les mélodies.

Une discussion s'engage entre MM. Ch. Van den Borren et Th. Peeters sur la question de savoir si, oui ou non, les mélodies populaires étaient accompagnées...

caties, en al schijnt de rusteloze zanter uit het eerste decennium van deze eeuw, niet meer verder op speurtocht te zijn gegaan, toch werd de overvloedige dokumentatie die hij zich ten prijze van zoveel inspanning had aangeschaft daarom niet terzijde geschoven. Wel integendeel ! Als we de vóór '14 in Taxandria, in het verslagboek van het Mechels Congres en in Volkskunde gedrukte liederen met elkaar vergelijken, dan komen we daarbij tot de bevinding dat voor enkele dezelfde liederen en melodieën de begeleiding niet steeds dezelfde 'is gebleven. Theophiel Peeters was immers niet licht tevreden over eigen werk, en daarbij zeer veeleisend voor wat de begeleiding van oude liederen aangaat. Naar zijn mening moet de harmonisator «de knecht, ja de slaaf zijn van de melodie ; door een voorzichtige, weldoorklachte, streng-verantwoorde begeleiding moet hij den eigen aard van het lied en het karakter van de melodie versterken en onderlijnen». Weinigen hebben getuigen mogen zijn van het benediktijnergeduld dat Theophiel Peeters terzake heeft aan den dag gelegd. Maar we vernamen, ongeveer 20 jaar geleden, van een der parochiegeestelijken, de E. H. Onderpastoor Van Dijck, hoe het verzamelde materiaal gedurig als met een moederlijke bezorgdheid werd ter hand genomen, om de ontworpen of reeds geschreven begeleidingen steeds meer correct te krijgen, te verfijnen, ze te brengen tot hun «optima forma». Want zijn verzameling oudkempische liederen en dansen aanschouwde hij als een «pretiosum», als het «kind van zijn hart», waaraan nooit genoeg zorg kon besteed worden. Daaraan hield hij misschien meer dan aan eigen composities. Vijf en dertig jaar heeft hij zich in dat werk verdiept, het in zijn gemoed laten bezinken en rijpen ; en vooral toen hij met pensioen ging, kon hij heel zijn tijd besteden aan het bewerken van zijn handschrift, om het zijn definitieven vorm te geven en het persklaar te maken,

Dit handschrift bevat vier afdelingen :

1) *Geestelijke liederen*, nl.

13 Kerstliederen,

17 Nieuwjaarsliederen,

4 Driekoningenliederen, - (over het verband tussen Kerst.

- liederen, Nieuwjaarsliederen - en ook Driekoningen-
liederen, zie hoger).
- 1 lied over Witte Donderdag,
 - 2 liederen over kruis en lijden,
 - 2 Marialiederan,
 - 1 Sint Martenslied,
 - 2 liederen op Sint Hubertus,
 - 1 lied op de H. Godelieve,
 - 1 lied op den H. Fredegandus (de patroon van Deurne en
van de kerk waar Th. Peeters koster-organist was),
 - 2 liederen op Jezus en Sint Janneken, en
de 25 overige van meer algemenen aard.
- 2) *Minneliederan*, waartussen :
- 7 jagersliederen,
 - 4 herders- en herderinnenliederen, en
de 25 overige van meer algemenen aard.
- 3) 63 *gelegenheidsliederen*, waarvan sommige zoals we reeds
hebben vermeld, bij de reeds vroeger uitgegeven num-
mers, in bepaalde omstandigheden gezongen werden, als
bij feestvergaderingen van de gilden, enz., en de andere
best als gezelschapsliederan konden dienstig zijn.
- 4) 33 *dansen*, die eveneens voor een groot deel gelegenheids-
dansen zijn, zoals de gildedansen, en de overige bij aller-
hande gelegenheden te pas kwamen ofwel als kinder-
spelen voorkomen.

Dat maakt een totaal van 175 nummers waarbij meestal de
plaats opgegeven wordt waar het werd opgetekend en het
jaar waarin die optekening geschiedde. Zo komen we tot 83
plaatsnamen, alle op vier uitzonderingen na, gelegen in de
Antwerpse Kempen. En de optekeningssjaren lopen van 1899
tot 1912. Deze dubbele vermelding van vindplaats en opteke-
ningsjaar is op zichzelf reeds een zekere garantie voor de we-
tenschappelijke zorg, waarmee Theopliel Peeters in zijn op-
zoekingen te werk ging. Evenals in zijn vorige publicaties
zijn ook de nummers van het handschrift meestal voorzien
van aantekeningen over den toonaard van de melodie, haar
vermoedelijken ouderdom, en bij bepaalde liederen ook de
gelegenheden of de omstandigheden en de manier waarop ze

voorgedragen werden. Als we daarbij nu nog uit Peeters eigen getuigenis vernemen dat hij steeds met minutieuze nauwkeurigheid teksten en melodieën heeft opgetekend en weergegeven zoals hij ze zelf heeft kunnen waarnemen, dan weten we meteen, dat we hier echt wetenschappelijk werk voorhanden hebben. De artistieke klavierbegeleidingen, aangepast aan den geest van den tekst en het eigen karakter van de melodie, maken deze oude liederen ook op onze dagen nog genietbaar. Bij de dansen wordt de begeleiding meestal verdeeld tussen fluit of trombonne met trom, een paar keren tussen fluit of viool met trom, alto, cello en klavier; één enkele maal tussen trombonne, trommel en clavecimbel.

Niet alle reeds vroeger door hem gepubliceerde nummers komen in het handschrift voor; tientallen van de er in opgenomen liederen werden identiek of mits kleine varianten in tekst of melodie op meerdere plaatsen opgetekend: we kunnen dan gerust aanvaarden dat de volledige dokumentatie wel ruim 300 nummers heeft geteld, zoals hoger meegedeeld werd.

Het zorgvuldig voorbereid handschrift is ongetwijfeld een rijke aanwinst en een belangrijke aanvulling van wat andere folkloristen op dit gebied hebben bijeengebracht; en de uitgave ervan zal - naar we hopen, binnen afzienbaren tijd - met ere prijken naast hun verdienstelijke publicaties.

* * *

In leven en werk heeft Theophiel Peeters zich in hoge mate verdienstelijk gemaakt voor zijn volk en voor de Kerk. Ter gelegenheid van zijn zilveren jubilé als koster-organist werd deze verdienste officieel door Kerk en Staat bekroond door hem de onderscheiding «Pro Ecclesia et Pontifice» en de «Gouden Palmen der Kroonorde» toe te kennen. Een hogere, oneindig meer vererende en blijvende onderscheiding wachtte hem echter hierboven, toen hij op 16 Augustus 1949 de eeuwigheid is ingegaan.

23 April, 1951 Turnhout.

Een Latijns Schoolreglement uit de 17e eeuw te Retie

door

EDWARD SNEYERS.

In de aanstellingsakte van de Retiese schoolmeesters tijdens het Oud Regime, lezen we telkens de bepaling : de nieuw aangestelde zal stipt «het reglement» onderhouden, dat hem zal voorgelezen worden en dat hij dient te ondertekenen.

Voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs zijn deze reglementen van groot belang en het hinderde ons, dat we voor ons dorp maar geen enkel ervan konden terugvinden. Bij het klasseren van een partij modern archief viel ons echter één in de hand dat daarin versukkeld was. Het stuk (4 blz., 3o op 8,5, papier) is niet gedagtekend. Uit de slotformule blijkt het dat het een copia copiae is. Notaris Frans van Gompel van Retie schreef het af van een ander, dat toen berustte op de secretarie van Petrus van Dunne, van 1645 tot 1664 pastoor te Retie. We situeren het stuk alzo in helft der 17e eeuw, plus minus 1650.

De schoolverordening in kwestie is in 't latijn gesteld. Ze draagt voor opschrift : «Constitutiones pro ludimagistro» en bevat 18 artikelen.

De bekommernis om een *godsdiensstige opleiding* blijkt reeds uit de aanhef. «De kinderen zullen opgevoed worden in de vreze Gods, in godsvrucht en in goede zeden». En met het oog daarop worden ze gedwongen: zich in de kerk te onthouden van geroep, van gepraat en rond te kijken ; door kniebuiging eerbied te betonen voor het Venerabel en door hoofdbuiging voor de altaren en voor de heiligenbeelden. Nooit zullen ze op het kerkhof of op de publieke wegen enige onwelvoeglijkheid of anderszins doen. (Artikel 1.)

De leerlingen worden verplicht de tekortkomingen tegen artikel 1 bij malkaer na te gaan en ze aan te klagen ; want

«aan hen die losbandig en uitgelaten zijn in de kerk, op het kerkhof of op de straat, wordt een *nota* (1) gegeven, en hij die deze *nota* na drie dagen niet doorgegeven heeft, wordt getuchtigd, d. i. geslagen. (Artikel 16)

Voor het *gebedsleven* gelden de volgende voorschriften. Vóór de les moet steeds het *Veni Sancte Spiritus* gebeden worden. (Artikel 3.) En verder : «Elke dag, na het middagmaal, worden de lofzeggingen ter ere van de H. Maria - laudes de beata maria - gezegd, waarbij alle kinderen dienen aanwezig te zijn (2). (Artikel 9.)

Artikel 10 verordent dat de leerlingen op de Zondagen het *H. Sacramentslof* en de *Vespers* moeten bijwonen, en artikel 12 schrijft voor : «de oudsten worden minstens viermaal per jaar te biechten en te *Communie* geleid».

De lectuur van de jonge studenten wordt bewaakt, want «wulpse liefdeboeken of boeken tegen de goede zeden zijn niet toegelaten». (Artikel 17.)

Het *godsdiensonderwijs* wordt als volgt geregeld. «'s Zaterdags, na de middag, zal de meester catechismusles houden (artikel 4) en 's Zondags komen de leerlingen met hun meester in de catechismusles die tijdens de vroegmis plaats heeft». (Artikel 6.)

Op bepaalde tijden krijgen de leerlingen onderricht in de *kerkzang*. «Daags voor de Zon- en feestdagen worden de kinderen, die er voor geschikt zijn, in de zang onderwezen» (Artikel 5.) - «Tijdens de hoogmis en de vespers zal de meester

- (1) Het gaat hier om het «*signum incompositorum morum*». (Zie Latijnse school van Mol-1740, in *Zuiderkempem III/94*); ook geheten «*signum van quade menniren*». (Zie Latijnse school van Dessel-1757, in *Zuiderkempem, XV/19*).
- (2) Wat hier onder «laudes de beata maria» moet verstaan worden, konden we niet met zekerheid achterhalen. Bij Dr VEIT (*Volksfrommes Brauchtum und Kirche in Deutschen Mittelalter*, bl. 21) lezen we over «de salutationes» aan de H. Maagd, een vroegmiddeleeuws gebedsvorm, oorspronkelijk bestemd voor de cisterciënser lekebroeders - de *virii illiterati* -; uit die salutationes ontstond het middeleeuws «*Mariapsalter*» met zijn 3 maal 50 Ave Maria's, de voorloper van onze «*Rozenkrans*». Aldus VEIT. Een vakman die we hierover raadpleegden, kon ons geen bescheid geven.

de zang leiden en derhalve zal hij, naar luid de provinciale statuten, de goddelijke diensten in koorkleed bijwonen». (Artikel 7.)

Wat de *schooltijden* betreft zo schrijft artikel 2 voor, dat de meester «ieder dag» op school aanwezig moet zijn en wel van 8 tot 11 en van 1 tot 4 u. Anderzijds wordt in artikel 11 bepaald, dat de kinderen, van Halfmaart tot Bamis, viermaal daags de school moeten bijwonen, nl. 's voormiddags van 6 tot 8 en van 9 tot 11, 's namiddags van 1 tot 3 en van 4 tot 6 u. (3).

De meester heeft recht op veertien dagen *verlof* per jaar, die hij in één of in meerdere keren mag nemen. Bij langere afwezigheid wordt zijn loon ingehouden a rato van die dagen afwezigheid. (Artikel 13.)

De kinderen moeten de *lessen regelmatig bijwonen*. Met het oog daarop houdt de Meester een aanwezigheidslijst, die vóór het begin van elke les moet voorgelezen worden. Zij die zonder wettige reden afwezig zijn, worden getuchtigd. (Artikel 8)

Voor het *onderricht in het latijn* wordt verordend, dat de kinderen die de latijnse taal leren, verplicht zijn onder elkan- der latijn, of ten minste op zijn latijns te spreken, en verder minstens driemaal in de week een latijns werk voor te leggen. (Artikel 14). Die in zijn moedertaal praat, wordt met een «nota» bedacht, dat hij op straf van kastijding moet doorgeven. (4) (Artikel 15).

Zoals de meeste schoolverordeningen uit het Oud Régime

-
- (3) Dit artikel 11 schijnt in tegenspraak te zijn met artikel 2. Uit de vergelijkende studie van een aantal Kempische schoolreglementen blijkt dat de uurrooster uit artikel 2 bestemd is voor het winterseizoen (te Retie van Bamis tot Halfmaart). Artikel 11 geeft dan de zomerdagorde, die o. i. alléén voor de latijnse leerlingen gold.
- (4) Het gaat hier om het «signum linguae» of het «signum flandricum» (Latijnse school van Mol, *Zuiderkempem* III. 95) dat de ouderen onder ons nog op zak hadden en waarover Ernest Claes zich speciaal lucht in zijn «Collegeherinneringen» (Vlaamse linie, nr van 15 Dec. 1950). Op sommige latijnse scholen (b.v. Dessel, *Zuiderkempem*, XV. 1946) bestond er nog een derde signum, het «signum domesticum», met het oog op het gedrag der leerlingen in hun kosthuis en op de vicus, d. i. de publieke speelplaats op de markt.

bevat de voorliggende hoofdzakelijk voorschriften in verband met de tucht en het godsdienstig leven der leerlingen ; bijzonderheden rakende leerstof, leergang, leermiddelen, onderwijsmethode vindt men er weinig in. 't Was net of de school-overheid van die tijd zich daar niet om bekommerde.

In verband met dit laatste doet Pater LUCIAAN CEYSSSENS (5) zeer gevat opmerken : hoe de overheid te dien tijde zich, in zake schoolleiding, meestal beperkte tot het geven van de onmisbare voorschriften voor de goede orde en de bewaking, en de verdere regeling van het onderwijs zeer verstandig overliet aan de rector of schoolmeester. Professor ROHRBACHER (6) onderstreepte destijds reeds het feit : dat de Kerk immer de grootste vrijheid aan de leraars en schoolmeesters liet, waar het ging om de organisatie van hun onderwijs. «Men was toen nog niet bezeten», aldus ROHRBACHER, «van de zucht naar éénvormigheid, die alles wil reglementeren en in het rijk der gedachte de slavernij van de kazerne doet heersen».

Het Nieuw Regime bracht ons dat éénvormige reglementeren en sindsdien - na anderhalve eeuw - leven onze scholen onder een immer stijgend dirigisme, dat in de laatste kwart-eeuw onrustwekkende vormen aanneemt en de gezondheid van ons schoolwezen aantast.

Mei 1951

(5) *Het Onderwijs te Turnhout vóór 1830*, bl. 54. Turnhout, 1934

(6) *Histoire universelle de l'Eglise catholique*, tome IX, pag. 208 en volg. Paris 1880.

Annez

CONSTITUTIONES PRO LUDIMAGISTRO.

1. Ut pueri in timore dei, pietate ac bonis moribus erudiantur, ac proinde cogantur in templo a clamoribus, fabulis, ac vagis aspectibus abstinere, venerabili sacramento per genuflectionem, altaribus ac SS. Imaginibus per capitis inclinationem reverentiam exhibere, nunquam in cimiterio viis ac semitis sordes egerere aut alium solveré.

2. Ut magister quotidie scholis intersit ante meridiem ab hora 8 usque ad undecimam, post meridiem ab hora prima usque ad quartam.

3. Ut semper ante lectionem premittatur antiphona *veni sancte spiritus*.

4. Ut diebus Sabbathinis post meridiem habeatur lectio cathecistica.

5. Ut pridie dominicarum et festorum pueri idonei instruantur in cantu.

6. Ut dominicis compareant in lectione cathecistica que fit in primo sacro, cum suo magistro.

7. Ut ludimagister in summo sacro et vesperis cantum regal ac proinde iuxta statuta provincialia et synodalia in officio divino cum superpelliceo compareat.

8. Ut habeatur cathalogus puerorum presentium et absentium, qui ante singulas lectiones legatur, absentes sine legitima excusatione castigentur.

9. Ut laudes de b: maria singulis diebus post prandium habeantur, quibus omnes pueri, etiam diebus venie sine ludo, intersint.

10. Diebus autem dominibus intersint laudibus venerabilis Sacramenti et vesperis.

11. Ut pueri a medio martis usque ad festum Bavonis quater de die frequentent scholas et ab hora 6 usque ad 8 et a 9 usque ad 11 ante meridiem et a prima usque ad 3am et a quarta usque ad horam 6am post meridiem.

12. *Ut pueri adultiore ad minimum quater in anno ad confessionem et sacram communionem ducantur.*

13. *Ut non licet Ludomagistro se absentare toto anno nisi per quindenam sive continuis sive discontinuis temporibus, alioquum pro rato absentie stipendio privandus.*

14. *Ut pueri descentis linguam latinam cogantur inter se latine aut saltem latinum loqui et a minimum ter in septima exhibeant aliquam compositionem.*

15. *Instituatur nota in eum qui vernacule locutus fuerit et qui eam retinuerit et non resignaverit, castigatur.*

16. *Ut similiter instituatur nota in dissolutos et petulantes in templo et cemiterio seu platea qui... eam per triduum habuerit et non resignaverit vapulet.*

17. *Ut nulli libri lascivi amatorii aut contra bonos mores permittantur.*

18. *Ut ludimagister spondeat se obtemperatum constitutionibus que aut in provincialibus aut diocesalibus synodis de scholis et ludimagistris decreta sunt.*

Hec presens copia collata concordat cum originali scripta manu propria Rdi. Dni. Petri van Dunne, olim pastoris in Rethy, et existente in graphiario dicte parochie. Quod attestor, etc. Signatum F. v. Gompel nots. publ.

Nog Cijnzen te Turnhout vóór 1400

door

Drs. F. VERBIEST.

In *Taxandria Nieuwe Reeks* XVI, 3-4, 1950 publiceerden we de oudste(?) cijnzen van Turnhout en omgeving (a° 1340).

Naast de rollen van 1340, het cijnsregister van 1368 uit het Rijksarchief te Brussel, nr 45015 en het cijnsregister van 1387, ook uit het Rijksarchief te Brussel, nr 45016, zijn er nog wel enkele Turnhoutse cijnzen te noteren vóór 1400.

Vermelden we alvast eerst de enkele folio's uit de algemeen-Kempische cijnsboeken van de Abdij van Tongerlo.

1. - f° 50 v° van het Cijnsregister A VII 2 (zonder titel) ter Abdij van Tongerlo (a° 1362);
2. - f° 89 van het Cijnsboek A VII 4 (zonder titel) ter Abdij van Tongerlo (a° 1375);
3. - f° 89 van het Cijnsregister A VII 7 (zonder titel) ter Abdij van Tongerlo (a° 1400-49).

Er is bovendien het kleine registertje «*Feodales Ecclesie Tongerloensis*» van 1384 (Archief der Abdij A VII 3), waarin we voor Ravels, Schoonbroek, enz. wel enkele vermeldingen vinden, maar waarin Turnhout zelf niet wordt aangegeven. Voor de volledige beschrijving van de hier vermelde bronnen verwijzen we naar onze «*Proeve van Inventaris der Cijnsboeken en -rollen in de Antwerpse Kempen vóór 1400*» in het «*Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore van de Provincie Antwerpen*», 1951, blz. We publiceren hier de voorgenoemde folio's en vervolledigen hiermee de cijnzen van Turnhout vóór 1400, aansluitend bij het werk van Z. E. H. Kan. Jansen : *De Cijnsboeken van het Land van Turnhout* en bij mijne reeds genoemde publicatie.

1. - a° 1362 (A VII 2 Abdij Tongerlo, f° 50 v°): (1)

Census in Turnout in die Martini anni LXII.

Arnoldus vill iii. d. lov.

Filii Johannis de louwen .vi d. lov. (bijgevoegd door latere hand : Nycholaus de castro)

Gerardus de arbore supra houtacker .ii. d. pag.

Hermannus de buckere pro emerentiana .xvi. d. lov.

Johannes vill .iiii. d. lov.

Mathias de castro supra houtackere .iiii. d. pag.

Katherina soror hebscaeps supra graetackere .xl. st. pag.

Blada hereditaria ibidem in Purificatione Marie anni .LXII.

Ancelmus de bomen .i. lop. siliginis

Bona Pauli de vorsle .xii. lop. siliginis

Henricus boy .i. lop. siliginis

Spiritus sanctus .iiii lop. siliginis

Supra domum et domistadium Johannis hebscaeps in turnout .i. sextarium siliginis.

Aanmerking : Voor al deze posten, hier vermeld, staan ofwel 11 ofwel 12 dwarsstrepen met één horizontale streep aangeleekend voor de aanduiding van de afbetalingsjaren. We veronderstellen dat voor deze cijzen voldaan werd gedurende 22 of 23 achtereenvolgende jaren, of gedurende 11 of 12 jaren.

2. - a° 1375 (A VII 4 Abdij Tongerlo, f° 89):

Census in Turnout in die martini

Arnoldus vill .ii 1/2. d. lov.

Gherardus de arbore supra houtacker .ii. d. pag.

Hermannus de buckere pro emerencia .xvi. d. lov.

Johannes vill .iii 1/2. d. lov.

Mathias de castro supra houtacker .iiii. d. pag.

Katharina soror hebscaeps supra graetacker .xl. st. pag.

Nicolaus de castro ex parte filiorum Johannis de louwen .vi. d. lov.

(1) We lossen de afkortingen op, om het de drukker technisch wat gemakkelijker te maken, te meer daar de afkortingen in de oorspronkelijke tekst geen enkele moeilijkheid opleverde.

Blada hereditaria ibidem in purificatione.

Ancelmus de bomen .i. lop. siliginis

Bona pauli de vorsle xii. lop. silig.

Henricus boy i. lop. silig.

Spiritus sanctus iii. lop. silig.

Supra domum et domistadium Johannis hebscaeps in turnout
.i. sext. silig.

Aanmerking : Hier zijn de eerste posten gemerkt met afbetalingen voor 10 jaren (of 19 jaren), andere voor 7 of 14 jaren, één voor één of 2 jaren en de posten onder Blada zijn niet gemerkt.

Er is, in vergelijking met de cijnzen van 1362, slechts één verschil : Niklaas van Kaster neemt de cijnzen over van Jan van Louwens kinderen.

3. - a° 1400-49 (A VII 7 Abdij Tongerlo, f° 89):

Census in Turnout in die martini

Godefridus lamberti opten houtacker ex parte mathie van der
borch .ii. d. pag.

Johannes houtacker filius Wilhelmi houtackers de lokeren ex
parte gerardi de bomen supra terram arabilem dictam
houtacker .ii. d. pag.

Johannes henrici heins ex parte hermanni de buckere pro
Emerentia .xvi. d.

Item ex parte Johannis Vill .iii 1/2 d.

Magister Johannes de loen supra terram et pratun dicta mer-
lens stal ex parte margarete Udens de bonis filiorum Johan-
nis de louwen .vi. d. lov.

Pueri egidii thijs ex parte ejusdem egidij pueris coram
.ii 1/2 d. lov.

Item ex parte Wilhelmi nouts supra pratun dictum ledich-
broec .iii. d.

f° 89 v°

Paulus dictus meren ex parte katherine sororis hebscaeps su-
pra groetacker (sic) .xL. st. pag.

Pueri Johannis de scoetmere supra houtacker ex parte mathie

de borch ii. d. pag. (de som is vervangen door: xii. d. lo.)

Blada hereditaria in Turnout in purificatione solvenda

Ancelmus de bomen .i. lop. siliginis

Bona pauli de Vorsle .xii. lop. silg.

Henricus boy .i. lop. silig.

Spiritus sanctus .iiii. lop. silig.

Supra domum et domistadium Johannis hebscaeps in Turnout
.i. sext. silig.

Summa predicti pactus .i. sext. xviii. lop.

Predictum pactum acquisiverit dominus de kossendonc In
permutatione hereditarum..... Dominus Johannes
Zichene bone memorie Abbatis et..... Dominus Theodori-
cus de haven tunc temporalis prepositi et... Abbatis.

Aanmerking : Voor enkele van deze posten zijn 7 dwars-
streepjes aangebracht ter aanduiding van de afbetalingen.

In het register vonden we nog een afzonderlijk, los stukje
perkament terug met nog enkele aanduidingen van cijzen
te Turnhout. Ze sluiten onmiddellijk aan bij de cijzen van
1400 (waarschijnlijk tussen 1400 en 1459). Hier volgen ze :

4. - Ghijsbrechts W..... xviii d.

Peter meeren xx st. paym.

Gielis coels kijndere xx st. payments

Jans verscoetsmeer kindere xii d lovens

Meester Jan van loen .vi. d lovens

Willen thijs v 1/2 d lovens

Jan houtacker te lokeren ii d paym.

Godens wijf van ossenvenne ii d paym.

Jans vander scoetsmeer kindere ii d pay.

(In later schrift is er bijgevoegd : Jan herheins ex parte her-
manni de buckere pro emerentiana xvi d lo.

Item die selve ex parte Johannis vill iii 1/2 d. lo.....)

(Nog van een ander hand : Hier op betaelt van Jannen thijs
van wegen ghijsbrecht Woutghers ii ou. gr. van iii jaren
int jaer van LIX)

† Albert van DIJCK (1902-1951)

door

RAYMOND PEETERS.

Op geen enkel tijdstip van haar geschiedenis heeft de Kempen, binnen haar gebied, een rol gespeeld als scheppend kunstcentrum. Gelegen buiten de grote verkeersaders van wereldhandel en intellectueel vertier, bezat ze nooit een sterke aantrekkingskracht voor de kunstenaars, die de gunst en de prikkel behoeften van het mecenaat der voorname centra, dat weelde en praal en kunst begeerde.

Maar op geregelde momenten stonden er uit het Groot-Kempisch volk lieden op die elders, onder een gunstiger klimaat, tussen de allereersten van de kunst gingen plaats nemen: een Petrus Cristus uit Baarle-Hertog-Nassau, een Jeroen Bosch, een Pieter Brueghel uit de buurt van Eindhoven, de Francken's uit Herentals, een Vincent van Gogh uit het grensplaatsje Etten, een Albert van Dijk uit Turnhout (1).

Albert van Dijk, - volgens de Turnhoutse geboorteregisters moest hij eigenlijk Bernard hebben geheten, - werd op 25 Mei 1902 geboren in het gezin van de kachelsmid Henri Van Dijk en van Joanna Antonia Janssens. Deze betrokken toenmaals een woning in de Patersstraat, schuins over de ruime winkel-

- (1) Tussen de vele artikels die over Albert Van Dijk werden geschreven, vernoemen we als de voornaamste: A. Van HOOGENBEMT, *De nieuwe generatie*. - IV. *Albert Van Dijk*; in: *Kunst* 1933, blz. 181-186. -- Marnix GIJSEN in *Forum* 1935 (Volgens A.v.D. het beste dat over hem werd geschreven). -- Paul FIERENS, *Albert Van Dijk ou l'héroïsme de la sagesse*, Brux., Edit. Apollo, 1942. Pp. 7. -- G. MARLIER, *Vingt années de peinture et de sculpture en Belgique*, Brux., 1942, pp. 33-40. -- ID., *Die Flämische Malerei der Gegenwart*, Jena, 1943, S. 91-94. -- P. HAESAERTS, *L'Animisme. Une nouvelle tendance de l'art belge*, Brux., 1942. -- Verders, nog o.m. de artikels van G. WALSCHAP in *Hooger Leven* 1931, blz. 748-851; G. MARLIER in *Le Soir* van 23.X.1840 en 28.X.1942; H. COLLEYE in *La Métropole* van 4.1.1931, 1933, 31.3.1935, 9.4.1939; Fr. Van den WIJNGAERT in *Gulden Passer* 1941; P. HEYNS in *Ons Volk* 1947, nr 43 (26 Okt.), blz. 934-936.

woning waar tegenwoordig nog de broeders van Albert het ouderlijk bedrijf voortzetten.

Als knaap studeerde hij aan de Rijksmiddelbare school waar hij in aanraking kwam met meester Emiel Spruyt die er destijds tekenonderricht gaf. Aan Meester Spruyt, die behalve lesgever, ook een gezocht ontwerper was voor decoratieve tekeningen ten behoeve van het lokale drukkerijbedrijf, komt de eer toe reeds vroeg het uitzonderlijk talent van zijn leerling te hebben onderkend en terdege te hebben aangemoedigd. En wat jonge talenten betreft, was Albert's jaar wel van een zeldzame vruchtbaarheid vermits onder de adepten van meester Spruyt nog een andere belofte aanwezig was die Herman Diels noemde. Uit die tijd dateerde trouwens een blijven-de vriendschap tussen beide jonge mannen, die de samen doorleefde vormingsjaren aan de academieën te Turnhout en Antwerpen nog maar nauwer kon toehalen.

Vanaf 1914 liet Albert zich inschrijven voor de zomerleergangen (3e studiejaar) van de plaatselijke tekenschool waar toen de kunstschilder Eugeen Surinx bestuurder was (2).

Deze thans vrijwel vergeten kunstenaar was, op het lokale plan, niet zonder betekenis, des te meer daar hij nog een vertegenwoordiger was van de stroom kunstenaars uit het laatste kwart van de 19de eeuw, die de Kempen als inspiratiebron hadden opgezocht. Van huize uit was hij een Limburger uit de streek van St. Truiden. Wellicht had ook hij, zoals zovelen, gehoopt in het romantische, ruwgeschapen heidelandschap van de Antwerpse Noorder-Kempen zijn Barbizon te vinden.

Terloops herinneren we er aan dat rond 1870 Wechelterzande een verzamelplaats was geworden van een Crabbeels, een Adr. Jozef Heymans, Jaak Rosseels en andere die er de zo-geheten «grauwschilders»-school vormden. Frans Van Leemputten, onder de romantische bekoring van Conscience's kempische romans, was omstreeks hetzelfde tijdstip veelvuldig aan het werk in de streek gelegen tussen Turnhout en Mol. Surinx had zich rond 1885 te Oud-Turnhout gevestigd, nauwelijks enkele jaren vroeger dan de vestiging (1888) - van

(2) Eugène Mathijs SURINX werd geboren te Gorsem op 25 April 1850 en overleed te Oud-Turnhout op 12 Mei 1936.

grote kunsthistorische betekenis - van de Boven-Moerdijker Jacob Smits in het armelijk gehucht van Achterbos dat toen reeds in de schildersmiddens, zelfs buitenlandse, alreeds een zekere bekendheid had verworven.

De ontmoetingen die Surinx in het begin van de 19de eeuw had met de jonge schilder Albert Sohie (3), een schatrijke afstammeling van de Hoeilaartse stichters van de druivenkweek aldaar, zouden een merkwaardige vriendschap tot gevolg hebben. Bij zoverre zelfs dat Sohie zich in 1908 blijvend ging vestigen te Oud-Turnhout waar hij een fraaie schilderswoning liet bouwen met een royaal en stemmingsvol atelier dat meer poëtisch dan practisch pootje-baadde in de Aa-rivier. Daar gingen beide schilders samenwonen en zich onbekommerd wijden aan hun kunst en hun liefde tot de natuur.

Misschien ontbrak het hen, door de ontstentenis van bestaanszorgen, aan een voldoende prikkel om buiten de beperkte sfeer van hun persoonlijk genot te treden en zich een kunstfaam te veroveren. Toch waren zij niettemin de enige vertegenwoordigers van het schildersgild in het Turnhoutse. Men had kunnen verwachten dat zij door dit feit als vanzelf aangewezen waren om bij te dragen tot de vorming van een jong lokaal talent. Maar dat zonderlinge leven dat meestal niet zonder een korreltje ironie ingrijpt, had het anders geschikt. Ternauwernood had Surinx de nieuwe veelbelovende leerling aan het werk kunnen zien, of het uitbreken van de vijandelijkheden in Augustus 1914 voerde hem met zijn gezelschap naar Frankrijk, vanwaar zij eerst na de oorlog zouden terug keren.

Tijdens de moeilijke oorlogsjaren had beeldhouwer Napoleon Daems (4) de leiding van de Tekenschool op zich genomen. Zelf was hij een oudleerling van de Antwerpse Academie en hij stond aan het hoofd van een belangrijk en zeer gekend beeldhouwersatelier dat zich inzonderheid toellegde op het kunst- en het kerkmeubel alsmede op de restauratie.

Zoals in de meeste landelijke academie's, was het tekenon-

(3) Albert Michel SOHIE werd geboren te Hoeylaert 8 Sept. 1873 en overleed te Oud-Turnhout 30 Nov. 1927.

(4) Taxandria 1939, blz. 54-60.

derricht te Turnhout hoofdzakelijk afgestemd op het ambachtelijk-nuttige wat daarom toch niet betekende dat de artistieke opleiding werd verwaarloosd. De natuurlijke aanleg van Albert Van Dijck kon er zich vrij ontplooien en zulks des te meer omdat van meet af aan leeraars en medeleerlingen hem bejegenden als een onmiskenbare belofte voor de toekomst.

In het ouderlijk huis hangen tegenwoordig nog enkele werkjes uit die jeugdjaren. Ze ontsnapten aan Albert's inquisitie die er in latere jaren altijd op uit was te vernietigen wat hij niet meer waardig oordeelde. Indien men deze «herinneringen» thans beschouwt dan verrast ook nog vandaag die vroeger vastheid van toets en het zuivere kleurgevoel waarvan de aankomende knaap toen reeds blijken gaf.

In die jaren kwam hij met zichzelf tot een besluit. Vóór hem lag het ideaal van de kunst, voortaan zijn enig levensdoel. Het heeft er de schijn van alsof de ontbolstering tot het waarachtige, het grote kunstenaarschap, gehoorzaamt een een geheimzinnige en onontkoombare wet van bitter-eenzaam leed en loutering. Ze liet haar schrijnend brandmerk na op een Smits, een Van Gogh, een De Saedeleer en zo onnoemelijk vele anderen. Zij brandde ook in de schoonste jaren van Albert Van Dijck.

Aangewezen op zichzelf, kampende met materiële narigheden en verzakingen allerhande, overdag werkende om den brode, volgt hij vanaf 1918, nog voor de oorlogstribulatie's een gunstiger wending hadden genomen, de avondcursussen van de Academie te Antwerpen, waar hij Felix Gogo en Julian De Vriendt tot leermeesters had.

In feite heeft het hem nooit ontbroken aan onderscheidingen die de erkenning brachten van zijn authentieke kwaliteiten: in de prijskamp 1920/21 trad hij op het voorplan als primus van het tekenen naar het levend model; in 1923 vielen hem achtereenvolgens de De Keyser- en de Van Lerius-prijs te beurt; in 1932 de Rubensprijs en in April 1939 de Oleffe-prijs. Vanaf de eerste tentoonstelling waaraan hij deelnam, en onder meer aan deze van 1926 en 1927 te Antwerpen, begroette de kunstkritiek hem als de hoogvlieger zijner generatie: *«Onder de Antwerpse jongeren is deze wat langere, maar*

wilskrachtige kunstenaar, die de 23 pas achter de rug heeft, op weg om de bezonkenste en zuiverst bewuste te worden». En verder: «...werk dat in wezen hooger staat dan het meeste wat ten onzent door zijn kunstbroeders ons wordt geloofd. Natuurlijk, zonder cerebrale verenging, mild en breed, maar meteen scherp en diep, in één woord kernig en gericht op den geest...» (5). Het pijnlijke voor Albert Van Dijck is geweest dat deze lofbetuigingen niet altijd naar evenredigheid in klinkende munt werd omgezet.

Reeds tijdens de volmakingsjaren aan het Hoger Instituut bleek dat hij een uitgesproken persoonlijkheid bezat en zich niets wilde laten aanleunen van wat hem vreemd was.

Het voorbeeld van Jacob Smits, het artistiek peil dat deze bereikte bij zijn gestadig verblijf onder de simpele luiden van Achterbos, diens zuivere en compromisloze kunstbetrachting en sublimering van de kempische simpelheid tot een haast religieuze hoogte, zweefden Albert Van Dijck waarschijnlijk voor de geest, toen hij zich omstreeks 1930 ging vestigen te Kasterlee waar de patriarchale traditie's nog zeer hecht doorleefden. Daar schiep hij reeds die doorvoelde kinderprotretten, naar lichtelijk expressionistische trant, welke in zijn latere werken een steeds wederkerend thema zouden vormen.

Mogelijk woog hem, die in zijn diepste ik steeds een eenzame was, daar te Kasterlee teveel de intellectuele afzondering. In 1931 vestigde hij zich te Schilde op de rand van de Kempen en het grootstadsgebied. Daar bouwde hij zich mettertijd een schilderswoning waar hij in veilige eenzaamheid arbeiden en bezinnen kon. Daar voelde hij na ieder vertoef bij de geestgenoten uit het kunstcentrum Antwerpen, opnieuw de kempische aarde onder de voet om daaruit, gelijk weleer de mythologische held Antheus, zijn krachten te putten.

Deze voortreffelijke tekenaar die in de beheerst-vercenvoudigde lijn zoveel expressieve geladenheid vermocht samen te drukken, werd vanaf September 1939 belast met de tekencursus aan het Hoger Instituut te Antwerpen. Een eervolle taak

(5) Dit artikel werd overgenomen in het lokale weekblad «De Kempenaar» van 11.XII.1927.

waaraan hij zich met de kunstenaarsernst die hem kenmerkte heeft gegeven. Feitelijk ging met dit professoraat een oude betrachting in vervulling, want reeds in 1933 had hij zijn Antwerps atelier in de Klappeistraat open gesteld voor jongeren die er, zonder dat hun een bepaalde techniek werd opgedrongen, met raad en daad werden bijgestaan om hun eigen weg te vinden.

In de herfst van 1950 wist hij zich verraderlijk overvallen door een ziekte die onontkoombaar het einde tot gevolg moest hebben. Deze bittere wetenschap aanvaardde hij, na een korte crisis, met een berusting die zijn zielegrootheid kenschetsde. Bij zijn zuster te Antwerpen, waar hij een moederlijke verpleging had gevonden, ontsliep hij op 27 Maart 1951. Door een grote schaar kunstvrienden en bewonderaars werd zijn stoffelijk overschot uitgeleide gedaan naar het landelijke kerkhof van Schilde waar hij in Kempische aarde ter rust werd gelegd.

De opgang naar het kunstenaarschap was voor Albert Van Dijck slechts één gave, stijl-stijgende lijn en een vroeg bereiken. De evolutie van zijn stijl beantwoordde in de eerste plaats aan een innerlijke rijpingsproces, veelmeer dan aan uiterlijke invloeden van stromingen en kunsttheoriën. Van eerst af is hij de vertolker van de eenvoud. Een eenvoud die nooit tot armoede vervalt maar steeds op de kern afgaat. Zijn onderwerpen zijn nooit overladen, daarentegen zeer enkelvoudig: één ding tegelijk is hem veelal voldoende om zich uit te spreken. Zelfs zijn compositie gebeurt volgens de meest eenvoudige meetkundige vormen. Ook zijn kleuren hebben niets gezocht; men voelt aan dat ze er zijn als uitdrukking van de beleefde ontroering en niet terwille van een abstracte esthetiek.

Zijn schuchtere en zwijgzame aard verborg een sterke persoonlijkheid. Hij had een gaaf besef van eigen vermogen dat hem nochtans niet heeft belet door voortdurende zelfkritiek zijn werk te louteren en uit te puren.

Met zijn ernstige, ietwat zwaarmoedige natuur, huldigde

hij nopens kunst en kunstenaarschap zeer hoge, haast sacrale opvattingen. Tegen elke profanatie stelde hij zich teweeg. Tegen commercialisme, bij zoverre dat hij er niet toe te bewegen was op eigen tentoonstellingen de financiële zijde ervan te behartigen. En op geen enkel moment, zelfs niet in de bitterste nood, heeft hij een van die principes prijs gegeven die hij als heilig kunstrecht beschouwde.

Hij haatte het goedkope succes en de luidruchtige reklame. Het werk moest voor zichzelf getuigen en elke persoonlijke ambitie diende daarbij het zwijgen te worden opgelegd. *«Mijn persoonlijk heeft trouwens geen belang»*, schreef hij in 1938, *«en overigens begin ik nog maar pas te werken - en liefst in stille - en niet uit ambitie, maar omdat ik het niet laten kan, al walg ik soms van de verf, waar zoveel misbruik van gemaakt wordt»* (6).

Voor halfheid en amateurisme, doch dan uitsluitend wanneer dit slecht begrepen zich als volwaardige kunst aan de man trachtte te brengen, en de algemene kunstsmaak bedierf, had hij slechts woorden van heilige verontwaardiging.

Zelden wellicht werd met zoveel strenge en onverbidde-lijke zelfkritiek als dit bij Albert Van Dijck het geval is geweest, het eigen werk nageproefd en uitgezuiverd. Vader Van Dijck, die in zijn oude dag graag ontspanning zocht in het onderhoud van de tuin te Schilde, heeft dikwijls hartzeer gehad wanneer hem zoveel doeken en schetsen werden toevertrouwd met de opdracht ze in de tuin te begraven. En ook de kachel had dikwijls haar deel aan de auto-da-fé's die Albert met zijn werken aanrichtte.

In een brief heeft hij eens neergeschreven: *«...Maar ge weet, ik heb slechts één norm en dat is die van de waarde. En die meet zich meestal aan de nederigheid waarmee men tegenover zijn werk staat»* (7). Zo was het voor Albert metterdaad. Nederig en zonder zelfverblindende ondervroeg hij zijn werk naar de waarde, een waarde die de tijd trotseren kon.

Zijn respect voor het kunstwerk was tekennend. Tijdens

(6) Uit een brief van 31.1.1938 aan wijlen Kan. J. E. Jansen, Stadsarchief.

(7) Brief van 11.III.1946 aan wijlen Kan. J. E. Jansen. Stadsarchief.

de laatste oorlog was de verf die hij bij voorkeur gebruikte opgebraakt. Er was vraag naar schilderijen, maar Albert Van Dijck lei er liever het palet bij neer dan verdachte of minderwaardige materialen te gaan gebruiken. Pas wanneer bezorgde vrienden hem langs sluikwegen hadden bevoorrad, zette hij zich opnieuw aan het werk.

Ontegensprekelijk is Jacob Smits voor hem een lichtend voorbeeld geweest, de incarnatie van het ideale kunstenaarschap zoals Albert dit aanvoelde. Het was niet Smits' techniek noch diens thema's die hem in de eerste plaats aantrok, maar wel de mens met de hoge beroepsernst, zelfverloochenend in zijn scheppingswerk, die het schilderen bedreef als een godsdienstig ritueel en in wiens werk een schamele streek en doodarme mensen met ongemeen respect werden gesublimeerd. Een Kempenaar had het nooit zo kunnen uitspreken.

Nog in de eerste jaren van zijn Antwerpse studies, was Albert reeds naar Achterbos gepelgrimceerd (8) en had er wellicht kontakt gehad met de vereerde grootmeester. Van deze verering heeft Van Dijck ontroerend getuigd toen hij bij het overlijden van Jacob Smits een artikel inzond aan het weekblad «De Kempenaar» (9).

Het stukje werd hem ingegeven door zijn oprechte gevoelens van rouw om dit heengaan. Voor hem stond het leven een ogenblik stil en het had hem klaarblijkelijk in zijn medeburgers gekwetst dat hij er niet de echo had gehoord van wat hemzelf toen zo zwaar op de ziel woog.

«Een gloed van dankbaarheid en pieuse herdenking zou van hieruit moeten oplaaïen... Maar men beseft niet welke groote meester er is henegegaan, men beseft niet wat deze rare Apostel voor diep - menschelijk en onvergankelijke schoonheid achterliet.» Het is juist aan dit verwijt zonder

(8) Op het eerste Kempische Kongres dat te Turnhout gehouden werd in 1922, in de pas gerestaureerde gebouwen van het historisch kasteel, hingen een zestal werken van A. V. D. Daaronder was «Een hoeve te Achterbosch». Zie Catalogus van deze tentoonstelling opgesteld door Kan, J. E. Jansen.

(9) *De Kempenaar* van 26.II.1928. Het artikel'tje was getekend met de initialen A. V. D.

bitsigheid, van een beminnelijke naïefheid, dat men aflezen kan hoe supreem hij de meester van Achterbos hoogschaltte.

Albert Van Dijck heeft een kunst nagelaten, die zoals deze van Smits, de Kempische mens en landschap op een eigen wijze heeft verheerlijkt. Hij was met hechte vezels aan zijn Kempische aarde verbonden. Graag en veel heeft hij gereisd: in Bretagne, Mont-Dore, in Italië en Duitsland. Van elke tocht bracht hij in zijn schetsboek waardevolle tekeningen mee. Doch zelden of nooit groeide uit deze confrontatie's met de vreemde, een schilderij.

Het kempische natuurkind dat nog niet door schijnbeschaaving was aangeraakt, nog vol wereldschuwe schroomvalligheid en een beetje links bewegend in zijn onopgetooide weekedaagse dracht, dat was het leidmotief waarnaar hij herhaaldelijk terug greep omdat hij er in uitdrukken kon wat hem de eigen ziel beroerde.

Meer dan het landschap, dat hij overigens uitstekend vertolkte, zocht hij de mens. In deze speurde hij naar 't verstilde, naar de ziel die luistert of zich overgeeft aan broze of heimweevolle droom. Zijn mensen hebben de adel van een schone ernst.

Albert Van Dijck was een Kempenaar in merg en nieren. In zijn geslotenheid en teruggetrokkenheid die enkel het hart opent voor trouwe vriendschap, in zijn koppige doorzettingswil, in zijn zucht naar onafhankelijkheid, in zijn hang naar eenvoud en natuurlijkheid, in de ernst waarmede hij zijn taak heeft begrepen, in de werkelijkheidszin en het gevoel voor maat die hem de positieve kunst deden verkiezen boven het experiment.

Maar het Kempenaar-zijn heeft hem nooit neergehaald tot het banaal-regionale, tot kleine folklore of anecdote. Hij zag alles op een verhevener, een universeler plan en daarom groeide zijn werk tot een blijvende ontroering voor elk gevoelig mens en voor iedere tijd.

*
*
*

Op zijn doodsprentje schreef zijn vriend, Pater Hugo Van

Gestel, die hem in de laatste maanden bijgestaan had, deze schone en piëteitvolle getuigenis : «Zó hebben wij hem gekend: een man, eenvoudig als een kind, vol onbeholpen goedheid; met een hart vol eerlijke mannelijkheid en een ziel met rijke kunstenaarsgaven: een stil, een edel mens.

Ook waar het leven hard toesloeg, bleef hij zichzelf gelijk, zweeg en vergaf grootmoedig, zocht troost en nieuwe schepingskracht in de milde eenzaamheid. Of vond hij in de vrede van de natuur en in de schoonheid van klare kinderoogen niet het zachte, genezende licht van de eeuwige Schoonheid en de Eeuwige Vrede?

Te vroeg is hij van ons weggegaan. Veel zuiver en rijk kunstgenot had hij ons nog kunnen meedelen. En toch werd bij zijn heengaan een hevige vreugde gewekt. Het langzaam verval van zijn lichaam werd het plotse openbloeien van zijn heerlijke ziel: «De weg van de loutering is hard, maar ik voel me zó licht, zó rijk; schoon wil ik mijn lijden dragen en God danken». In dat blijde aanvaarden van Gods H. Wil heeft hij van ons afscheid genomen: «ik ga slapen, geef me nog een kruiske, slaap-wel». Met de betrouwende eenvoud van een kind is hij ontslapen in zijn Vader, waar een eeuwige Paasjubel zijn wonder ontwaken verbeidde.»

De Erfelijkheid der Toe- of Bijnamen

door

Leo van MELDERT.

Wat ik zeggen ga is helemaal niet nieuw. Hoogstaanden op dit gebied als Joh. Winkler, G. J. Boekennoogen, M. de Meyer, J. Lindemans, e.a. hebben het onderwerp der voor- en geslachtenamen in al hun aspecten aangesneden.

Ook in het bijzonder handelden zij over scheld-, toe- of bijnamen. Deze twee laatsten zijn eigenlijk de stof die mij in dit betoog bezig houden. Ik wil hier door genealogische nota's bewijzen, dat deze soms heel ver in het verleden hun oorsprong vinden, al zullen wij nooit met zekerheid hun wezenlijk ontstaan kunnen oplossen.

Het is een feit dat er een zekere traditie aan verbonden is die de bijnamen in de generaties voortbeweegt, dat hij erfelijkheid bezit die geschapen werd uit de volksmond, en het is de volksmond die hem ten slotte zal vereeuwigen.

Voor deze bewijsvoering nam ik de Vorselaarse familie VERBEECK in gegevens die gaan van ongeveer 1660 tot 1950, waarvan de gegevens betreffende de toenames geput werden uit de volksmond zelf, de genealogische nota's werden ontnomen aan de Burgelijke stand en de Parochiale registers.

Dit voorbeeld spreekt voor een zeer groot aantal kempische families. Moesten wij een gelijkaardig onderzoek doen als dhr Maurits de Meyer deed in een werkmansstraat te Hamme (O. Vl.) waar op de 90 inwoners 68 een bijnaam hadden (zie: *Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde* - 26Jg. afl. 3 en 4, 1920), dan komen wij in de kempische gemeenten tot het zelfde, jazelfs tot een nog hoger resultaat.

Wij kunnen in onderstaande uiteenzetting de namen onderverdelen in verschillende categorieën:

Volgens BEROEP : De hoofdbijnaam in deze stam is «KER-REMAKERS» d.i. wagenmaker; ons is met zekerheid bekend

dat hij over vijf generaties loopt en dat 35 familieleden hem als toenaam dragen of gedragen hebben.

De eerste ons bekend is Suske Kerremakers (30) die aan de Klissenhoek zijn wagenmakerij openhield en er samen met zijn zonen Martin (59), en Suske Kerremakers (107) en zijn kleinzoon Jos Kerremakers (48 zoon van 47) in het bedrijf werkten. Na het overlijden van Suske (30) in 1843 kwam de zaak in handen van Martin (59). Jos (48) trouwde in 1848 en vestigde zich op het Dorp in nummer 126, en Martin deed de zaak voort om in 1859 bij zijn overlijden deze over te laten aan zijn zoon Jan Kerremakers (64) die er slechts kortstondig zal van genieten, d.i. tot in 1863 bij zijn dood. Zijn weduwe door armoede verplicht, huurde de herberg «de klucht».

Suske Kerremakers (107), Suskes zoon, vestigde zich bij zijn huwelijk in 1830 aan de Pallaeraerd en oefende daar zijn zelfstandig bedrijf uit, samen met zijn zoon Louis Kerremakers (113). Deze laatste ontving een talrijk kroost die niet meer in aanmerking konden komen voor het bedrijf. Ieder ging zijn weg maar hun toenaam ging mee.

Suske Kerremakers (115) huwde met Lieneken den Dekker (71) die «'t Spieken» bewoonde. Hun nakomelingen werden «van 't Spieken» genoemd (zie verder).

Dikke Kerremakers (124) vertrok met zijn kroost naar St. Lenaarts, hier ook volgde de toenaam hun. Zo kregen hun kinderen de namen van Witte (126), Justien (128), Marie (130), Jos (132), Stien (140) en Heintje (141) Kerremakers.

Boerke Kerremakers (153) begon bij zijn bezigheden als houtkoopman een kleinweinig landbouwer te spelen, zijn kinderen en zijn vrouw gregen de toenaam «Boer» (zie verder).

Heinke Kerremakers (193) vestigde zich in de Zandstraat te Herentals en hield er een grote meubelzaak, hierook ging de toenaam mee. Zijn kinderen Leontine (195) en Anna (197) Kerremakers.

Leontine (199) en Stien (201) Kerremakers, dochters van Louis (113).

Charel Kerremakers (203) bleef te Vorselaar als schrijn-

werker. Om onderscheid te maken tussen al die Lienen en Leontinen zullen al de kinderen van Charel: Leontine (205), Frans (207), Stien (209), e.z.m. «*van Charel Kerremakers*» genoemd worden.

Vic Kerremakers (22) begon te Vorselaar een meubelzaak. Al zijn kinderen bekwamen de naam «Kerremakers»; Leontine (224), Josephine (232) en Rik (235) uitsluitend en Marie (226) en Stien (228) met de bijvoeging «*van Vic Kerremakers*».

De tweede toenaam van een beroep afgeleid is «*BOER*» d.i. landbouwer. We hebben bovengenoemd Boerke Kerremakers (153). Niet de tweede toenaam gaat op het gezin over, wat voor dit geval aannemelijk zou zijn, maar wel de eerste. Zo hebben we Marie (155), Mathil (157), Stien (159), Sus (161), Louis (166), Rikus (173), Fien (181), Gust (183), Vic (186), en Lien (191) *BOER*.

Beurtelings is «*DEN DEKKER*» een naam die van een beroep afgeleid werd: stroodekker. Wij ontmoeten hem hier bij Lieneke (71) en Charel (68) den Dekker (van Tendeloo). Deze toenaam gaat volgens een kwartierstaatstudie in mijn bezit, over vier generaties.

Naar *UITHANGBORDEN*: Ik sprak hoger over de weduwe van Jan Kerremakers (64) die de herberg «de klucht» huurde. Haar kinderen bekwamen daardoor de toenaam: «*UIT DE KLUCHT*». Zoals Mieke uit de Klucht (67) vrouw van Charel den Dekker (68) en Koerel uit de Klucht (70) echtgenoot van Lieneken den Dekker (71).

Een zeer interessante toenaam in deze studie is wel «*VAN 'T SPIEKEN*» eveneens afgeleid van een uithangbord. Hieraan zijn wel enkele geschiedkundige anecdotjes verbonden:

Koerel uit de Klucht (70), zoon van Jan Kerremakers (64) huwde in 1886 met Lieneken den Dekker (71) en namen hun onderdak bij Koerel thuis «in de Klucht». Hij oefende het beroep uit van slager en trok iedere week samen met zijn broer «*t Kruksken*» (66) (zie verder) naar de «*abattoire*» te Antwerpen om hun geslacht wild te verkopen. In de nacht vertrokken ze met een hondengespan om vroeg op hun bestemming te zijn. Onderweg, in volle nacht werd regelmatig

halt gehouden bij drie gewone afspanningen, de vrouw des huizes werd gewekt en een paar borrels gingen door de keel, welke betaald werden op de thuisreis. Na hun reis gaf Koerel zijn geld, denkkelijk door gewoonte, aan zijn moeder en Lieneken, zijn vrouw, kreeg niets. Dit nam de brave vrouw op haar kracht en menig woord werd geplaatst. In haar verontwaardiging over zo een feit huurde ze «'t Spieken», een herberg en winkel. Dit op het einde van 1887. Koerel had bij 't begin gezworen dat hij niet meeging, maar eilaas, 't gebeurde dan toch. Echter, in 1891 overleed hij reeds. In een afzonderlijke kamer woonde bij hen bij of omgekeerd Trien Verveken, eigenaarster van het huis, met haar enige zoon. Deze verkocht aan Lieneken «'t Spieken» voor 2100 frank, met als voorwaarde, levenslang onderdak voor haar en haar zoon. In November 1908 brandde 't Spieken af. Werd weer opgebouwd met enige verandering van stijl. In de oorlog 1914-18 werd de karakteristieke omlijsting, de zes notebomen door de Duitsers opgecisch. Het uithangbord verdween en er bleef alleen nog de winkel over.

Uit het huwelijk van Koerel uit de Klucht en Lieneken den Dekker sproten drie kinderen die de toenaam «van 't Spieken» bekwamen.

Stef van 't Spieken (72), haar zoon die in 't Spieken werd en nog wordt opgevoed noemt van Fransooi van 't Spieken.

Fons van 't Spieken (74), woonde een hele tijd in 't Spieken in, het is daardoor dat zijn echtgenote eveneens de toenaam bekomt: Virg van 't Spieken (75) en ook zijn oudste zoon Louis van 't Spieken of Louis van Fons van 't Spieken. Zijn beide dochters Maria (86) en Marcella (94) daar zij lange tijd in de winkel meehielpen bekwamen ook de toenaam.

Mit van 't Spieken (99).

Uit het tweede huwelijk van Lieneken den Dekker (71) met Suske Kerremakers sproten: Juul (116), Melleken (118), Louis (119) en Charel (123) van 't Spieken.

Naar LICHAMELIJKE LETSELS : Een enkel geval ontmoeten wij in deze uiteenzetting namelijk «'T KRUKSKE» (66) oudste zoon van Jan Kerremakers, deze had bij het plukken van wilde hop in de binnenbeemden tussen Aa en Nete, bij

het kasteel van Grobbendonk, zich gekwetst. Hij werd door de dokter «mismeestert» en moest met krukken lopen.

Vrouwen nemen de toenaam van hun echtgenoot over: Ik citeerde reeds Virg van 't Spieken (75), die door het tijdelijk inwonen bij de ouders van haar echtgenoot eveneens de toenaam bekam. Ook hebben wij de echtgenote van Boerke Kerremakers die de toenaam «Boer» krijgt.

De bijnamen «KERREMAKERS en «den DEKKER» gaan in verschillende generaties terug, de andere vinden hun ontstaan en beperken zich tot enkele personen en verdwijnen, zoals: «de KLUCHT» «'t KRUKSKE», nog anderen vinden hun ontstaan en maken zich klaar om in de toekomst te ontwikkelen, als: «'t SPIEKEN» en «BOER».

Met deze hebben wij de erfelijkheid willen bewijzen van bijnamen in onze families, gaande over verschillende generaties en in zijn geheel vastgeankerd in de familiecel: het gezin.

Moge in het genealogisch onderzoek de aandacht besteed worden aan dit aspect, hierdoor zal men de familie belichten in het kader van haar volkskundige eigenschappen.

Ik wil hier sluiten met een tekst van een volksliedje dat men gebruikt bij het nieuwjaarszingen te Vorselaar en waarin de kinderen heel gewoon de toenaam van hun vader gebruiken:

*Nieuwe jaarke zoeten
ons verken heeft vier voeten
vier voeten en ne kloon
ik ben FCNS van 't SPIEKES zoon
of
Nieuwe jaarke zoeten
ons verken heeft vier voeten
vier voeten en een fleske
ik ben FONS van 't SPIEKES meiske.*

GENEALOGISCHE NOTA'S OP DE FAMILIE VERBEECK VANAF
1600.

I.

VERBEECK PETRUS (1) werd geb. ongeveer 1600 en huwde voor de eerste maal ANNA WEYERS (2) welke overleed te Vorselaar op 6 December 1689, en de tweede maal met ANNA BOSCH (3).

- II. 1e bed. 1. *Elisabeth* (4) ged. 3. 7. 1682 Vorselaar,
2e bed. 2. *Walterus* (5) ged. 16. 6. 1686 Vorselaar.
3. *Walterus* (6) ged. 31. 7. 1687 Vorselaar welke huwde met
Maria van Eegelpoel (7).
- III. 1. *Maria Catharina* (8) ged. 31. 10. 1739 Vorselaar.
2. *Petrus Frans* (9) ged. 23. 2. 1742 Vorselaar en er begr.
21. 2. 1761.
3. *Gaspar* (10) ged. 20. 6. 1744 Vorselaar.
4. DOMINICUS (II) die volgt.
5. *Cornelius* (12) ged. 11. 9. 1692 Vorselaar.

II.

VERBEECK DOMINICUS (II) werd ged. op 27. 4. 1690 te Vorselaar en er begr. de 3. 4. 1758, huwde met MAGDALENA de POOTER (13) welke overl. op 16. 3. 1731 te Vorselaar.

III. 4. *Petrus* (14) ged. 27. 2. 1713 en overl. 13. 10. 1789 te Vorselaar, huwde ongeveer 1738 met *Anna Livina Catharina Antonis* (15) welke overl. op 14.2.1783 te Vorselaar.

- IV. 1. *Adriana* (16) ged. 1.1.1739 Vorselaar.
2. *Maria Catharina* (17) ged. 30.12.1740 Vorselaar.
3. *Frans* (18) ged. 12.1.1742 en overl. 13.11.1759 te Vorselaar.
4. *Anna Maria* (19) ged. 14.2.1744 te Vorselaar huwde er op 6.11.1781 *Jan Baptist Bollinckx* (20), ged. 8.12.1749 te Vorselaar, timmerman, zoon van Joannes en van Catharina van San, en die er overl. op 8.4.1824.
5. *Catharina* (21) ged. 8.1.1746 Vorselaar.
6. *Lambertus Hubertus* (22) ged. 3.11.1748 en overl. 6.12.1750 te Vorselaar.
7. *Anna Theresia* (23) ged. 28.1.1751 Vorselaar.
8. *Petrus* (24) ged. 3.3.1756 en overl. 25.5.1758 te Vorselaar.
- III. 5. *Adriana* (25) ged. 3.3.1723 Vorselaar.
6. *Anna Elisabeth* (26) ged. 28. 10. 1725 Vorselaar.
7. DOMINICUS (27) die volgt.
8. *Maria Philippus* (28) ged. 15.2.1731 en overl. op 18.2.1731 te Vorselaar.

III.

VERBEECK DOMINICUS (27) werd ged. 9.9.1728 te Vorselaar en overl. er op 12.2.1783; huwde te Vorselaar op 4.8.1764 ANNA MARIA

ANTHONIS (29), dochter van Petrus en van Elisabeth Lemi, werd ged. op 8.3.1743 te Vorselaar.

IV. 9. ADRIAAN FRANCISCUS (30) die volgt.

10. *Catharina* (31) ged. 3.8.1766 Vorselaar.

11. *Jan Baptist* (32) werd ged. te Vorselaar op 27.2.1767 en overl. er op 16.1.1881, landbouwer en gevestigd op Niemandshoek, huwde te Vorselaar op 1 Fructidor in het jaar X, *Anna Catharina Bercoets* (33) dochter van Jan Baptist en Cornelia Geerts, ged. op 27.9.1773 en overl. op 2.1.1851 te Vorselaar.

V. 6. *Charles* (34) geb. op 20 Pluiose XI (9.2.1803) en overl. op 14.1.1880 te Vorselaar, landbouwer; huwde op 21.7.1850 te Pulle *Maria Verstockt* (33), dochter van Anna, geb. te Pulle op 25.10.1813 en overl. te Vorselaar 15.5.1898. Zij hertrouwde op 15.11.1880 met Joannes Baptista Geentiens.

VI. 14. *Philomena* (36) geb. 20.4.1851 te Vorselaar. huwde er op 24.1.1872 met *Josephus van Dijk* (37), landbouwersknecht, zoon van Petrus en van Anna Maria Vleugels, geb. te Herenthout op 27.7.1837. Vertrokken van Vorselaar naar Antwerpen op 31. 7. 1872.

15. *Josephus* (38) geb. te Vorselaar op 20.3.1854, hij huwde er op 3.11.1875 *Regina Lickens* (39) dochter van Adrianus en van Maria Theresia Sleenckx, geb. op 28.11.1850 te Vorselaar. Vertrokken naar Antwerpen op 28.12.1876.

VII. *Maria Theresia* (40) geb. 3.10.1876 te Vorselaar.

V. 7. *Maria Elisabeth* (41) geb. te Vorselaar op 2.10.1809 en er overl. op 23.1.1838. Huwde te Vorselaar op 7.5.1831 *Joannes Peimen* (42) geb. te Tielen op 11 Brumaire XI, zoon van Joannes Franciscus en van Joanna Das; dienstknecht.

IV. 12. *Anna Camilia* (43) ged. 28.8.1771 Vorselaar.

IV.

VERBEECK ADRIAAN FRANCISCUS (30) - (SUSKE KERREMAKERS) werd geb. te Vorselaar op 15.10.1764 en overl. er op 6.7.1843 aan de Klissenhoek. Hij huwde met JOANNA ELISABETH BIRON (44) dochter van Michiel en van Maria Dams. Hij was wagenmaker (kerremaker) van beroep.

V 1. *Maria* (45) ged. 15.10.1787 te Vorselaar en er overl. op 28.5.1871. Huwde er eveneens op 11.2.1812 *Hendricus Blockhuys* (46), geb. 16.9.1791, overl. 23.1.1869 te Vorselaar. Wonende Heykant, 85.

2. *Anna Catharina* (47) geb. te Vorselaar op 26.3.1790 en overl. te Antwerpen op 5.1.1848. Had een natuurlijke zoon.

VI. 1. *Josephus* (48) - (JOS KERREMAKERS), geb. op 12.10.1818 te Vorselaar en er overl. op 2.2.1902, wagenmaker; huwde op 2.6.1848 te Vorselaar *Maria Magdalena Vleugels* (49) dochter van Joanna Catharina, geb. op 26.9.1820 te Vorselaar en er overl. op 20.7.1896, Wonende Dorp, 126.

VII. 1. *Dymphna* (50) werd geb. op 15.5.1849 te Vorselaar en overl. er op 18.10.1911. Huwde met *Franciscus van Beirendonk* (51), beebouwer, op 15.5.1872 eveneens te Vorselaar. Hij werd er geb. op 21.7.1849 en overl. op 20.5.1910, zoon van *Joannes Franciscus* en van *Maria Vercammen*.

2. *Ludovicus* (52) geb. 20.1.1851, overl. 31.1.1854 Vorselaar.

3. *Maria* (53) geb. 7.5.1854 te Vorselaar. Trad in het klooster der Zusters van de Kristelijke Scholen te Vorselaar onder de naam van E. Z. Odile op 14.10.1873, werd gekl. op 28.10.1873, prof. 1.12.1874. Kreeg haar verplaatsing naar Kontich op 23.12.1876 en vervolgens naar Schriek op 31. 12. 1878, waar zij overl. op 21.1.1913.

4. *Joannes* (54) geb. 17.8.1857 te Vorselaar en er ongehuwd overl. op 16.6.1888. Wagenmakersgast.

5. *Carolus* (55) geb. 17.4.1860 te Vorselaar en er overl. op 16.9, 1865.

6. *Julia* (56) geb. op 16.3.1868 te Vorselaar. Trad in het klooster der Zusters van de Kristelijke Scholen te Vorselaar onder de naam van E. Z. Bernadette op 20.4.1879, werd gekl. op 31.5.1879, professie op 14.12.1880. Werd naar Reet overgeplaatst op 14.1.1881 en ging bijna onmiddellijk over naar Hingene (Nattenhaasdonk) waar zij overl. op 9.3.1881.

V. 3. *Maria Theresia* (57), werd geb. te Vorselaar op 7.2.1793 en overl. er op 7.12.1868. Huwde op 26.9.1816 eveneens te Vorselaar met *Ferdinand Eckelpeels* (58), geb. op 7.4.1789 te Tienen en overl. te Vorselaar op 5.5.1849. Zij hielden aan het Moleneind een klein winkeltje open.

4. *Petrus Martinus* (59) - (MARTIN KERREMAKERS), wagenmaker, werd geb. op 22.10.1796 te Vorselaar en overl. er op 4.10.1859. Hij huwde op 11.5.1822 te Vorselaar met *Maria Catharina Thijs* (60), geb. op 8 Brumaire IX (30.10.1800) te Zanthoven, dochter van *Joannes Franciscus* en van *Joanna Bervoets*. Overleden op 9.12.1872 te Vorselaar. Wonnende aan de Klissenhoek, 11.

VI. 2. *Anna Elisabeth* (61), geb. 27.2.1823 Vorselaar.

3. *Johanna* (62), geb. 23.9.1824 te Vorselaar en er overl. op 7.3.1851. Gehuwd te Vorselaar op 12.7.1850 met *Petrus Dolen* (63), geb. 2.2.1817 te Pulle en aldaar overl. na 1892, dienstknacht, zoon van *Gaspard* en van *Cornelia* van der Elst.

4. *Jan Baptist* (64), - (JAN KERREMAKERS), wagenmaker, geb. te Vorselaar op 5.1.1828 en er overl. op 23.3.1863. Huwde te Vorselaar op 8.2.1855 *Catharina Nuyens* (65), geb. te Vorselaar op 24.9.1829 en er overl. op 3.12.1918. Ging na het overlijden van haar echtgenoot de herberg *de Klucht* bewonen.

VII. 7. *Ludovicus* (66) - ('t KRUKSKEN), geb. 10.12.1856 te Vorselaar en er ongehuwd overl. op 1.12.1918.

8. *Maria* (67) - (MIEKEN uit de KLUCHT), geb. te Vorselaar 12.2.1857 en er overl. op 11.5.1936. Huwde te Vorselaar op 5.11.1879 met *Karel van Tendeloo* (68) - (CHAREL den DEKKER), stroodek-

ker, geb. 23.12.1858 te Vorselaar en aldaar overl. 2.11.1935, zoon van Joannes Baptiste en Joanna Geysels.

9. *Angelina* (69), geb. 15.1.1860 en overl. 21.9.1861 te Vorselaar.

10. *Carolus* (70) - (KOEREL uit de KLUCHT), slager, werd geb. op 2.10.1863 te Vorselaar en overl. er op 31.7.1891. Huwde te Vorselaar op 22.6.1886 met *Angelina van Tendeloo* (71) - (LIENEKEN den DEKKER), geb. te Vorselaar op 12.9.1864 en er overl. op 5.2.1915, dochter van Joannes Baptiste en Joanna Geysels. Op het eind van 1887 huurden zij het «Spieken», een herberg en winkel. Zij huwde voor de tweede maal op 1.5.1895 Petrus Franciscus Verbeeck (zie: VII. 11. (112)).

VIII. 1. *Stephanía Catharina* (72) - (STEF van 't SPIEKEN), werd geb. op 25.2.1887 te Vorselaar en overl. te Pulderbos op 5.6.1938. Huwde te Vorselaar op 17.7.1926 *Jan Baptist Verboren* (73), kassieer, geb. te Grobbendonk op 23.10.1891, zoon van Jan Baptist en Coleta van Dyck.

2. *Alphonsus Ludovicus* (74) - (FONS van 't SPIEKEN), timmorman, werd geb. te Vorselaar op 16.12.1888, huwde er op 9.4.1910 *Virginia Stephanía Rosalia Verelst* (75) - (VIRG van 't SPIEKEN), geb. te Nijlen op 30.4. 1888, dochter van Ludovicus en van Joanna Roelans.

IX. 1. doodgeb. mann. (76), 16.1.1911 Vorselaar.

2. *Lodewijk Alfons* (77) - (LOUIS van 't SPIEKEN, soms ook LOUIS van FONS van 't SPIEKEN), diamantslijper, werd geb. op 22.12.1911 te Vorselaar en huwde er op 3.9.1932 *Catharina Stephanía de Cnodder* (78), geb. te Vorselaar 28.8.1912, dochter van Gielielmus Aloysius en van Carolina Josephina van den Eynde.

3. *Frans* (Sooike) (83), geb. op 6.4.1913 en overl. op 19.7. 1922 te Vorselaar.

4. *Maria Stephanía* (84), geb. op 19.8.1914 en overl. op 9.5.1916 te Vorselaar.

5. *Rosa Julia* (85), geb. op 21.1.1916 te Vorselaar.

6. *Maria Antonia Victorina* (86) - (MARIA van 't SPIEKEN), geb. 3.6. 1917 te Vorselaar en huwde er op 2.6.1945 *Gommarius Augustus van den Eynde* (87), diamantslijper, geb. te Nijlen op 4.1.1912, zoon van Alphonsus en van Maria Amelia Haverals.

7. *Jozef Lodewijk Alfons* (88), mijnwerker, geb. 15.11.1918 te Vorselaar. Gehuwd te Luik (distrikt IV op 18.2.1943 met *Maria Lambortine Sloatmackers* (89), geb. te Tilleur op 7.3.1920, dochter van Joseph Hubert, André en van Maria, Antoinette Dispy.

8. *Agnes Stephanía* (90), geb. op 29.9.1922 te Vorselaar en er gehuwd op 2.1.1947 met *Leo Buggenhout* (91), archivaris, geb. te Hamme op 14.12.1921, zoon van Carolus Ludovicus en van Rosalia Boel.

GENEALOGISCHE NOTA'S OP DE FAMILIE VERBEECK VANAF
1660.

I.

VERBEECK PETRUS (1) werd geb. ongeveer 1660 en huwde voor de eerste maal ANNA WEYERS (2) welke overleed te Vorselaar op 6 December 1683, en de tweede maal met ANNA BOSCH (3).

- II. 1e bed. 1. *Elisabeth* (4) ged. 3. 7. 1682 Vorselaar,
2e bed. 2. *Walterus* (5) ged. 16. 6. 1686 Vorselaar.
3. *Walterus* (6) ged. 31. 7. 1687 Vorselaar welke huwde met
Maria van Ecgelpoel (7).

- III. 1. *Maria Catharina* (8) ged. 31. 10. 1739 Vorselaar.
2. *Petrus Frans* (9) ged. 23. 2. 1742 Vorselaar en er begr.
21. 2. 1761.
3. *Gaspar* (10) ged. 20. 6. 1744 Vorselaar.
4. DOMINICUS (II) die volgt.
5. *Cornelius* (12) ged. 11. 9. 1692 Vorselaar.

II.

VERBEECK DOMINICUS (11) werd ged. op 27. 4. 1690 te Vorselaar en er begr. de 3. 4. 1758, huwde met MAGDALENA de POOTER (13) welke overl. op 16. 3. 1731 te Vorselaar.

III. 4. *Petrus* (14) ged. 27. 2. 1713 en overl. 13. 10. 1789 te Vorselaar, huwde ongeveer 1738 met *Anna Livina Catharina Antonis* (15) welke overl. op 14.2.1783 te Vorselaar.

- IV. 1. *Adriana* (16) ged. 1.1.1739 Vorselaar.
2. *Maria Catharina* (17) ged. 30.12.1740 Vorselaar.
3. *Frans* (18) ged. 12.1.1742 en overl. 13.11.1759 te Vorselaar.
4. *Anna Maria* (19) ged. 14.2.1744 te Vorselaar huwde er op 6.11.1781 *Jan Baptist Bollinckx* (20), ged. 8.12.1749 te Vorselaar, timmerman, zoon van Joannes en van Catharina van San, en die er overl. op 8.4.1824.
5. *Catharina* (21) ged. 8.1.1746 Vorselaar.
6. *Lambertus Hubertus* (22) ged. 3.11.1748 en overl. 6.12.1750 te Vorselaar.
7. *Anna Theresia* (23) ged. 28.1.1751 Vorselaar.
8. *Petrus* (24) ged. 3.3.1756 en overl. 25.5.1758 te Vorselaar.
III. 5. *Adriana* (25) ged. 3.3.1723 Vorselaar.
6. *Anna Elisabeth* (26) ged. 28. 10. 1725 Vorselaar.
7. DOMINICUS (27) die volgt.
8. *Maria Philippus* (28) ged. 15.2.1731 en overl. op 18.2.1731 te Vorselaar.

III.

VERBEECK DOMINICUS (27) werd ged. 9.9.1728 te Vorselaar en overl. er op 12.2.1783; huwde te Vorselaar op 4.8.1764 ANNA MARIA

ANTHONIS (29), dochter van Petrus en van Elisabeth Lemi, werd ged. op 8.3.1743 te Vorselaar.

IV. 9. ADRIAAN FRANCISCUS (30) die volgt.

10. *Catharina* (31) ged. 3.8.1766 Vorselaar.

11. *Jan Baptist* (32) werd ged. te Vorselaar op 27.2.1767 en overl. er op 16.1.1831, landbouwer en gevestigd op Niemandshock, huwde te Vorselaar op 1 Fructidor in het jaar X, *Anna Catharina Berroets* (33) dochter van Jan Baptist en Cornelia Geerts, ged. op 27.9.1773 en overl. op 2.1.1851 te Vorselaar.

V. 6. *Charles* (34) geb. op 20 Pluiose XI (9.2.1803) en overl. op 14.1.1880 te Vorselaar, landbouwer; huwde op 21.7.1850 te Pulle *Maria Verstockt* (33), dochter van Anna, geb. te Pulle op 25.10.1813 en overl. te Vorselaar 15.5.1898. Zij hertrouwde op 15.11.1880 met Joannes Baptist Geentens.

VI. 14. *Philomena* (36) geb. 20.4.1851 te Vorselaar, huwde er op 24.1.1872 met *Josephus van Dijck* (37), landbouwersknecht, zoon van Petrus en van Anna Maria Vleugels, geb. te Herenthout op 27.7.1837. Vertrokken van Vorselaar naar Antwerpen op 31. 7. 1872.

15. *Josephus* (38) geb. te Vorselaar op 29.3.1854, hij huwde er op 3.11.1875 *Regina Liekens* (39) dochter van Adrianus en van Maria Theresia Sleeckx, geb. op 28.11.1850 te Vorselaar. Vertrokken naar Antwerpen op 28.12.1876.

VII. *Maria Theresia* (40) geb. 3.10.1876 te Vorselaar.

V. 7. *Maria Elisabeth* (41) geb. te Vorselaar op 2.10.1809 en er overl. op 23.1.1838. Huwde te Vorselaar op 7.5.1831 *Joannes Peenen* (42) geb. te Tielen op 11 Brumaire XI, zoon van Joannes Franciscus en van Joanna Das; dienstknecht.

IV. 12. *Anna Camilia* (43) ged. 28.8.1771 Vorselaar.

IV.

VERBEECK ADRIAAN FRANCISCUS (30) - (SUSKE KERREMAKERS) werd geb. te Vorselaar op 15.10.1764 en overl. er op 6.7.1843 aan de Klissenhoek. Hij huwde met JOANNA ELISABETH BIRON (44) dochter van Michiel en van Maria Dams. Hij was wagenmaker (kerremaker) van beroep.

V 1. *Maria* (45) ged. 15.10.1787 te Vorselaar en er overl. op 28.5.1871. Huwde er eveneens op 11.2.1812 *Hendricus Blockhuys* (46), geb. 16.9.1791, overl. 23.1.1869 te Vorselaar. Wonende Heykant. 85.

2. *Anna Catharina* (47) geb. te Vorselaar op 26.3.1790 en overl. te Antwerpen op 5.1.1848. Had een natuurlijke zoon.

VI. 1. *Josephus* (48) - (JOS KERREMAKERS), geb. op 12.10.1818 te Vorselaar en er overl. op 2.2.1902, wagenmaker; huwde op 2.6.1848 te Vorselaar *Maria Magdalena Vleugels* (49) dochter van Joanna Catharina, geb. op 26.9.1820 te Vorselaar en er overl. op 20.7.1896, Wonende Dorp, 126.

GENEALOGISCHE NOTA'S OP DE FAMILIE VERBEECK VANAF
1660.

I.

VERBEECK PETRUS (1) werd geb. ongeveer 1660 en huwde voor de eerste maal ANNA WEYERS (2) welke overleed te Vorselaar op 6 December 1683, en de tweede maal met ANNA BOSCH (3).

- II. 1e bed. 1. *Elisabeth* (4) ged. 3. 7. 1682 Vorselaar,
2e bed. 2. *Walterus* (5) ged. 16. 6. 1686 Vorselaar.
3. *Walterus* (6) ged. 31. 7. 1687 Vorselaar welke huwde met
Maria van Eegelpoel (7).

- III. 1. *Maria Catharina* (8) ged. 31. 10. 1739 Vorselaar.
2. *Petrus Frans* (9) ged. 23. 2. 1742 Vorselaar en er begr.
21. 2. 1761.
3. *Gaspar* (10) ged. 20. 6. 1744 Vorselaar.
4. DOMINICUS (11) die volgt.
5. *Cornelius* (12) ged. 11. 9. 1692 Vorselaar.

II.

VERBEECK DOMINICUS (11) werd ged. op 27. 4. 1690 te Vorselaar en er begr. de 3. 4. 1758, huwde met MAGDALENA de POOTER (13) welke overl. op 16. 3. 1781 te Vorselaar.

III. 4. *Petrus* (14) ged. 27. 2. 1713 en overl. 13. 10. 1789 te Vorselaar, huwde ongeveer 1738 met *Anna Lavina Catharina Antonis* (15) welke overl. op 14.2.1788 te Vorselaar.

- IV. 1. *Adriana* (16) ged. 1.1.1739 Vorselaar.
2. *Maria Catharina* (17) ged. 30.12.1740 Vorselaar.
3. *Frans* (18) ged. 12.1.1742 en overl. 13.11.1759 te Vorselaar.
4. *Anna Maria* (19) ged. 14.2.1744 te Vorselaar huwde er op 6.11.1781 *Jan Baptist Bollinckx* (20), ged. 8.12.1749 te Vorselaar, timmerman, zoon van Joannes en van Catharina van San, en die er overl. op 8.4.1824.
5. *Catharina* (21) ged. 8.1.1746 Vorselaar.
6. *Lambertus Hubertus* (22) ged. 3.11.1748 en overl. 6.12.1750 te Vorselaar.
7. *Anna Theresia* (23) ged. 28.1.1751 Vorselaar.
8. *Petrus* (24) ged. 3.3.1756 en overl. 25.5.1758 te Vorselaar.
- III. 5. *Adriana* (25) ged. 3.3.1723 Vorselaar.
6. *Anna Elisabeth* (26) ged. 28. 10. 1725 Vorselaar.
7. DOMINICUS (27) die volgt.
8. *Maria Philippus* (28) ged. 15.2.1731 en overl. op 18.2.1731 te Vorselaar.

III.

VERBEECK DOMINICUS (27) werd ged. 9.9.1728 te Vorselaar en overl. er op 12.2.1783; huwde te Vorselaar op 4.8.1764 ANNA MARIA

ANTHONIS (29), dochter van Petrus en van Elisabeth Lemi, werd ged. op 8.3.1743 te Vorselaar.

IV. 9. ADRIAAN FRANCISCUS (30) die volgt.

10. *Catharina* (31) ged. 3.8.1766 Vorselaar.

11. *Jan Baptist* (32) werd ged. te Vorselaar op 27.2.1767 en overl. er op 16.1.1831, landbouwer en gevestigd op Niemandshoek, huwde te Vorselaar op 1 Fructidor in het jaar X, *Anna Catharina Berrecks* (33) dochter van Jan Baptist en Cornelia Geerts, ged. op 27.9.1773 en overl. op 2.1.1851 te Vorselaar.

V. 6. *Charles* (34) geb. op 20 Pluiose XI (9.2.1803) en overl. op 14.1.1880 te Vorselaar, landbouwer; huwde op 21.7.1850 te Pulle *Maria Verstockt* (33), dochter van Anna, geb. te Pulle op 25.10.1813 en overl. te Vorselaar 15.5.1898. Zij hertrouwde op 15.11.1880 met Joannes Baptist Geentens.

VI. 14. *Philomena* (36) geb. 20.4.1851 te Vorselaar. huwde er op 24.1.1872 met *Josephus van Dijk* (37), landbouwersknecht, zoon van Petrus en van Anna Maria Vleugels, geb. te Herenthout op 27.7.1837. Vertrokken van Vorselaar naar Antwerpen op 31. 7. 1872.

15. *Josephus* (38) geb. te Vorselaar op 29.3.1854, hij huwde er op 3.11.1875 *Regina Liekens* (39) dochter van Adrianus en van Maria Theresia Sleeckx, geb. op 28.11.1850 te Vorselaar. Vertrokken naar Antwerpen op 28.12.1876.

VII. *Maria Theresia* (40) geb. 3.10.1876 te Vorselaar.

V. 7. *Maria Elisabeth* (41) geb. te Vorselaar op 2.10.1809 en er overl. op 23.1.1838. Huwde te Vorselaar op 7.5.1831 *Joannes Peinen* (42) geb. te Tielen op 11 Brumaire XI, zoon van Joannes Franciscus en van Joanna Das; dienstknecht.

IV. 12. *Anna Camilia* (43) ged. 28.8.1771 Vorselaar.

IV.

VERBEECK ADRIAAN FRANCISCUS (30) - (SUSKE KERREMAKERS) werd geb. te Vorselaar op 15.10.1764 en overl. er op 6.7.1843 aan de Klissenhoek. Hij huwde met JOANNA ELISABETH BIRON (44) dochter van Michiel en van Maria Dams. Hij was wagenmaker (kerremaker) van beroep.

V 1. *Maria* (45) ged. 15.10.1787 te Vorselaar en er overl. op 28.5.1871. Huwde er eveneens op 11.2.1812 *Hendricus Blockhuys* (46), geb. 16.9.1791, overl. 23.1.1869 te Vorselaar. Wonende Heykant, 85.

2. *Anna Catharina* (47) geb. te Vorselaar op 26.3.1790 en overl. te Antwerpen op 5.1.1848. Had een natuurlijke zoon.

VI. 1. *Josephus* (48) - (JOS KERREMAKERS), geb. op 12.10.1818 te Vorselaar en er overl. op 2.2.1902, wagenmaker; huwde op 2.6.1848 te Vorselaar *Maria Magdalena Vleugels* (49) dochter van Joanna Catharina, geb. op 26.9.1820 te Vorselaar en er overl. op 20.7.1896, Wonende Dorp, 126.

VII. 1. *Dymphna* (50) werd geb. op 15.5.1849 te Vorselaar en overl. er op 18.10.1911. Huwde met *Franciscus van Beirendonk* (51), beenbouwer, op 15.5.1872 eveneens te Vorselaar. Hij werd er geb. op 21.7.1849 en overl. op 20.5.1910, zoon van *Joannes Franciscus* en van *Maria Vercammen*.

2. *Ludovicus* (52) geb. 20.1.1851, overl. 31.1.1854 Vorselaar.

3. *Maria* (53) geb. 7.5.1854 te Vorselaar. Trad in het klooster der Zusters van de Kristelijke Scholen te Vorselaar onder de naam van E. Z. Odile op 14.10.1873, werd gekl. op 28.10.1873, prof. 1.12.1874. Kreeg haar verplaatsing naar Kontich op 23.12.1876 en vervolgens naar Schriek op 31. 12. 1878, waar zij overl. op 21.1.1913.

4. *Joannes* (54) geb. 17.8.1857 te Vorselaar en er ongehuwd overl. op 16.6.1888. Wagenmakersgast.

5. *Carolus* (55) geb. 17.4.1860 te Vorselaar en er overl. op 16.9. 1865.

6. *Julia* (56) geb. op 16.3.1868 te Vorselaar. Trad in het klooster der Zusters van de Kristelijke Scholen te Vorselaar onder de naam van E. Z. Bernadette op 29.4.1879, werd gekl. op 31.5.1879, professie op 14.12.1880. Werde naar Reet overgeplaatst op 14.1.1881 en ging bijna onmiddellijk over naar Hingene (Nattenhaasdonk) waar zij overl. op 9.3.1881.

V. 3. *Maria Theresia* (57), werd geb. te Vorselaar op 7.2.1793 en overl. er op 7.12.1868. Huwde op 26.9.1816 eveneens te Vorselaar met *Ferdinand Eckelpoels* (58), geb. op 7.4.1789 te Tienen en overl. te Vorselaar op 5.5.1849. Zij hielden aan het Moleneind een klein winkeltje open.

4. *Petrus Martinus* (59) - (MARTIN KERREMAKERS), wagenmaker, werd geb. op 22.10.1796 te Vorselaar en overl. er op 4.10.1859. Hij huwde op 11.5.1822 te Vorselaar met *Maria Catharina Thijs* (60), geb. op 8 Brumaire IX (30.10.1800) te Zanthoven, dochter van *Joannes Franciscus* en van *Joanna Bervoets*. Overleden op 9.12.1872 te Vorselaar. Wonende aan de Klissenhoek, 11.

VI. 2. *Anna Elisabeth* (61), geb. 27.2.1823 Vorselaar.

3. *Johanna* (62), geb. 23.9.1824 te Vorselaar en er overl. op 7.3.1851. Gehuwd te Vorselaar op 12.7.1850 met *Petrus Declon* (63), geb. 2.2.1817 te Pulle en aldaar overl. na 1892, dienstknecht, zoon van *Gaspar* en van *Cornelia van der Elst*.

4. *Jan Baptist* (64), - (JAN KERREMAKERS), wagenmaker, geb. te Vorselaar op 5.1.1828 en er overl. op 23.3.1863. Huwde te Vorselaar op 8.2.1855 *Catharina Nuyens* (65), geb. te Vorselaar op 24.9.1829 en er overl. op 3.12.1918. Ging na het overlijden van haar echtgenoot de herberg «de Klucht» bewonen.

VII. 7. *Ludovicus* (66) - ('t KRUKSKEN), geb. 10.12.1856 te Vorselaar en er ongehuwd overl. op 1.12.1918.

8. *Maria* (67) - (MIEKEN uit de KLUCHT), geb. te Vorselaar 12.2.1857 en er overl. op 11.5.1936. Huwde te Vorselaar op 5.11.1879 met *Karel van Tendeloo* (68) - (CHAREL den DEKKER), stroodek-

ker, geb. 23.12.1858 te Vorselaar en aldaar overl. 2.11.1935, zoon van Joannes Baptiste en Joanna Geysels.

9. *Angelina* (89), geb. 15.1.1860 en overl. 21.9.1861 te Vorselaar.

10. *Carolus* (70) - (KOEREL uit de KLUCHT), slager, werd geb. op 2.10.1863 te Vorselaar en overl. er op 31.7.1891. Huwde te Vorselaar op 22.6.1886 met *Angelina van Tendeloo* (71) - (LIENEKEN den DEKKER), geb. te Vorselaar op 12.9.1864 en er overl. op 5.2.1915, dochter van Joannes Baptiste en Joanna Geysels. Op het eind van 1887 huurden zij het «Spieken», een herberg en winkel. Zij huwde voor de tweede maal op 1.5.1895 Petrus Franciscus Verbeeck (zie: VII. 11. (112)).

VIII. 1. *Stephania Catharina* (72) - (STEF van 't SPIEKEN), werd geb. op 25.2.1887 te Vorselaar en overl. te Pulderbos op 5.6.1938. Huwde te Vorselaar op 17.7.1926 *Jan Baptist Verboven* (73), kasseier, geb. te Grobbendonk op 23.10.1891, zoon van Jan Baptist en Coleta van Dyck.

2. *Alphonsus Ludovicus* (74) - (FONS van 't SPIEKEN), timmerman, werd geb. te Vorselaar op 16.12.1888, huwde er op 9.4.1910 *Virginia Stephania Rosalia Verelst* (75) - (VIRG van 't SPIEKEN), geb. te Nijlen op 30.4. 1888, dochter van Ludovicus en van Joanna Roelans.

IX. 1. doodgeb. mann. (76), 16.1.1911 Vorselaar.

2. *Lodewijk Alfons* (77) - (LOUIS van 't SPIEKEN, soms ook LOUIS van FONS van 't SPIEKEN), diamantslijper, werd geb. op 22.12.1911 te Vorselaar en huwde er op 3.9.1932 *Catharina Stephania de Cnodder* (78), geb. te Vorselaar 28.8.1912, dochter van Giclielmus Aloysius en van Carolina Josephina van den Eynde.

3. *Frans* (Sooike) (83), geb. op 6.4.1913 en overl. op 19.7. 1922 te Vorselaar.

4. *Maria Stephania* (84), geb. op 19.8.1914 en overl. op 9.5.1916 te Vorselaar.

5. *Rosa Julia* (85), geb. op 21.1.1916 te Vorselaar.

6. *Maria Antonia Victorina* (86) - (MARIA van 't SPIEKEN), geb. 3.6. 1917 te Vorselaar en huwde er op 2.6.1945 *Gommarius Augustus van den Eynde* (87), diamantslijper, geb. te Nijlen op 4.1.1912, zoon van Alphonsus en van Maria Amelia Haverals.

7. *Jozef Lodewijk Alfons* (88), mijnwerker, geb. 15.11.1918 te Vorselaar. Gehuwd te Luik (distrikt IV op 18.2.1943 met *Maria Lambertine Sloomackers* (89), geb. te Tilleur op 7.3.1920, dochter van Joseph Hubert, André en van Maria, Antoinette Dispy.

8. *Agnes Stephania* (90), geb. op 29.9.1922 te Vorselaar en er gehuwd op 2.1.1947 met *Leo Buggenhout* (91), archivaris, geb. te Hamme op 14.12.1921, zoon van Carolus Ludovicus en van Rosalia Boel.

9. *Martha, Pelagia, Francisca* (92) geb. op 26.1.1924 te Vorselaar. Gehuwd op 27.5.1949 te Herentals met *Eduard, Celine Verhelst* (93), geb. te Hamme op 23.1.1919, zoon van Henricus en Hortensia, Philomena Boel.

10. *Leontina, Marcella, Carolina* (94) - (MARCELLA van 't SPIEKEN), geb. op 28.3.1926 te Vorselaar en er gehuwd op 28.5.1949 met *Frans, Ludovicus Cielers* (95), diamantbewerker, geb. te Grobbendonk op 15.8.1922, zoon van Henricus en van Maria, Virginia Claes.

11. *Cyriel, Ludovirus Maria* (96) autotechnieker, geb. op 29.4.1927 te Vorselaar en gehuwd te Herentals de 4.6.1949 met *Bertha van Looy* (97).

12. doodgeb. mann. (98), 11.11.1932 Vorselaar.

VIII. 3. *Maria, Christina* (99) - (MIT van 't SPIEKEN), geb. op 23.9.1891 te Vorselaar en er gehuwd op 22.11.1927 met *August Verhaert* (100), Schoolhoofd te Vorselaar, geb. op 5.11.1905 te Vorselaar, zoon van Peter, Jozef, Maria en van Angelina van Olmen.

VI. 5. *Carolus* (101), geb. op 10.2.1831 en overl. op 17.1.1834 te Vorselaar.

6. *Regina* (102), geb. op 27.3.1835 te Vorselaar en er overl. op 12.6.1901. Gehuwd te Vorselaar op 13.2.1857 met *Franciscus van de Vel* (103), landbouwer, geb. te Vorselaar op 15.8.1830 en aldaar overl. 23.5.1867, zoon van Joannes en van Anna Elisabeth van den Broeck.

7. *Philomena* (104), geb. op 22.3.1851 te Vorselaar. Huwde met *Joannes Baptista Coopmans* (105), en vertrok op 22.2.1867 naar Pulderbos.

8. *Maria* (106), geb. op 8.2.1838 te Vorselaar en er ongehuwd overl. op 21.9.1861.

V. 5. JOANNES FRANCISCUS (107), die volgt.

V.

VERBEECK JOANNES FRANCISCUS (107) - (SUSKE KERREMAKERS), wagenmaker, aan de Pallaeraerd, 34. Werd geb. op 17.4.1799 te Vorselaar en overl. er op 21.7.1858. Huwde te Vorselaar op 24.4.1830 met MARIA MAGDALENA CUYPERS (108), geb. te Grobbendonk op 25 Prairial XI en overl. op 27.3.1870 te Antwerpen, dochter van Jan Francis en van Elisabeth Nuyts.

VI. 9. *Regina* (109), geb. te Vorselaar op 5.5.1831 en er overl. op 9.12.1832.

10. *Catharina* (110), geb. te Vorselaar op 3.12.1832.

11. *Carolina* (111), geb. te Vorselaar op 14.7.1836 en overl. op 11.1.1909 te Emblem. Huwde op 10.11.1855 te Pulle met *Joannes Baptista de Schutter* (112), geb. te Pulle op 24.5.1810 en overl. te Emblem op 12.4.1892, zoon van Gummarus en Maria Catharina Grijp.

12. LUDOVICUS (113), die volgt.

13. *Theresia*, (113a), geb. te Vorselaar op 20.2.1843 en er overl. op

18.3.1925. Gehuwd met *Franciscus, Eduardus Philibert*, (113b), geb. te Viersel op 29.11.1889 en er overl. op 25.9.1904, zoon van Gerardus en van Maria Palmans.

VI.

VERBEECK LUDOVICUS, (118) - (LOUIS KERREMAKERS), wa-genmaker, geb. te Vorselaar op 22.6.1840 en er overl. op 19.1.1885, Gehuwd met MARIA THERESIA COOPMANS, (114), geb. te Pulderbos op 24.11.1844.

VII. 11. *Petrus Franciscus* (115), - (SUSKE KERREMAKERS), timmerman, werd geboren te Pulderbos op 16.4.1864 en overl. te Vorselaar op 4.4.1940. Huwde op 1.5.1895 met *Angelina van Tendeloo* (zie: 71) (LIENEKEN den DEKKER), geb. op 12.9.1864 te Vorselaar en er overl. 5.2.1915, dochter van Joannes Baptiste en van Joanna Geysels. (zie VII. 10 - 71).

VIII. 4. *Franciscus, Julianus*, (116) - (JUUL van 't SPIEKEN), geb. te Vorselaar op 16.5.1896.

5. *Josephus, Emilius*, (117), geb. op 15.12.1898 te Vorselaar en er overl. op 25.2.1917.

6. *Stephania, Melania*, (118) - (MELLEKEN van 't SPIEKEN). werd geb. op 4.9.1900 te Vorselaar. Trad op 8.12.1917 in het klooster der Zusters Maricollen te Antwerpen, werd gekl. op 11.3.1918, prof. 3.4.1919, eeuwige beloften op 17.4.1922 en werd verplaatst naar Berlaar-Hetkant op 13.9.1926 waar zij haar Zilveren Jubileum vierde in Augustus 1942.

7. *Alfons Lodewijk*, (119) - (LOUIS van 't SPIEKEN of kortom 't SPIEKEN), diamantslijper, werd geb. op 8.8.1903 te Vorselaar. Huwde er op 1.7.1925 met *Maria Augustina de Laet* (120), geb. op 26.2.1905 te Vorselaar, dochter van Augustinus en van Josephina Moons. Houd aan de Riemstraat de herberg «In 't Sportveld» open.

IX. 18. *Emilia, Josephina, Francisca*, (121), geb. te Vorselaar op 7.3.1926 - onderwijzeres te Pulderbos.

14. *Marcel, Carolus, Stephanus*, (122), geb. te Vorselaar op 4.8.1928 en er overl. op 16.2.1929.

VIII. 8. *Carolus, Petrus*, (123) - (CHAREL van 't SPIEKEN), handelaar, geb. 30.6.1904 te Vorselaar. Uitbater van 't Spieken (nu uitsluitend winkel).

VII. 12. *Augustinus*, (124) - (DIKKE KERREMAKERS), houtzager, werd geb. op 23.11.1865 te Vorselaar en overleed op 7.5.1932 te St Lenaerts. Huwde te Grobbendonk *Angelina Mariën*, (125), geb. op 27.6.1870 te Grobbendonk. Zij vertrokken van Vorselaar naar St. Lenaerts op 10.5.1899.

VIII. 9. *Alphonsus*, (126) - (WITTE KERREMAKERS), timmerman, geb. te Grobbendonk op 26.10.1890. Huwde te Strijp (Noord-Brabant) op 10.10.1919 met *Maria Catharina Verbeeck*, (127), geb. te Lommel op 19.4.1891, dochter van Peter Jan en Elisabeth Cuypers.

10. *Maria Justina*, (128), - (JUSTIEN KERREMAKERS), werd geb. op 8.1.1892 te Vorselaar. Huwde te St. Lenaarts op 4.11.1915 *Joannes Augustinus Willems*, (129), steenbewerker, geb. op 21.11.1887 te Pulderbos, zoon van Victor en van Maria de Wijn.

11. *Maria Leontina* (130), - (MARIE KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 1.10.1893 en huwde te S. Lenaarts op 27.5.1920 *Joannes Frans Willems*, (131), geb. te Pulle op 19.6.1890, zoon van Victor en van Maria de Wijn.

12. *Josephus* (32), (JOS KERREMAKERS), werd geb. te Vorselaar op 18.1.1895 en huwde te St. Lenaarts op 27.1.1922 met *Antonia Joanna Laurysen*, (133), geb. te St. Lenaarts op 31.8.1900, dochter van Joannes Ludovicus en van Maria Willems.

IX. 15. *August Maria*, (134), geb. te Komen op 12.10.1922. Huwde te S. Lenaarts op 17.5.1947 met *Elisabeth Franck* (135) geb. te S. Lenaarts op 10.9.1924, dochter van Franciscus en van Leonia Tack.

16. *Angelina Ludovica*, (136), werd te S. Lenaarts geb. op 12.9.1924 en huwde er op 12.2.1944 met *Henricus Ludovicus Quirynen*, (137), geb. te Westmalle op 4.6.1924, zoon van Carolus Ludovicus en van Maria, Paulina Geys.

17. *Alfonsus*, (138), geb. op 10.2.1932 te St. Lenaarts.

18. *Marcel Jan*, (139), geb. op 27.2.1936 te St. Lenaarts.

VIII. 13. *Maria Christina*, (140) - (STIEN KERREMAKERS), geb. op 16.5.1896 te Vorselaar en gehuwd te St. Lenaarts op 12.8.1920 met *Henricus Florentinus, Josephine van Genegen* (140), geb. te Borgerhout op 26.10.1887, zoon van Florentinus Constantinus en van Anna Cornelia Lambrechts.

14. *Henricus*, (141) - (HEINTJE KERREMAKERS), timmerman, werd geb. te Vorselaar op 12.1.1898 en huwde te St. Lenaarts op 9.6.1920 met *Joanna Mertens*, (142), geb. op 26.7.1901 te S. Lenaarts, dochter van Petrus Joannes en van Maria Elisabeth Jorissen.

IX. 19. *Augustinus*, (143), voerman, geb. te St. Lenaarts op 9.1.1921 en er gehuwd op 28.11.1942 met *Augusta Knaepken*, (144), geb. te St. Lenaarts op 12.10.1923, dochter van Desiderius en van Anna Catharina Hoefnagels.

IX. 20. *Angelina, Joanna*, (146), geb. op 6.10.1924 te S. Lenaarts en er gehuwd op 12.4.1947 met *Juul Gabriels*, (147), geb. te Rijkvorsel op 22.9.1924, zoon van Jan Lodewijk en van Theresia, Maria van Ginneken.

21. *Antonia Alfonsine*, (148), geb. op 28.7.1930 te S. Lenaarts.

22. *Justina Josepha*, (149), geb. op 17.5.1938 te S. Lenaarts.

VIII. 15. *Carolus Maria*, (150), geb. op 9.5.1908 te S. Lenaarts en er ongehuwd overl. op 10.9.1938.

16. *Julia Josepha*, (151), geb. te S. Lenaarts op 8.8.1914 en er gehuwd op 13.10.1934 met *Jan Frans van Staeyen*, (152), metaalbewer-

ker, geb. te Oostmalle op 18.5.1910, zoon van Eduard en van Maria Jochems.

VII. 18. *Josephus*, (153) - (BOERKE KERREMAKERS), landbouwer-, houtkoopman, werd geboren te Vorselaar op 2.12.1867 en overl. te Pulle op 14.10.1929. Huwde te Vorselaar op 8.2.1890 met *Maria Catharina Somers*, (154) - (TRIEN BOER), geb. op 25.5.1869 te Vorselaar, dochter van Franciscus en van Joanna Krekels.

VIII. 17. *Maria Theresia*, (155) - (MARIE BOER), werd geb. op 10.7.1890 te Vorselaar en overl. in 1938. Huwde op 3.7.1913 te Vorselaar met *Cornelius Hendrickx*, (156), geb. te Keerbergen op 31.1.1891, zoon van Joannes Guilielmus en van Maria Virginia van den Broeck.

18. *Maria Mathildis*, (157) - (MATHIL BOER), geb. op 15.2.1898 te Vorselaar en er gehuwd op 3.2.1923 met *Josephus Ludovicus van Leemputte*, (158), diamantbewerker, geb. op 10.2.1896 te Bouwel, zoon van Jan August en van Anna Cornelia Somers.

19. *Maria Christina*, (159) - (STIEN BOER), geb. op 17.11.1892 te Vorselaar en er gehuwd op 2.9.1911 met *Josephus van Laer*, (160), diamantslijper, geb. op 22.12.1889 te Vorselaar, zoon van Jan Hendrik en van Regina van de Velde.

20. *Joannes Franciscus*, (161), (SUS BOER), diamantslijper, geb. te Vorselaar op 5.3.1895. Huwde te Grobbendonk op 23.5.1914 met *Angelina Somers*, (162), geb. te Grobbendonk op 15.8.1895 en overl. er op 5.12.1914, dochter van Joseph en van Rosalia van Vlaenderen. Huwde voor de tweede maal te Grobbendonk op 28.5.1921 met *Catharina Julia Liekens*, (163), geb. te Grobbendonk op 2.3.1896, dochter van Peter Frans en van Verswyver.

21. *Ludovicus, Josephus*, (166) - (LOUIS BOER), diamantslijper, geb. te Vorselaar op 28.11.1900 en er gehuwd op 14.1.1922 met *Albertina Mathildis Somers*, (167), geb. op 8.9.1901 te Vorselaar, dochter van Karel en van Emma Maria Celis.

IX. 25. *Jozef*, (168), diamantbewerker, geb. op 29.5.1922 te Vorselaar en er gehuwd op 30.6.1945 met *Angela Maria Horemans*, (169), geb. te Vorselaar 10.5.1923, dochter van August, Philip en van Anna Bertha Proost.

26. *Maria Carolina*, (171), geb. te Vorselaar op 8.6.1927 en er gehuwd op 15.6.1946 met *Franciscus, Josephus, Maria van den Bulck* (172), diamantbewerker, geb. te Herenthout op 20.10.1925, zoon van Alphonsus Joannes en van Maria Julia Geraerts.

VIII. 22. *Hendrik*, (173) - (RIKUS BOER), diamantslijper, werd geb. op 8.2.1903 te Vorselaar en huwde te Grobbendonk op 13.1.1923 met *Maria Elisabeth Hackaelmans*, (174), geb. te Grobbendonk op 10.8.1904, dochter van Josephus en van Regina, Josephina Vercammen.

IX. 27. *Martha, Regina, Josephina*, (175), geb. te Grobbendonk op 28.5.1923, gehuwd te Vorselaar op 12.4.1947 met *Marcel van Campen-*

kout, (176), mekanieker, geb. te Vorst op 11.5.1921, zoon van Jan Baptist en van Pauline Jeanne Wens.

28. *Josephus, Andreas*, (177), diamantslijper, geb. te Vorselaar op 1.9.1926 en er gehuwd op 12.8.1950 met *Maria Melania van den Broeck*, (178), geb. te Vorselaar op 17.4.1929, dochter van Joannes Baptista en van Anna Catharina Adriaenssen.

29. *Franciscus, Josephus, Emma*, (179), geb. op 20.8.1929 te Vorselaar en er overl. op 15.1.1930.

30. *Maria Emilia*, (180), geb. op 6.7.1931 te Vorselaar.

VIII. 23. *Sophia*, (181) - (FIEN BOER), geb. te Vorselaar op 19.6.1906 en er gehuwd op 19.1.1924 met *Jozef Lodowijk Teurlinckx*, (182), geb. te Zoerle-Parwijs op 8.10.1898, zoon van Pieter Jozef en van Maria Josephina Bruynseels.

24. *Jozef, August*, (183) - (GUST BOER), diamantbewerker, geb. op 28.8.1907 te Vorselaar en er gehuwd op 6.4.1929 met *Maria Paulina Dreeseloers* (184), geb. te Halle (Zanthoven, op 20.2.1906, dochter van Petrus Josephus en van Maria Catharina de Meutter.

IX. 31. *Joseph*, (185), geb. te Vorselaar op 7.1.1930.

VIII. 25. *August, Victor*, (186) - (VIC BOER), diamantbewerker, geb. te Vorselaar op 18.11.1909 en er gehuwd op 17.12.1931 met *Sophia, Maria Verheyen*, (187), geb. te Vorselaar op 28.8.1911, dochter van Ludovicus en van Theresia Breugelmans.

IX. 32. *Maria, Ludovica*, (188), geb. te Vorselaar op 2.6.1932.

33. *Franciscus, Josephus*, (189), geb. te Vorselaar op 20.5.1936.

34. *Jeanne, Ludovica*, (190), geb. te Vorselaar op 30.8.1938.

VIII. 26. *Angelina, Francisca*, (191) - (LIEN BOER), geb. te Vorselaar op 17.1.1918 en er gehuwd op 30.4.1932 met *Josephus, Ludovicus Baeyens*, (192), landbouwer, geb. te Lille op 18.10.1909, zoon van Franciscus, Bonifacius en van Philomena, Maria, Veronica Maegh.

VII. 14. *Henricus*, (193) - (HEINKE KERREMAKERS), meubelmaker, geb. te Vorselaar op 17.8.1870 en overl. te Herentals op 19.10.1938. Gehuwd te Herentals op 21.4.1909 met *Theresia, Delphina van Doninck*, (194), geb. op 22.12.1875 te Herentals en er overl. op 12.1.1937.

VIII. 27. *Maria, Leontina, Joanna*, (195) - (LEONTINE KERREMAKERS), geb. te Herentals op 24.11.1910 en er gehuwd op 19.2.1938 met *Karel, Jozef Bal*, (196), geb. te Herentals op 14.4.1910, zoon van Jan Baptist en van Maria, Pelsmaekers.

28. *Anna, Josepha, Elisabeth*, (197) - (ANNA KERREMAKERS), geb. te Herentals op 1.6.1915 en er gehuwd op 17.9.1949 met *Josephus, Augustinus, Maria Bal*, (198), geb. te Herentals op 30.4.1913, zoon van Jan Baptist en van Maria Pelsmaekers.

VII. 15. *Maria Leontina*, (199) - (LEONTINE KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 26.1.1878 en er gehuwd op 20.6.1893 met *Josephus van de Vel*, (200), geb. te Vorselaar op 29.1.1866 en er overl. op 4.5.1948, zoon van Franciscus en van Regina Verbeeck.

16. *Joanna Christina*, (201) - (STIEN KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 11.4.1878 en er gehuwd op 23.1.1903 met *Jozef, Frans Jacobs*, (202), diamantslijper, geb. te Lille op 23.1.1875, zoon van Petrus en van Catharina Wagemans.

17. *Karel, Frans*, (203) - (CHAREL KERREMAKERS), schrijnwerker, geb. te Vorselaar op 24.1.1879 en er gehuwd op 21.6.1905 met *Maria, Carolina van Lommel*, (204), geb. te Vorselaar op 20.9.1885, dochter van Frans en van Florentina, Maria, Caroline Nelis.

VIII. 29. *Maria, Leontina*, (205) - (LEONTINE van CHAREL KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 25.6.1906 en er gehuwd op 22.6.1931 met *Desider Mollen*, (206), landbouwer, geb. te Oulen op 8.12.1906, zoon van Jozef en van Maria, Rosalia Peeters.

30. *Peter, Frans*, (207), schrijnwerker, geb. te Vorselaar op 13.10.1907 en er gehuwd op 1.2.1941 met *Maria, Regina Cavens*, (208) geb. te Vorselaar op 5.12.1905, dochter van August en van Anne, Maria Pandelaers.

31. *Joanna Christina*, (209) - (STIEN van CHAREL KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 16.7.1910 en er gehuwd op 15.6.1929 met *Petrus, Josephus van Hout*, (210), geb. te Poederlee op 31.10.1901, zoon van Joannes, Franciscus en Rosalia Wuyts.

32. *Amelia, Maria, Augustina*, (211) - (MARIE van CHAREL KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 3.1.1912. Trad in 't klooster der Eerw. Zusters Marikollen te Antwerpen op 26.11.1933 onder naam van E. Z. Athanasia, kleding op 30.5.1934, prof. 30.5.1935 en Eeuwige beloften op 28.8.1938.

33. *Mathilda, Josepha, Maria*, (212) - (MATHIL van CHAREL KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 18.12.1913. Trad in het klooster der Zusters van de Christelijke Scholen te Vorselaar op 19.9.1935 onder naam van E. Z. Marie-Malvine. Kleding: 8.4.1936, prof. 16.8.1937.

34. *Martha, Henrica, Regina*, (213) - (MARTHA van CHAREL KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 31.1.1920 en er gehuwd op 27.7.1946 met *August, Ludovicus, Julius Verbiest*, (214), landbouwer, geb. te Pulle op 1.4.1921, zoon van Petrus, Augustinus en van Julia van Eckelpoel.

35. *Magdalena, Victoria*, (215), geb. te Vorselaar op 17.12.1921 en er gehuwd op 30.12.1944 met *Gustaaf, Juliaan Verbiest*, (216), tuinbouwer, geb. te Pulle op 20.4.1920, zoon van Petrus, Augustinus en van Julia van Eckelpoel.

36. *Emma, Francisca, Carolina*, (217), geb. te Vorselaar op 23.12.1924 en er gehuwd op 27.4.1946 met *Franciscus, Cyrillus, Maria Wouters*, (218), geb. te Geel op 6.7.1924, zoon van Franciscus, Gerbermus en van Maria, Josepha Aerts.

37. *Elisabeth, Maria, Emilia*, (219), geb. te Vorselaar op 29.6.1926.

38. *Josephus, Joannes, Antonius*, (220), geb. te Vorselaar op 17.6.1928.

39. *Gustavus, Ludovicus*, (221), geb. te Vorselaar op 7.9.1930.
VII. 18. *Augustijn Victor*.

VII.

VERBEECK AUGUSTIJN, VICTOR, (222) - (VIC KERRÉMAKERS), geb. te Vorselaar op 3.7.1882 en er overl. op 11.7.1944. Gehuwd te Vorselaar op 13.4.1907 met *Rosalia Verelst*, (223), geb. te Nijlen op 19.3.1885, dochter van Lodewijk en van Joanna Roelans.

VIII. 40. *Maria, Leontina*, (224) - (LEONTINE KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 6.5.1908 en er gehuwd op 27.2.1932 met *Frans Jacobs*, (225), diamantslijper, geb. te Vorselaar op 1.7.1903, zoon van Jozef, Frans en van Joanna, Christina Verbeeck.

41. *Maria, Theresia, Pelagia*, (226) - (MARIE van VIC KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 5.12.1909 en er gehuwd op 7.9.1929 met *Henricus, Ludovicus de Vleeshouwer*, (227), geb. te Borgerhout op 6.8.1908, zoon van Petrus, Joannes en van Regina, Rosalia Willems.

42. *Joanna, Christina*, (228) - (STIEN van VIC KERREMAKERS), geb. te Vorselaar op 12.3.1913 en er gehuwd op 26.6.1937 met *Camillus van Beirendonck*, (229), diamantbewerker, geb. te Vorselaar op 13.5.1914, zoon van Josephus, Franciscus en van Julia Melis.

43. *Jozef, Victor*, (230), geb. te Vorselaar op 7.3.1915 en er overl. op 18.11.1918.

44. *Augusta, Maria*, (231), geb. te Vorselaar op 13.1.1919 en er overl. op 4.7.1928.

45. *Josephina, Virginia, Rosalia*, (232) - (JOSEPHINE KERREMAKERS), geb. te Vorselaar, op 27.11.1945 gehuwd met *Frans, Albert van Peer*, (233), werkman, geb. te Poederlee op 6.8.1916, zoon van Karel, Bernard en van Theresia, Clementina Meir.

46. *Martha*, (234), geb. te Vorselaar op 25.10.1922 en er overl. op 27.10.1922.

47. HENDRIK, LODEWIJK, (235), die volgt.

VIII.

VERBEECK HENDRIK, LODEWIJK, (235) - (RIK KERREMAKERS), meubelmaker, geb. te Vorselaar op 5.2.1924. Gehuwd te Grobbendonk op 4.10.1947 met ROSALIA, LUDOVICA, IRMA GORREIMANS (236), geb. te Wommelgem op 2.10.1926, dochter van Carolus en van Irma Daelemans.

Taxandria-Jaarverslag 1951

Het leven van Taxandria in 1951 werd gekenmerkt door een grote verscheidenheid van de behandelde onderwerpen in de zes algemene vergaderingen :

18 Januari, belichtte de heer Jan Van Gorp de herkomst en de betekenis van onze familienamen volgens de oudste oorkonden uit de veertiende tot de zestiende eeuw.

22 Februari, handelde de heer Drs. August Keersmaeckers over Turnhouts deelneming aan het Blazoenfeest te Mechelen in 1622.

29 Maart, gaf de heer Drs. Frans Verbiest een inventaris van de cijsnrollen en cijsnboeken van de Antwerpse Kempen voor 1400 en vervulde daarmee in ruime mate wat daarover tevoren reeds was geplubliceerd.

26 April, maakten we bij monde van ondergetekende kennis met een kempische figuur die ons enkele tijd van tevoren was ontvallen, nl. Theophiel Peeters, koster-organist te Deurne; en mochten we een kijk nemen in zijn merkwaardig werk als verzamelaar van oudkempische volksliederen.

31 Mei kregen we van de heer Ere-inspecteur Edward Sneyers inzage van een reglement voor de latijnse school van Retie rond 1650.

En op 18 Oktober verdedigde de Z. E. H. Kan. Floris Primis zijn theorie over de Dubbeldorpen.

Als gevolg van de gehouden bestuursvergaderingen werden o.a. door de Heer Voorzitter en de Heer Conservator nog stappen aangewend bij de Heer Burgemeester en het Stadsbestuur om aan te dringen op de aankoop van het huis Dierckx-Nuyens in de Begijnenstraat, en werd tegen 8 Oktober een uitstap met bezoek geregeld naar de tentoonstelling van Maaslandse Kunst te Luik waar een afvaardiging van 15 leden konden aan deelnemen dank zij de bereidwilligheid van de Heren van den Hove d'Ertsenrijck, Voorzitter, M. De Vel en Fr. Boone, die hun auto's tot onze beschikking hadden gesteld.

Het uitzicht van onze vergaderzaal heeft in ruime mate gewonnen door de restauratie van onze antieke staande klok en van de overige bemeubilering. Onze verzameling merovingse voorwerpen werd op schitterende wijze gerestaureerd onder de kundige leiding van de heer Prof. Dr. Coremans door de diensten van de laboratoria der Belgische Musea van het Jubelpark te Brussel.

Verder werden enkele kunststukken aangeschaft, o. a. een markant werk van de gekende Kempische heideschilder, Sohie, «De Liereman»; een witmarmeren meisjeskopje van Alf. Strijmans; een terra-cotta beeldje van Van Asten; een ronde Turnhoutse kant van 72 cm. doormeter; en een 15e eeuwse kapiteel in beeldhouwde zandsteen gevonden te Westerloo.

Onze folkloristische verzamelingen werden aangevuld met o.a. 5 devotieprentjes, waartussen één in uitgesneden perkament; oude wafelijzers, strijkijzers en een pensenkroon; een bijzonder interessant zak-amulet en een vijftiental oude kopergravuurtjes geschonken door de Heer Walter Somers; een eglomisé van de geliefde volksheilige St Antonius, een koperen comfoor en een doospot; een ruitvormige loden legpenning van de Geelse heilige Dimphna; een voorzittersarmband van de Leopoldisten, geschonken door de Heer Stijnen, van Antwerpen; een kruik in Oostmalle's aardewerk; acht tinnen voorwerpen, waartussen 3 van Turnhouts maaksel, nl. een salaadkom, een chocolatier en een wijwatervat. De Juffrouwen Bausart uit Kontich verwierven alle recht op onze dankbaarheid door het bezorgen aan ons museum van manuscripten (nl. romans en gedichten) en de chirurgijnstas van wijlen Dr. Renier Snieders. En ten slotte danken wij een merkwaardige verzameling van ongeveer 800 bronzen romeinse munten (die thans in behandeling zijn) aan de Heer en Mevrouw Melis-Sol. De heer De Backer, onderwijzer te S. Pieters Lille bracht enkele cliché's en documenten aan.

Onze wetenschappelijke bibliotheek groeide aan met niet minder dan 238 verschillende werken, van algemene en van partikulieren aard. Daaronder vermelden we:

- alle jaargangen van de verhandelingen der Kommissie van Toponomie;

- Joannes Molanus : de historia SS. imaginum et picturarum pro vero eorum contra abusus ;
- Ripa : iconologia ofte uytbeeldinge des verstands ;
- Luc Debaere : het ontstaan en de geschiedenis der nederlandse volksboeken ;
- het eerste deel der derde uitgave van Vlaanderen door de eeuwen heen ;
- de aanvulling van de nieuwe delen van de Geschiedenis der Letterkunde in de Nederlanden, en van de Algemene Kunstgeschiedenis ; evenals het tweede deel van Tongerlo's oorkonden, door Kan. Erens.
- Van der Ven : de volksdans in Nederland ;
- E. Pater Dierckx : oprichting der Nieuwe Bisdommen in de Nederlanden ;
- Verbesselt : Het parochiewezen in Brabant ;
- een reeks monographieën over Belgische kunst ;
- Prims : Antwerpen door de eeuwen heen ;
- James Lever : Het kostuum 3e deel ;
- en twee rederijkersspelen van de Lierse rederijker Cornelis De Bie.

Aan al onze bereidwillige begiftigers bieden wij de verzekering aan van onze oprechte dank.

J. Nuyts.

Kempisch Boekennieuws

DE MEYER (Pater Petrus B.): De Onze Lieve Vrouwkens te Turnhout. Geschiedenis van de hoek- en gevelkapellekens. (Henri Proost & C°), Uitg.: Turnhout, 1951. - kl. 8° - 76 blz. - geill.

Een sympathiek boekje. Deze geschiedenis van de Turnhoutse Lieve Vrouwkens, van de talrijke en soms zeer oude hoek- en gevelkapellekens, die de hoofdstad van de vrome Kempen sieren, moest eenmaal geschreven worden. Pater Petrus B. De Meyer, o.f.m., heeft het gedaan. Hij heeft het prachtig gedaan. Met de speurderszin en de nauwgezetheid van de ervaren historicus heeft hij al het wetenswaardige in verband met de oorsprong van de beeldjes en de ontwikkeling van de specifiek Turnhoutse Mariadevoties nagevorst en genoteerd. Het wordt evenwel geen droge opsomming. Verre van daar. Kleurige détails, plezante anecdoten, ongekunstelde volksverhalen, ontroerende trekken van echt Kempische Mariële godsvrucht, weet de auteur tussen de geschiedkundige aantekeningen te weven, zodat de tekst werkelijk boeiend is en genietbaar voor elkeen. Een twintigtal mooie foto's verluchten het werk, dat op buitengewoon keurige wijze door de firma Henri Proost & C° werd uitgegeven. Het boekje verdient een plaats in de huishoudelijke bibliotheek van alle Turnhoutse gezinnen, en we hopen dat het zijn weg zal vinden naar de klas- en schoolbibliotheken te Turnhout en in het omliggende.

We wensen ons Eerwaarde Medelid, Pater De Meyer, van harte geluk met dit uitstekend werk, dat we een ruime verspreiding toewensen.

A. Claes.

SCHOETERS, K., S. J.: Een geniaal Strateeg. Pater Emiel Van Henxthoven S. J. (1852-1906). Uit.: Leuven, Pro Apostolis, (1951). - 16° - 62 blz. - geill.

In deze flink geschreven en mooi verluchte brochure brengt Pater Schoeters S.J. een zeer boeiende schets van het leven en het werk van zijn ordebroeder Pater Emiel Van Henxthoven, geboren te Mol in 1852, overleden te Wombali (Belg. Kongo) in 1906, en dit naar aanleiding van het eerste geboorte-eeuwfeest van deze stichter van de Kwango-Missie, «die van de zwarten een volk wilde maken en hun leerde de arbeid te beminnen».

Met de bedrevenheid van een ervaren biograaf weet de auteur uit de vele of de schaarse bronnen nauwkeurig alle belangwekkende détails en data op te rakelen, ook de treffende anecdoten, en hij beheerst de kunst om dat alles in een boeiend en levendig verhaal te verwerken. We moeten E. P. Schoeters dank weten de machtige figuur Pater Van Henxthoven, die een groot missionaris is geweest, op zo treffende wijze in herinnering te hebben gebracht.

We hopen met de schrijver dat de gemeente Mol aan deze grote Kem-

penaar, ter gelegenheid van zijn eerste geboorte-eeuwfeest (1952), een waardig gedenkteken zal oprichten.

A. Claes.

'T LAND VAN RIJEN. Driemaandelijkse cultureel Liers tijdschrift. Jaargang I - 1951 - Aflevering I. - Abonnement: 100 F. - Postrekening nr 4513,28 Boschmans Lier.

Al gaat het om een «algemeen cultureel» tijdschrift, dat onder meer historische en oudheidkundige bijdragen en «interessante oude handschriften» wil publiceren, toch kunnen we niet nalaten dit nieuw tijdschrift hier met sympathie te begroeten. De flinke ploeg medewerkers die, naar het ons toeschijnt, de Lierse «intelligentsia» in al haar schakeringen vertegenwoordigen, willen, mits de nodige verzuiming, de taak voortzetten van de verdwenen tijdschriften «Lyra» en «Lier, vroeger en nu». De eerste aflevering brengt reeds enkele hoogst interessante bijdragen, o.m. «Het Land van Rijen» waarin Kan. Floris Prims het land van Rijen historisch en geographisch situeert, en uitweidt over de toponymie van Rijen; «Mgr Ophovius, bisschop te Lier» door P. J. A. Nuyens, O. P.; «De bronnen van de 'Familie Heriat' (F. Timmermans)» door J. De Ceulaer; een bio.bibliographische schets over Prof. Dr. Lodewijk Van Boeckel, door M. Boschmans, e.m.a. Een degelijk, verzorgd en werkelijk interessant tijdschrift, dat we van harte een lang leven en een hoge bloei toewensen.

A. Claes.

DELAUNOIS, Herman. Het Natuurreservaat der Kalmthoutse Heide. Uitg.: Antwerpen, Vereniging Natuur- en Stedenschoon, 1950. 8° - 74 blz. - geïll.

Zoals de auteur het in zijn «woord vooraf» zegt, handelt dit werk «niet alleen over de schoonheid en het natuurleven» van de heide, maar «het voornaamste element in deze monografie is namelijk de betekenis die dient gehecht aan de strijd voor het behoud van die (Kalmthoutse) heide en de totstandkoming van ons Nationaal Natuurreservaat». Schrijver behandelt grondig en uitvoerig, en op zeer boeiende wijze, de schoonheid en het karakter van de Heide, het leven op de heide: flora en fauna, liet ontstaan van het landschap (geologie). De laatste hoofdstukken hebben betrekking op «Wat zeggen de geschiedschrijvers over onze heidestreek?» - een diepgaande en zeer lezenswaardige studie - en op «De Heide wordt Natuurreservaat». De twintig enigmooie kunstfoto's waarmee het is verlucht, verlenen aan dit boek de allure van een album, en ze zijn werkelijk een openbaring van de weidsè pracht en de rustig stille heerlijkheid van het heidelandschap. Dit werk van Delaunoy kan een model heten van een volledige heemkundige studie. Alle aspecten van het bestudeerde heem komen volkomen tot hun recht.

A. Claes.

DE BROEY, Steven: *DE LORD-KANSELIER. Het leven en de marteldood van Thomas More. Uitg.: Tielt, Lannoo, (1951). - 8° - 190 blz. - geïll.*

De auteur brengt ons hier een geromanceerde biographie van de boezemvriend van Erasmus, de Heilige Thomas More, «een figuur die zich opdringt aan onze tijd» zoals de uitgever terecht in een omslagnota laat opmerken. De schrijver heeft zich aan de beste bronnen geïnspireerd, en vooral aan het werk van Pater Bridgett, die hem «de meest vertrouwbare wegwijzer» leek. Daar heeft hij goed aan gedaan. Het leven van More, dat hij ons brengt, is een waarheidsgetrouw verhaal. Al is het geromanceerd, toch staat het op vaste geschiedkundige grond. En dit is een niet geringe verdienste. Het boek is vlot, keurig en ongemeen boeiend geschreven, en het zal er veel toe bijdragen om de stichtende en innemende figuur van Thomas More ook bij ons beter te leren kennen en waarderen.

A. Claes.

CARON, Lud. *Claire's voix. - Chansonnier des petits chantes de l'Institut Saint Louis. Musique et paroles de L. Caron. - Bruxelles, Ed. Van Muysewinkel, (1951).*

De E. H. Lud. Caron is weldra sinds 20 jaar lernar aan het S. Aloysiusinstituut te Brussel; samen met de dagelijkse klastaak werd hem de zorg opgedragen voor het knapenkor dat onder zijn knappe en bevoegde leiding niet alleen allerhande feestelijkheden in het Instituut zelf op te luisteren heeft, maar ook meermaals in het jaar optreedt in verschillende kerken van de Brusselse agglomeratie. Ongetwijfeld heeft ook hij moeten ondervinden dat lang niet alles wat onder de rubriek «Kinderlied» of «voor knapenkor» de wereld wordt ingezonden, beantwoordt aan wat de koorleider zoekt of voor zijn kor geschikt acht. Zo is hij zelf dan aan het werk getogen, heeft zich laten leiden door bepaalde gelegenheden, en ook eigen vinding vrij spel gelaten; en ten slotte heeft hij in dit bundeltje het beste verzameld wat aan zijn inspiratie ontsproten is. 76 nummers met een grote verscheidenheid van inhoud en bewerking: profane liedjes en godsdienstige gezangen; kampeernummertjes en zelfs enkele latijnse gebeden: alles nieuw en fris, «ad captum» van de speelse jeugd waarvan het hart zo ontvankelijk is voor allerhande indrukken en gemoedstemmingen.

In zijn teksten, waarvan sommige een zeer geslaagd archaïsch karakter vertonen, blijft hij steeds eenvoudig en boeiend voor de kinderziel. Aan zijn jarenlange ervaring heeft hij het te danken dat hij zich in het behandelen van knapenstemmen zo volledig thuis voelt, met het gunstig gevolg dat zangerigheid en natuurlijke phrasering zijn hoofdkenmerken zijn. Ik vrees echter dat bij de minder-ingewijden in het vrije rythme van het Gregoriaans, het tiental liederen die hij in deze vorm gegoten heeft, minder in de smaak zullen vallen, al zijn zij ook niet minder verdienstelijk. En in de aangepaste vignetten waarmee hij al zijn liederen

heeft voorzien, en die alleen reeds het doorbladeren van het bundeltje tot een genot maken, erkennen we een rastekenaar, die zowel het klasieke als het barokke en het meer moderne genre beheerst. Wij kunnen alleen betreuren dat de sympathieke koorleider het niet heeft aangedurfd (?) ook zelf bij ieder nummer de door hem gedroomde begeleiding te schrijven. Niettegenstaande deze opmerking en het constateren van enkele drukfeilen, als hier en daar een vergeten maatstreep of verlengingspunt, pleit het werkje voor de onderlegdheid van dichter-musicus-tekenaar. We weten ten andere dat zijn werk en zijn optreden te Brussel steeds gewaardeerd wordt; en dat strekt ook tot eer van Turnhout, zijn geboortestad, en van Taxandria, waarvan hij zelf evenals zijn Familie sinds jaren trouwe leden zijn.

J. Nuyts.

Algemene Inhoudstafel Jg. 1951.

	blz.
M. BOONE - Bijdrage tot de Geschiedenis der Blekerijen te Turnhout	3-41
D. GOORIECKX & R. PEETERS - De Behandeling der Frankische Gespen van Lutlommel	42-45
J. HENDRICKX - Oude Turnhoutse Familiën: De Familie Van Meurs	46-59
Drs VERBIEST - Uit de Geschiedenis van Grobbendonk - Het Manuale van pastoor P. J. W. Becky A° 1753	60-70
Drs A. KEERSMAEKERS - De Turnhoutse Rederijkers in de jaren 1598-1620	71-90
R. PEETERS - Een zestiende eeuwse «urewercker» te Turnhout: Meester Heynrich Steymans	91-103
R. P. - Peter Benoit te Turnhout	104-105
J. NUYTS - Taxandria Jaarverslag 1950	106-108
A. CLAES - In memoriam K. van Nijen (1864-1951)	109-116
R. P. - Bibliographie K. van Nijen	117-119
Zuster M. HERESWITHA - De orde van het H. Graf in de Nederlanden, tot aan de Franse Revolutie	120-144
J. NUYTS - Theophiel Peeters (Rijkevorsel 1883-Deurne 1949)	145-158
E. SNEYERS - Een latijns schoolreglement uit de 17e eeuw te Retie	159-164
F. VERBIEST - Nog cijzen te Turnhout vóór 1400	165-168
R. PEETERS - † Albert van Dijck (1902-1951)	169-178
L. van MELDERT - De erfelijkheid der Toe- of Bijnamen	179-194
J. NUYTS - Taxandria Jaarverslag 1951	195-197
Boekennieuws	198-201

Inhoud.

	blz.
A. CLAES - In memoriam K. van Nijen (1864-1951)	109-116
R. P. - Bibliographie K. van Nijen	117-119
Zuster M. HERESWITHA - De orde van het H. Graf in de Nederlanden, tot aan de Franse Revolutie	120-144
J. NUYTS - Theophiel Peeters (Rijkevorsel 1883- Deurne 1949)	145-158
E. SNEYERS - Een latijns schoolreglement uit de 17e eeuw te Retie	159-164
F. VERBIEST - Nog cijnzen te Turnhout vóór 1400	165-168
R. PEETERS - † Albert van Dijck (1902-1951)	169-178
L. van MELDERT - De erfelijkheid der Toe- of Bij- namen	179-194
J. NUYTS - Taxandria Jaarverslag 1951	195-197
Boekennieuws	198-201